

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

Studijní obor: Sociální pracovník

SYSTÉM POMOCI V HMOTNÉ NOUZI
SYSTEM OF ASSISTANCE IN MATERIAL NEED

Bakalářská práce: 10–FP–KSS–3007

Autor:

Jitka DOČKALOVÁ

Podpis:

.....

Vedoucí práce: Mgr. Andrea Brožová Doubková

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
97	25	0	4	27	3

V Liberci dne: 22.06.2011

**TECHNICKÁ UNIVERZITA V
LIBERCI**
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

1 ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Jitka Dočkalová
adresa: Lesní 538, 472 01 Doksy
studijní obor Sociální práce
(kombinace):
Název BP: **Systém pomoci v hmotné nouzi**
Název BP v angličtině: **The System of Assistance in Material Need**
Vedoucí práce: Mgr. Andrea Brožová Doubková
Konzultant:
Termín odevzdání: duben 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 1. 4. 2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal Jitka Dočkalová
(kandidát): _____

Datum: 14.06.2010 _____

Podpis: _____

Název BP: SYSTEM POMOCI V HMOTNÉ NOUZI

Vedoucí práce: Mgr. Andrea Brožová Doubková Podpis:.....

Cíl: Analyzovat systém pomoci v hmotné nouzi Popsat sociální práci v rámci pomoci v hmotné nouzi.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Analýza spisové dokumentace

Literatura: HAVRDOVÁ, Zuzana. *Kompetence v praxi sociální práce*. Vyd.1. Praha: Osmium, 1999. s. 167. ISBN 80-902081-8-5.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. Vyd. 5. Praha: Portál, 2006. s. 147. ISBN 80-7367-181-6.

KREBS, Vojtěch a kolektiv. *Sociální politika*. Vyd. 4. Praha: Aspi, 2007. s. 504. ISBN 978-80-7357-276-1.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. s. 384. ISBN 978-80-7367-502-8.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Základy sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. s. 312. ISBN 978-80-7367-331-4.

ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat*. Vyd. 2. Praha: SLON, 2007. s. 128. ISBN 978-80-86429-36-6.

Čestné prohlášení

Název práce: Systém pomoci v hmotné nouzi
Jméno a příjmení autora: Jitka Dočkalová
Osobní číslo: P08000909

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 22.06.2011

.....
Jitka Dočkalová

Poděkování

Je mojí milou povinností poděkovat touto cestou paní Mgr. Andree Brožové Doubkové, vedoucí bakalářské práce, za odborné vedení, za její zkušené rady a cenné připomínky při zpracování této práce. Velmi oceňuji její vstřícnost, ochotu a podporu, kterou mi po celou dobu poskytovala.

Název bakalářské práce: Systém pomoci v hmotné nouzi

Jméno a příjmení autora: Jitka Dočkalová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2010/2011

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Andrea Brožová Doubková

Anotace:

Bakalářská práce se zabývala systémem pomoci v hmotné nouzi. Nedílnou součástí tohoto systému je sociální práce. Teoretická část bakalářské práce systém analyzovala, charakterizovala jeho jednotlivé oblasti. Pozornost byla věnována vymezení a aplikaci sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi. Cílem praktické části bakalářské práce bylo ověření stanovených předpokladů metodou analýzy spisové dokumentace a dotazníku. Cílem bylo poukázat na šíři problematiky poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi, na široké spektrum sociálních problémů, se kterými se klienti hmotné nouze potýkají. Byly definovány sociální situace klientů v hmotné nouzi. Výsledky vyústovaly v navrhovaná opatření v oblasti systému pomoci v hmotné nouzi a sociální práce.

Přínos bakalářské práce bylo možné spatřit ve zvýšení povědomosti o systému pomoci v hmotné nouzi. Za zásadní, vzhledem k řešené problematice, bylo poukázání na důležitost a velký význam sociální práce s klienty systému pomoci v hmotné nouzi. Snahou bylo přispět k podpoře sociální práce ve městech i obcích jak ze strany státních orgánů tak i na úrovni komunální politiky.

Klíčová slova:

Hmotná nouze

Sociální pomoc

Sociální práce

Sociální situace

Titul of the bachelor work: System of Assistance in Material Need

Author's first name and surname: Jitka Dočkalová

Academical year of completing the bachelor work: 2010/2011

The supervisor of the bachelor work: Mgr. Andrea Brožová Doubková

Annotation:

The bachelor work has been dealing with the system of assistance in a material need. The integral part of it is the welfare service. The theoretical part of the bachelor work has been analysing the system and characterising its particular items. The attention has been drawn to the specification and the application of the welfare service in the system of assistance in a material need. The target of the practical part of this bachelor work has been to verify the set presumptions through analysing the personal records and a questionnaire. The aim has been to show the coverage of granting the benefits in a material need, the wide spectrum of social problems that clients in a material need face to. Social situations of clients in a material need have been defined. Results have led to suggested measurements in the system of assistance in a material need.

The gain of the bachelor work may be seen in the raised cognizance about the system of assistance in a material need. The essential point, with regard to the given topic, has been to point out the importance and great significance of the welfare work with clients in a material need. This piece of work has been trying to support the welfare work done in cities and towns by the government authorities as well as on the level of municipal policy.

Keywords:

Material need

Assistance

Welfare work

Social situation

Titel der Bakalararbeit: Das System der Hilfe in der materiellen Notfall

Autors Vorname und Name: Jitka Dočkalová

Akademisches Jahr der Bakalarendfertigung: 2010/2011

Leiter der Bakalararbeit: Mgr. Andrea Brožová Doubková

Annotation:

Die Bakalararbeit beschäftigte sich mit dem System der Hilfe in der materiellen Notlage. Integrierter Bestandteil dieses Systems ist die Sozialarbeit. Der theoretische Teil der Bakalararbeit hat das System analysiert und einzelne Bereiche charakterisiert. Das Augenmerk wurde auf die Definition und die Anwendung der Sozialarbeit im System der Hilfe in der materiellen Notlage gelegt. Das Ziel des praktischen Teils der Bakalararbeit war, die gestellten Voraussetzungen durch die Analyse der Aktendokumentation und Fragenbogen zu prüfen. Das Ziel war, die Breite der Problematik von Sozialleistungen in der materiellen Notlage und das breite Spektrum von Sozialproblemen, mit denen die Klienten in der materiellen Notlage streiten, zu zeigen. Die Soziallagen der Klienten in der materiellen Notlage wurden definiert. Die Ergebnisse beendigten in vorgeschlagenen Massnahmen in dem Bereich des Systems der Hilfe in der materiellen Notlage und der Sozialarbeit. Der Beitrag der Bakalararbeit findet man in der Kenntniserhöhung über das System der Hilfe in der materiellen Notlage. Der Grundpunkt, mit der Rücksicht auf die Arbeitsproblematik, war auf die Wichtigkeit und grosse Bedeutung der Sozialarbeit mit Klienten im System der Hilfe in der materiellen Notlage hinzuweisen. Diese Bakalararbeit wollte zur Förderung der Sozialarbeit in Städten und Gemeinden beitragen, der Sozialarbeit, die durch Staatsorgane und auch durch die Kommunalpolitik durchgeführt wird.

Kennwörter:

Materielle Notlage

Sozialhilfe

Sozialarbeit

Soziale Lage

Obsah

ÚVOD	10
TEORETICKÁ ČÁST.....	13
1 Systém pomoci v hmotné nouzi.....	13
1.1 Sociální politika	13
1.2 Sociální zabezpečení.....	14
1.3 Sociální pomoc.....	16
1.3.1 Charakteristika systému sociální pomoci.....	16
1.3.2 Životní minimum	18
1.3.3 Základní nástroje sociální pomoci	22
1.3.4 Historický vývoj sociální pomoci	23
1.4 Pomoc v hmotné nouzi.....	24
1.4.1 Vymezení základních pojmů	25
1.4.2 Legislativní rámec	26
1.4.3 Zákon o pomoci v hmotné nouzi.....	27
1.4.4 Dávky pomoci v hmotné nouzi	33
2 Sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi	38
2.1 Kompetence sociálních pracovníků	40
2.2 Etapy sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi.....	44
2.2.1 Etapa sociální evidence	45
2.2.2 Etapa sociální diagnostiky.....	48
2.2.3 Etapa navrhování řešení a plán sociální terapie	49
2.2.4 Etapa sociální terapie a výchovného působení.....	50
2.2.5 Etapa ověřování výsledků	52
2.3 Metody sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi.....	53
2.3.1 Případová sociální práce	54
2.3.2 Sociální práce se skupinou	55
2.3.3 Sociální práce s komunitou	56
2.3.4 Sociální práce s nezaměstnanými.....	57
PRAKTICKÁ ČÁST	59
3 Cíl praktické části a účel průzkumu	59
4 Metody průzkumu a stanovení předpokladů	59
5 Popis zkoumaného vzorku a průběh průzkumu	61
6 Prezentace výsledků průzkumu	63
7 Ověření stanovených předpokladů.....	85
8 Shrnutí výsledků praktické části	90
9 ZÁVĚR.....	91
10 NÁVRH OPATŘENÍ.....	93
11 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	95
12 SEZNAM PŘÍLOH.....	97

ÚVOD

V každé vyspělé společnosti je věnována pozornost otázkám předcházení, zmírňování a odstraňování následků rizikových sociálních událostí. Sociální politika státu tak hraje významnou roli ve všech vyspělých zemích a nejinak je tomu i u nás. O jejím opodstatnění a důležitosti není třeba pochybovat. Sociální politikou se stát zaměřuje na zlepšení a rozvoj životních podmínek člověka, na kvalitu života jednotlivce. V rámci záchranné sociální sítě jsou zpracovány legislativní normy. Stát garantuje svým občanům určitou minimální úroveň pomoci v případě, že se ocitnou v závažných a státem uznaných sociálních situacích. Hlavními sociálními událostmi jsou zejména nemoc, úraz, stáří, invalidita, péče o děti, nezaměstnanost, aj.¹

Součástí sociální politiky je sociální zabezpečení, které tvoří tři na sebe navazující relativně samostatné systémy. Vedle systému sociálního pojištění a systému státní sociální podpory je zde také systém sociální pomoci. Mezi hlavní cíle sociální pomoci patří navrátit občanu, který se ocitl v sociálně nepříznivé situaci, co nejrychleji jeho sociální suverenitu, pomoci mu překonat sociálně ekonomické obtíže a pomoci řešit trvalé sociálně svízelné postavení člověka. Jedním z nástrojů sociální pomoci je systém pomoci v hmotné nouzi.

Cílem bakalářské práce je analyzovat systém pomoci v hmotné nouzi a popsat sociální práci v rámci pomoci v hmotné nouzi.

V prvních kapitolách teoretické části bakalářské práce je pozornost zaměřena na systém pomoci v hmotné nouzi. Celý systém prošel za dobu svého praktického využívání mnohými změnami, další se v současné době připravují. Snahou bakalářské práce je pokud možno srozumitelným způsobem přiblížit jednotlivé oblasti systému pomoci v hmotné nouzi, jednotlivé dávky pomoci i cílové skupiny tohoto systému.

V úvodu je nastíněna úloha sociální politiky, samostatná část je věnována jedné z jejích součástí a tou je oblast sociálního zabezpečení. Mnohem podrobněji je charakterizován systém sociální pomoci, popsána je role životního minima, uvedeny jsou základní nástroje sociální pomoci a historický vývoj.

¹ KREBS, 2007, s. 161-162.

Další část bakalářské práce je věnována systému pomoci v hmotné nouzi, vymezeny jsou základní pojmy a legislativní rámec. V dalších kapitolách je pozornost soustředěna na zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, na jednotlivé dávky, institut veřejné služby, opomenuty nejsou ani motivační prvky systému.

Důležitou oblastí, které se bakalářská práce věnuje, je sociální práce a její zákonné vymezení v rámci systému pomoci v hmotné nouzi. V jednotlivých kapitolách je objasněna problematika sociální práce. Jsou vymezeny používané metody a postupy, kompetence sociálních pracovníků. V navazujících kapitolách je práce zaměřena na aplikaci sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi, na praktické využití zákonných ustanovení, na odlišnosti v jednání s osobami z různých sociálních skupin.

Praktická část práce je zaměřena na verifikaci stanovených předpokladů. Jedním z předpokládaných výstupů práce je, že převážná část klientů systému pomoci v hmotné nouzi pobírá dávky déle jak jeden rok, dalším, že se osoby dostávají do tíživé sociální situace (do závislosti na systému pomoci v hmotné nouzi) z důvodu ztráty zaměstnání. V práci je také ověřeno očekávání klientů od sociálních pracovníků systému hmotné nouze, tedy zda klienti „požadují“ zejména poskytování finanční pomoci a zda se klienti aktivně podílejí (s pomocí a podporou sociálních pracovníků hmotné nouze) na řešení i jiných než finančních problémů. Poslední předpoklad se zabývá složením rodinného rozpočtu příjemců dávek pomoci v hmotné nouzi.

Pro hlubší pochopení celé rozsáhlé problematiky pomoci a „pomáhání“ v systému pomoci v hmotné nouzi je právě praktická část bakalářské práce velmi důležitá. Nejde jen o pouhé procentuelní zjištění, či o vymezení určitých specifických životních situací, v jejichž důsledku se člověk stává klientem hmotné nouze. Snahou je také vymezení těch životních situací, které mají za následek dlouhodobé pobírání dávek hmotné nouze. „A je to způsobeno opravdu jen tou konkrétní sociální situací?“ V úvahu zcela jistě přicházejí i jiné aspekty. Mezi ně můžeme zařadit vlastní snahu a přičinění každého konkrétního člověka k vyřešení své situace a také míru ochoty ke spolupráci se sociálním pracovníkem.

Pro zjištění a ověření stanovených předpokladů byla zvolena metoda analýzy spisové dokumentace. Potřebné informace byly čerpány ze spisů klientů systému pomoci v hmotné nouzi pověřeného obecního úřadu v Doksech. Zjištěné údaje byly vyhodnoceny a následně zpracovány do grafů.

Pro konfrontaci údajů zjištěných ze spisové dokumentace byl vytvořen dotazník, ve kterém byly otázky směřovány na vymezení situací, které vedou k „zapojení se“ do systému hmotné nouze, k dlouhodobému pobírání dávek pomoci v hmotné nouzi. Další okruh otázek byl věnován zjištění poskytování sociální práce v rámci pomoci v hmotné nouzi. Údaje byly zpracovány v grafech a porovnány s výsledky získanými ze spisové dokumentace.

Využití a přínos bakalářské práce lze spatřit ve zvýšení povědomosti o systému sociální pomoci, se zaměřením na systém pomoci v hmotné nouzi. Za zásadní lze označit zdůraznění významu sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi. Záměrem je poukázat na širší problematiku poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi, na široké spektrum sociálních problémů, se kterými se klienti hmotné nouze potýkají a přispět tak k zacílení sociální práce potřebným směrem ve prospěch klientů hmotné nouze.

Výsledky zkoumání lze využít také pro komunální politiku ve městech a obcích pro směřování místní sociální politiky na oblast zaměstnanosti, bytové problematiky, vzdělávání. V době probíhajících sociálních reforem i v oblasti pomoci v hmotné nouzi může bakalářská práce přispět k podpoře sociální práce ve městech i obcích jak ze strany státních orgánů tak i na úrovni komunální politiky.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Systém pomoci v hmotné nouzi

1.1 Sociální politika

Sociální politika hraje v současné době ve všech vyspělých zemích velmi významnou úlohu. Stává se nedomyslitelnou součástí uspořádání společnosti. V novodobé sociální politice sílí význam sociálního kontextu, důraz je kladen na zdokonalování jedince a jeho kvalit jako zásadního předpokladu pro rozvoj společnosti a pro naplňování cílů. I Česká republika si význam role jedince ve společenském rozvoji dobře uvědomuje. Proto je nutné v rámci sociální politiky podporovat a rozvíjet takový systém aktivit, které budou směřovat k rozvoji a kultivaci lidského faktoru.

V moderní společnosti se od sociální politiky očekává, že vytvoří podmínky, předpoklady a motivaci pro rozvoj jedince, a tím i pro prosperitu společnosti. „Sociální politika je politikou, která se primárně orientuje k člověku, k rozvoji a kultivaci jeho životních podmínek, dispozic, k rozvoji jeho osobnosti a kvality života“.²

Sociální politika bývá také určována souborem určitých aktivit, které jsou cílevědomě zaměřené na zlepšení základních životních podmínek lidí, na zajištění „sociálního bezpečí“ a „sociální suverenity“. „Sociální suverenitu a sociální bezpečí lze považovat za základní obecné charakteristiky postavení člověka v životě, o něž vědomě či podvědomě usiluje každý jedinec a v určité míře i společnost.“³ Tak je podpořen aktivní postoj jedince ke svému životu a také stabilita a prosperita společnosti. Sociální bezpečí a suverenita jsou vzájemně provázané, úzce spolu souvisí. Má-li jedinec pocit sociálního bezpečí, může být suverénní a i výkonný; suverénnost a kladně ohodnocený výkon vede k pocitu sociálního bezpečí. Opakem je sociální závislost a sociální ohrožení. Z uvedeného lze snadno usuzovat, že smyslem sociální politiky je usilovat o zajištění a udržování sociální suverenity a sociálního bezpečí a snažit se omezovat sociální závislost a sociální ohrožení.⁴

² KREBS, 2007, s. 17.

³ KREBS, 2007, s. 24.

⁴ KREBS, 2007, s. 24 -25.

Základním cílem sociální politiky je vytvoření důstojných podmínek života jedince a zajištění rovných příležitostí všem. To znamená umožnit všem stejný přístup ke vzdělání, ke zdravotní péči, k získání zaměstnání, také umožnit jedinci přiměřené bydlení a v neposlední řadě i zajistit a také garantovat dostatečný minimální příjem a to ve vymezených a jasně definovaných sociálních situacích.⁵

1.2 Sociální zabezpečení

S rozvojem společnosti dochází k významným změnám v životních podmínkách, ke změně pracovních podmínek, zkrátka mění se život člověka celkově. V životě člověka tak přicházejí nové situace, rizikové situace a je mnohem obtížnější a mnohdy i nemožné, aby důsledky rizik nesl jedinec sám. Stále více se proto prosazuje a uskutečňuje jejich odstraňování za pomoci společnosti. A právě sociální zabezpečení jako součást sociální politiky a jako prostředek k uskutečňování jejích úkolů a cílů můžeme vnímat jako soubor institucí, zařízení a opatření, jejichž prostřednictvím a pomocí se uskutečňuje předcházení, zmírňování a odstraňování následků různých sociálních událostí občanů.

Sociální zabezpečení je definováno jako systém náhradních (mimořádných) zdrojů, pomocí kterých je zabezpečena relativní stabilita a přiměřená minimální úroveň sociálního zabezpečení – bezpečí a sociální suverenity. K tomu jsou využívány tyto formy zabezpečení:

- Sociální příjmy – zabezpečení na principu pojištění i prostými dávkami, ať již dlouhodobými či krátkodobými,
- Sociální služby – zabezpečení pomocí informačních, poradenských a zprostředkovatelských sítí a navazujících služeb (např. pečovatelská služba,...),
- Sociální azyly – zabezpečení různými formami azylů zejména při selhání přirozených zdrojů sociální suverenity a bezpečí (např. domovy pro seniory, dětské domovy,...).

Sociální zabezpečení můžeme chápat i jako projev solidarity s lidmi, kteří nemají dostatečné příjmy, nebo se ocitli v situaci, která vyžaduje mimořádné výdaje.

⁵ KREBS, 2007, s. 37.

Charakterizovat lze systém sociálního zabezpečení i jako soubor právních, organizačních a finančních opatření, které mají za cíl pomoci jedinci či skupině vyrovnat se s nepříznivými sociálními či finančními důsledky životních událostí, které ohrožují jejich uznaná sociální práva.⁶

V průběhu transformace systému sociálního zabezpečení byly v České republice na počátku 90. let zahájeny činnosti, které směřovaly k vytvoření tří na sebe navazujících systémů:

- Sociální pojištění – na situace, které jsou v rámci tohoto systému řešeny, se občan může předem připravit, spadá sem důchodové pojištění, penzijní připojištění a nemocenské pojištění. Systém je financován z pojistného zaměstnanců a zaměstnavatelů.
- Státní sociální podpora – tato oblast zabezpečení řeší státem uznané sociální situace. Jednotlivé dávky, kterými jsou podporovány především rodiny s dětmi, se člení v závislosti na konkrétní sociální situaci. Dávky jsou financovány ze státního rozpočtu.
- Sociální pomoc – je zaměřena na řešení obtížných sociálních situací stavu hmotné a sociální nouze. Jde o situace, které jedinec není nebo nebude schopen řešit sám nebo s pomocí rodiny.⁷

„Politika – včetně sociální politiky – vyrůstá ze zájmu lidí a institucí; zároveň je přetváří. Mluvíme-li tedy o sociální politice, musíme si vždy položit i otázku: sociální politika koho, pro koho, popřípadě i proti komu... Procesu formování a uplatňování sociální politiky se účastní řada subjektů, ať už jde o role aktivních tvůrců nebo pasivních konzumentů.“⁸

Sociální politiku lze vnímat jako praktickou aktivitu, která formuje vztah jedinců a sociálních podmínek jejich života. Každý jedinec je nějakým způsobem účasten sociální politiky, spoluvytváří ji, ať už jde o život společenství, o život jeho rodiny nebo o něj samého. Současně je ale každý vystaven určitým sociálním podmínkám, které nemá ve své moci a které jsou objektivně dané.⁹

⁶ KREBS, 2007, s. 161-163.

⁷ KREBS, 2007, s. 163-165.

⁸ POTŮČEK, 1995, s. 55.

⁹ POTŮČEK, 1995, s. 30.

Kritéria formování politiky sociálního zabezpečení jsou vázána na to, do jaké míry je nebo není populace zabezpečena v různých životních situacích. Jednotlivé systémy sociálního zabezpečení byly vyvinuty pro základní životní situace a události, např. závislé dětství a mládí, nemoc, stáří, chudoba. Přičemž právě v poslední jmenované situaci-chudobě, kdy ostatní zdroje, které by mohly pomoci k překonání ohrožující životní situace nejsou k dispozici a osoba nebo jeho rodiny není schopna situaci překonat vlastními silami, se nejvíce uplatňuje sociální pomoc.¹⁰

1.3 Sociální pomoc

1.3.1 Charakteristika systému sociální pomoci

Pojem sociální pomoc (social assistance) nahradil dříve používaný termín chudinská péče či chudinská podpora (poor acts, poverty relief). Touto, jednou z nejstarších forem přerozdělování, stát pomáhal lidem, kteří to potřebovali. „Pojem sociální pomoc lze definovat také jako pomoc poskytovanou sociálním subjektem osobám ve stavu nouze k uspokojování jejich základních potřeb v nezbytném či přiměřeném rozsahu.“¹¹

V novém pojetí sociální pomoci je kladen větší důraz na aktivní úlohu klienta, na jeho odpovědnost za sebe i svoji rodinu. Ani ve stavu nouze, který není schopen překonat vlastními silami, není jedinec své odpovědnosti zbaven.

Pokud se tedy jedinec ocitne v sociálně neuspokojivé situaci, pak jako projev lidské solidarity nastupuje sociální pomoc. Cílem sociální pomoci je co nejrychleji navrátit jedinci sociální suverenitu, pomoci mu (nebo jeho rodině) co nejrychleji se vymanit z nepříznivé situace, aby mohl opět převzít plnou zodpovědnost. Vychází se z předpokladu, že převážná část problémů zejména v sociálně-ekonomickém postavení člověka má jen přechodný charakter.

„Početně menší skupina lidí se může ocitnout v takové situaci na poměrně delší období, kdy z objektivních důvodů nelze předpokládat velmi rychlý návrat sociální suverenity (větší počet závislých dětí v rodině, sociální nepřizpůsobení, tělesné postižení).“¹²

¹⁰ POTŮČEK, 1995, s. 69-73.

¹¹ TOMEŠ, 2010, s. 37.

¹² KREBS, 2007, s. 265-266.

Sociální pomoc zde bude zaměřena na dlouhodobější řešení sociálně-ekonomicky nepříznivých podmínek života, na integrování jedince do běžného života. V neposlední řadě je cílem sociální pomoci řešit trvalé sociálně nepříznivé postavení. Sociální pomoc je v tomto případě směřována k těm spoluobčanům, kteří nemohou ani se společenskou pomocí obnovit svou sociální suverenitu a jsou a budou trvale odkázáni na lidskou solidaritu a dobročinnost.

Jednoznačně nejdůležitějším a hlavním cílem sociální pomoci je zabránit propadu občana do trvalé sociální závislosti, která v převážné většině vyžaduje azylové řešení, o kterém byla zmínka ve druhé kapitole. Sociální pomoc tedy můžeme označit za pomoc aktivizující k dosažení způsobilosti jedince k soběstačnému životu ve společnosti.¹³

„Nejvýznamnějším subjektem se přitom stala rodina jako nejpřirozenější sociální skupina, která je schopna na základě vzájemné spolupráce jednotlivých členů a jejich vzájemné solidarity zabezpečit péči o své členy a formovat jejich hmotné a duševní potřeby od dětských let až do stáří.“¹⁴ Rodina poskytuje sociální jistotu a bezpečí, v rodině lze uspokojovat základní životní potřeby a s přihlédnutím k možnostem a schopnostem jednotlivých členů také vzájemnou ochranu, podporu a pomoc.

V systému sociální pomoci je nutné vytvořit co nejjemnější síto pro možnost řešení neopakovatelných lidských osudů. Sociální pomoc je směřována na zabezpečení základních životních potřeb osob v situaci absolutního nedostatku hmotných prostředků, kdy tyto osoby nejsou schopny je samy ani s pomocí rodiny zajistit.

„Systém sociální pomoci tedy řeší situace, kdy:

- jsou ohrožena práva občana,
- se občan nachází v hmotné nouzi,
- je občan v sociální nouzi a není schopen zabezpečit svoje potřeby vlastními silami,
- mu tyto uvedené situace hrozí.“¹⁵

V celém systému státních dávek, tedy i v rámci systému sociální pomoci, má zásadní či rozhodující roli životní minimum. Je významným nástrojem v poskytování sociálních dávek a bude mu proto věnována pozornost v následující podkapitole.

¹³ KREBS, 2007, s. 265-266.

¹⁴ KREBS, 2007, s. 267.

¹⁵ KREBS, 2007, s. 266-267.

1.3.2 Životní minimum

Pod pojmem životní minimum „v obecném slova smyslu rozumíme takový soubor statků a služeb, který umožňuje domácnosti nebo jednotlivci uspokojovat jejich potřeby v míře uznané společností v dané etapě za minimálně nezbytné“.¹⁶

Životní minimum je často pojímáno jako práh chudoby. Pokud se občan nachází pod ním, nemůže žít přijatelným životem v daném státě. Např. ve Francii, Kanadě, Nizozemí, Velké Británii a USA je stanoveno životní minimum ve vztahu k průměrnému příjmu, odvozuje se od něj výše sociálních důchodů a také příspěvky rodinám s dětmi. V České republice bylo poprvé životní minimum jako oficiální hranice chudoby stanoveno zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu, a stalo se důležitým prvkem sociální záchrané sítě, která vznikla v souvislosti s procesem sociálně-ekonomické transformace společnosti. Až do této doby byla neformální hranicí chudoby výše minimálního důchodu, který byl jediným příjmem. Pro posouzení potřeby poskytovat sociální pomoc, byla používána tzv. hranice sociální potřebnosti. Životní minimum bylo stanoveno jako dvousložkové – obsahovalo částku životního minima na zajištění výživy a ostatních potřeb a částku na náklady na domácnost.¹⁷

V tabulkách č.1 a č.2 jsou uvedeny složky dřívějšího životního minima od data jeho účinnosti i s průběžnými valorizacemi částek.

	Jde-li o dítě do 6 let věku	Jde-li o dítě od 6 do 10 let věku	Jde-li o dítě od 10 do 15 let věku	Jde-li o nezaopatřené dítě od 15 do 26 let věku	U ostatních občanů
od 1.1.2006	1 750 Kč	1 950 Kč	2 310 Kč	2 530 Kč	2 400 Kč
od 1.1.2005	1 720 Kč	1 920 Kč	2 270 Kč	2 490 Kč	2 360 Kč
od 1.10.2001	1 690 Kč	1 890 Kč	2 230 Kč	2 450 Kč	2 320 Kč
od 1.4.2000	1 600 Kč	1 780 Kč	2 110 Kč	2 310 Kč	2 190 Kč
od 1.4.1998	1 560 Kč	1 730 Kč	2 050 Kč	2 250 Kč	2 130 Kč
od 1.7.1997	1 480 Kč	1 640 Kč	1 940 Kč	2 130 Kč	2 020 Kč
od 1.10.1996	1 410 Kč	1 560 Kč	1 850 Kč	2 030 Kč	1 920 Kč
od 1.1.1996	1 320 Kč	1 460 Kč	1 730 Kč	1 900 Kč	1 800 Kč
od 1.1.1995	1 230 Kč	1 360 Kč	1 620 Kč	1 780 Kč	1 680 Kč
od 1.2.1994	1 120 Kč	1 240 Kč	1 500 Kč	1 620 Kč	1 500 Kč
od 1.3.1993	1 020 Kč	1 130 Kč	1 360 Kč	1 470 Kč	1 360 Kč
od 28.11.1991	900 Kč	1 000 Kč	1 200 Kč	1 300 Kč	1 200 Kč

Tabulka č. 1 - Částky životního minima, dle zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu, potřebné k zajištění výživy a ostatních základních potřeb občana

¹⁶ KREBS, 2007, s. 267.

¹⁷ KREBS, 2007, s. 268-269.

	Jde-li o jednotlivce	Žijí-li v domácnosti 2 osoby	Žijí-li v domácnosti 3 nebo 4 osoby	Žije-li v domácnosti 5 nebo více osob
od 1.1.2006	2 020 Kč	2 630 Kč	3 260 Kč	3 660 Kč
od 1.1.2005	1 940 Kč	2 530 Kč	3 140 Kč	3 520 Kč
od 1.10.2001	1 780 Kč	2 320 Kč	2 880 Kč	3 230 Kč
od 1.4.2000	1 580 Kč	2 060 Kč	2 560 Kč	2 870 Kč
od 1.4.1998	1 300 Kč	1 700 Kč	2 110 Kč	2 370 Kč
od 1.7.1997	1 020 Kč	1 330 Kč	1 650 Kč	1 860 Kč
od 1.10.1996	970 Kč	1 270 Kč	1 570 Kč	1 770 Kč
od 1.1.1996	860 Kč	1 130 Kč	1 400 Kč	1 580 Kč
od 1.1.1995	760 Kč	1 000 Kč	1 240 Kč	1 400 Kč
od 1.2.1994	660 Kč	860 Kč	1 060 Kč	1 260 Kč
od 1.3.1993	600 Kč	780 Kč	960 Kč	1 140 Kč
od 28.11.1991	500 Kč	650 Kč	800 Kč	950 Kč

Tabulka č. 2 - Částky životního minima, dle zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu, potřebné k zajištění nezbytných nákladů na domácnost

„Životní minimum je společensky uznanou minimální hranicí příjmu, pod níž nastává stav hmotné nouze. Vymezuje výši nezbytných finančních prostředků pro domácnost k dočasnému zajištění základních životních potřeb jejich členů na velmi skromné úrovni.“¹⁸

Životní minimum je kritériem, které slouží pro potřeby sociální ochrany občana nebo rodiny k posouzení jejich příjmové situace. Využívá se pro zjištění nároku na některé dávky určené zejména pro rodiny s dětmi ve stanovených sociálních situacích a dále tvoří životní minimum základ pro výpočet výše většiny dávek.

Do roku 2006 nebyly součástí sociální pomoci žádné pobídkové mechanismy. Negativním důsledkem byla nechuť klientů hledat si zaměstnání, klienti pasivně setrvali v systému.

Nový zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů, si klade za cíl zabránit zneužívání systému pomoci a zefektivnit vyplácení dávek. Institut životního minima je v této podobě velmi podobný evropskému pojetí a jeho úkolem je lépe ochránit před hmotnou nouzí a motivovat k práci či k aktivnímu hledání zaměstnání.¹⁹

¹⁸ KREBS, 2007, s. 269.

¹⁹ KREBS, 2007, s. 269-270.

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů, „stanoví životní minimum jako minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a existenční minimum jako minimální hranice příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežít“.²⁰

Na rozdíl od předchozích zákonných úprav je životní minimum stanoveno jako jednosložkové. Ta část životního minima, která vyjadřovala náklady na domácnost, byla vypuštěna. „Poskytování pomoci na úhradu nezbytných nákladů na bydlení je zajištěno na základě zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, poskytováním příspěvku na bydlení, a na základě zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, poskytováním doplatku na bydlení.“²¹

„Důvodem vyčlenění částek na domácnost, respektive bydlení, je skutečnost, že náklady na bydlení se výrazně liší zejména podle velikosti obce, popřípadě v závislosti na její poloze. Tato odlišnosti nelze brát v úvahu při jednotných částkách nákladů na bydlení považovaných za přiměřené, které by byly platné na celém území ČR.“²²

Institut životního minima je využíván především v systému dávek pomoci v hmotné nouzi a v systému dávek státní sociální podpory. Mohou ho však využívat jakékoliv jiné systémy, kde je vhodné a žádoucí odvozovat okruh osob, výši pomoci apod. od částek životního nebo existenčního minima. Tyto systémy se přitom mohou odchylovat např. v okruhu společně posuzovaných osob nebo v okruhu započitatelných příjmů. Částky životního minima jsou v nové právní úpravě v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů, stanoveny v několika výších podle věku posuzovaných osob, u osob do 26 let se při stanovení výše částky zkoumá nezaopatřenost.²³

²⁰ Zákon č. 110/2006 Sb., § 1, odst. 1.

²¹ KREBS, 2007, s. 270.

²² BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 19.

²³ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 19-20.

„Nově je stanoveno samostatnou vyšší částkou životní minimum jednotlivce a dále je odlišnou částkou stanoveno životní minimum u osoby posuzované jako první v pořadí, oproti osobám posuzovaným ve druhém a dalším pořadí.“²⁴

V tabulce č. 3 jsou znázorněny částky nově stanoveného životního minima a částka existenčního minima. U nezaopatřených dětí jsou částky životního minima stanoveny dle věku dítěte.

	Životní minimum (Kč)
Jednotlivec	3 126
První dospělá osoba v domácnosti	2 880
Druhá a další dospělá osoba v domácnosti	2 600
Nezaopatřené dítě ve věku do 6 let	1 600
Nezaopatřené dítě ve věku 6 až 15 let	1 960
Nezaopatřené dítě ve věku 15 až 26 let	2 250
Existenční minimum	2 020

Tabulka č. 3 - Částky životního minima a existenčního minima dle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Tabulka č. 4 názorně ukazuje způsob výpočtu životního minima v praxi systému pomoci v hmotné nouzi.

	Životní minimum (Kč)
Jednotlivec	3126
2 dospělí	2880 + 2 600 = 5 480
1 dospělý, 1 dítě ve věku 5 let	2 880 + 1 600 = 4 480
2 dospělí, 1 dítě ve věku 5 let	2 880 + 2 600 + 1 600 = 7 080
2 dospělí, 2 děti ve věku 8 a 16 let	2 880 + 2 600 + 1960 + 2250 = 9 690

Tabulka č. 4 - Příklad praktického výpočtu životního minima

²⁴ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 20.

1.3.3 Základní nástroje sociální pomoci

Sociální pomoc má své nástroje – formy, které se kromě sociálního systému dotýkají práva trestního, občanského i mezinárodního, mají tedy široký interdisciplinární charakter. Jednotlivé nástroje mají své specifické cíle, své cílové skupiny. Mezi základní nástroje sociální pomoci řadíme poradenství, sociální prevenci, sociálně-právní ochranu, sociální služby a dávky sociální pomoci.²⁵

V rámci poradenství je občanům poskytována pomoc při řešení obtížných sociálních situací. Poradenství může být zaměřeno preventivně a směřovat k odstranění příčin nebo nepříznivých podmínek či k předcházení jejich vzniku. Součástí poradenství je i oblast nápravná, zaměřená na řešení problémů klienta, popř. na zmírnění důsledků. Jedním z nejvýznamnějších nástrojů je sociálně-právní ochrana. Pomoc je zaměřena na nezletilé děti. Mezi důležité aktivity patří aktivní vyhledávání a prevence sociálně-patologických jevů. Další významnou součástí je sociální prevence, kterou lze vnímat jako aktivity, které působí v procesu socializace a sociální integrace. Cílem sociální prevence je vedle zamezení šíření sociálně-patologických jevů pomoc a podpora v opětovném začlenění osob.²⁶

Sociální služby prošly velkou proměnou a jejich cílem je zajistit možnost svobodné vůle při volbě služeb, umožnit spoluúčast klienta při řešení jeho situace, zvýšit roli příjemce sociální služby. Zásadní význam má zavedení nové dávky – příspěvku při péči. Jde o měsíční dávku, která slouží klientovi, který je zejména z důvodu nepříznivého zdravotního stavu závislý na pomoci druhé osoby.²⁷

Posledním z nástrojů sociální pomoci jsou dávky sociální péče. „S účinností od 1. ledna 2007 došlo k zásadní změně v poskytování pomoci osobám, které se nacházejí ve stavu hmotné nouze, tj. nemají dostatečné prostředky k zajištění svých základních životních podmínek.“²⁸ Z dávek sociální péče zůstaly pouze dávky pro těžce zdravotně postižené občany. Nově byly zavedeny dávky pomoci v hmotné nouzi.

S ohledem na zmíněné aspekty pomoci v hmotné nouzi a na rozsáhlost problematiky, která je v rámci hmotné nouze řešena, bude dávkám pomoci v hmotné nouzi věnována pozornost v několika dalších kapitolách.

²⁵ KREBS, 2007, s. 272.

²⁶ KREBS, 2007, s. 272-274.

²⁷ KREBS, 2007, s. 274-278.

²⁸ KREBS, 2007, s. 278.

1.3.4 Historický vývoj sociální pomoci ²⁹

Určující tendencí polistopadového vývoje České republiky byla snaha o společnost, která by se svým programem zásadně distancovala od „reálně socialistické“ minulosti. Jako základní úkoly v rámci sociální reformy byly vymezeny aktivní politika zaměstnanosti, liberalizace a pluralizace systému sociálního zabezpečení a založení záchranné sociální sítě. Sociální reforma se tak zredukovala na vypracování koncepce a na realizaci politiky zaměstnanosti, univerzálního a jednotného systému sociálního zabezpečení, který by v sobě zahrnoval zdravotní, důchodové a nemocenské pojištění, státní sociální podporu pro státem uznané sociální situace a státní sociální pomoc podmíněnou potřebností po vyčerpání všech ostatních možností zabezpečení.

Sociální pomoc byla v předcházejících letech pojímána jako záchrana tonoucích, tedy těch, kteří si nejsou schopni pomoci sami, nemají nárok na dávky ať již ze sociálního pojištění nebo ze státní sociální podpory nebo nejsou tyto dávky v takové výši, aby zabezpečily existenci na úrovni společensky uznaného životního minima. Sociální pomoc je poskytována buď peněžitými dávkami nebo službami sociální péče, někdy obojím.

V roce 1991 byla jako systém opatření, kterými stát garantoval v závažných sociálních situacích minimální sociální pomoc, schválena koncepce záchranné sociální sítě. V říjnu 1991 byl schválen zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu. Česká republika tak zaručila občanům, že jejich životní úroveň neklesne pod definovanou hranici životního minima, a zavázala se vyrovnat rozdíl mezi skutečnými příjmy jednotlivce či rodiny za předpokladu, že si sám vlastním přičiněním nemůže tyto příjmy zajistit z vymezených důvodů, např. na základě svého zdravotního stavu. Do konce roku 1993 neexistoval systém dostatečně vybavených institucí, které by sociální pomoc poskytovaly tak, aby byla adresná, objektivní a účinná. Pod zákonem stanovenou hranicí životního minima se v roce 1991 nacházelo 161 tisíc rodin, v roce 1992 přibližně 200 tisíc rodin. ³⁰

Cílem úprav systému sociální pomoci byla snaha vytvořit takový systém sociální pomoci, ve kterém by občan nebyl pasivním objektem paternalistické péče, ale aktivním subjektem s právem na pomoc k překonání obtížné sociální situace. Cílem

²⁹ POTŮČEK, 1995, s. 119-124.

³⁰ POTŮČEK, 1995, s. 124-125.

sociální pomoci je zabezpečení základních životních, tj. především biologických, psychických a sociálních potřeb občanům, kteří se nacházejí v obtížné sociální situaci a z objektivních nebo subjektivních důvodů si je nejsou schopni vlastním přičiněním ani s pomocí rodiny zabezpečit. Prioritou je především prevence vzniku obtížných sociálních situací, významnou roli hraje poskytování informací o možnostech řešení takových situací a to všem občanům, kteří se do obtížné sociální situace dostali nebo jim taková situace hrozí.³¹

1.4 Pomoc v hmotné nouzi

Pomoc v hmotné nouzi je poskytována až po vyčerpání jiných možných zdrojů ze systému sociálního zabezpečení, nebo pokud tyto příjmy a služby samy o sobě nestačí k překonání tíživé sociální situace. A právě dávky pomoci v hmotné nouzi jsou tou „poslední nadějí pro lidi v ekonomické a sociální nouzi – pro ty, kdo vyčerpali všechny ostatní možnosti, jak se postarat o sebe a svou rodinu po využití ostatních nástrojů sociální politiky“.³²

V celém systému sociální pomoci je potřeba skloubit podmínky nároků na pomoc s odborným posouzením individuální situace osoby. Zkušenosti však ukazují, že přesné, vyčerpávající definování nároků zvyšuje počet příjemců, na druhé straně zase zcela dobrovolné poskytování pomoci negarantuje ani minimální nároky. Klíčové je tedy pro systém pomoci stanovení podmínek nároku na jedné straně a podmínek, jejichž splnění podléhá individuálnímu posouzení na straně druhé. Zachována přitom musí být základní sociální a lidská práva. „Jednotlivé případy sociální pomoci bývají natolik specifické, že je obtížné postihnout je celostátně platnými jednotnými pravidly měření a hodnocení hmotné, popř. sociální nouze, aniž by se zvyšovalo riziko neopodstatněného přiznávání nebo naopak nepřiznání sociální pomoci v případech opodstatněných. Tato sociálně a psychologicky citlivá součást sociálního systému se prakticky nemůže oprostít od jisté míry subjektivního posuzování. Profesionální přístup sociálního pracovníka je optimální a těžko nahraditelnou zárukou efektivní sociální pomoci organizované státem i samosprávou.“³³

³¹ KREBS, 2007, s. 282-286.

³² TOMEŠ, 2010, s. 37-38.

³³ KREBS, 2007, s. 282.

1.4.1 Vymezení základních pojmů

- **Sociální událost** – událost, která je považována za riziko, které jedinec nebo rodina nemusí být schopen zvládnout vlastními silami. Sociální událost zakládá nárok na sociální ochranu³⁴
- **Hmotná nouze** – stav hmotné nouze je podmínkou pro nárok na poskytnutí příspěvku na živobytí a v návaznosti také doplatku na bydlení. Zákon vymezuje dvě situace, kdy se osoba nachází ve stavu hmotné nouze. Současně také stanoví, v jakých situacích není osoba uznána za osobu v hmotné nouzi.
- **Příspěvek na živobytí** – základní dávka systému pomoci v hmotné nouzi k zabezpečení základních životních podmínek
- **Doplatek na bydlení** – druhá dávka systému, která řeší nedostatečné finanční prostředky k úhradě nákladů na bydlení.
- **Mimořádná okamžitá pomoc** – zákon vymezuje pět specifických sociálních situacích, kdy osoba nemá dostatečné prostředky k zajištění životních podmínek a lze ji uznat za osobu v hmotné nouzi.
- **Společně posuzovaná osoba** – zákon o životním a existenčním minimu stanoví okruhy společně posuzovaných osob (např. rodiče a nezletilé děti,...). Zákon o pomoci v hmotné nouzi vyjmenovává konkrétní situace, ve kterých je osoba vyloučena z okruhu společně posuzovaných osob (např. osoba, která nastoupila výkon trestu odnětí svobody,...).³⁵
- **Částka živobytí** – ke stanovení částky živobytí jsou používány částky životního minima a částky existenčního minima. Pro účely zákona o pomoci v hmotné nouzi lze živobytí osoby „charakterizovat jako úroveň příjmů v peněžní či věcné podobě zabezpečující základní životní podmínky osoby, a to i s přihlédnutím ke snaze řešit situaci hmotné nouze, ve které se osoba nachází.“³⁶
- **Přiměřené náklady na bydlení** – jsou skutečné náklady na bydlení, zohledněné maximálně do výše 30 % a v hlavním městě Praze do výše 35 % příjmu osoby nebo společně posuzovaných osob³⁷
- **Celkové majetkové a sociální poměry** – zákon tyto poměry definuje jako podíl rodiny na trvání stavu hmotné nouze

³⁴ MATOUŠEK, 2008, s. 205.

³⁵ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 20-27.

³⁶ KREBS, 2007, s. 280.

³⁷ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 35.

- **Zajištění příjmu vlastním přičiněním** – je jedna ze základních podmínek pro uznání za osobu v hmotné nouzi. V praxi to znamená, že se zkoumá, zda si posuzovaná osoba, popřípadě osoby s ní společně posuzované, nemohou zvýšit příjem vlastním přičiněním (vlastní prací, uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo jiným využitím majetku)³⁸
- **Orgány pomoci v hmotné nouzi** – zákonem vymezuje „úřady“, které provádějí systém hmotné nouze, stanoví jejich povinnosti a oprávnění a také oprávnění a povinnosti zaměstnanců těchto orgánů hmotné nouze
- **Veřejná služba** – je bezplatná pomoc osoby v hmotné nouzi obci v záležitostech, které jsou v zájmu obce (např. zlepšení životního prostředí v obci).

1.4.2 Legislativní rámec

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, nabył své účinnosti dnem 1. ledna 2007. „Zákon upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v hmotné nouzi, prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi.“³⁹

Právní úprava zákona o pomoci v hmotné nouzi navazuje na čl. 30 Listiny základních práv a svobod. Tento článek zaručuje každému, kdo se ocitne v hmotné nouzi, právo na pomoc, která je nezbytná k zajištění základních životních podmínek. Uvedený článek Listiny přitom koresponduje s čl. 13 Evropské sociální charty, který ukládá České republice, stejně jako ostatním státům vázaným Evropskou sociální chartou, zajistit pomoc nezbytnou k zabránění, odstranění nebo zmírnění stavu potřebností jednotlivce nebo rodiny.⁴⁰

Vyhláška MPSV č. 504/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, nabyła účinnosti dnem 1. ledna 2007. Vyhláška stanovuje mimo jiné např. zvýšení částek živobytí osoby v hmotné nouzi z důvodu dietního stravování, určuje náležitosti průkazu zaměstnance oprávněného k provádění sociálního šetření.⁴¹

³⁸ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 40-41.

³⁹ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 18.

⁴⁰ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 18.

⁴¹ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 51, 67.

Zákon č.110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů, účinnosti nabyt dnem 1. ledna 2007. Předmětem úpravy zákona je stanovení životního minima jako minimální hranice peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a existenčního minima jako minimální hranice příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití. Zákon také obsahuje způsob posouzení, zda příjmy osob dosahují částek životního minima nebo existenčního minima.⁴²

1.4.3 Zákon o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, je moderní formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Vychází z principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá.⁴³

„Poskytnutí pomoci ze systému dávek hmotné nouze vždy předchází posouzení konkrétní situace osoby podle stanovených podmínek pro poskytnutí jednotlivých dávek.“⁴⁴ Na základě zákona o pomoci v hmotné nouzi jsou poskytovány dvě základní dávky, a to příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. K řešení mimořádných událostí vymezuje zákon dávku souhrnně označenou jako mimořádná okamžitá pomoc, která je poskytována odlišným okruhům osob a v rozdílně stanovené výši pro tyto okruhy osob.

Příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení jsou při splnění zákonem stanovených podmínek dávkami nárokovými, oproti tomu dávky mimořádné okamžité pomoci, kromě jedné, jsou dávkami fakultativními, tzn. že jejich poskytnutí závisí na posouzení příslušného orgánu pomoci v hmotné nouzi.⁴⁵

⁴² Zákon č. 110/2006 Sb., § 1, odst. 1.

⁴³ MPSV, 2011.

⁴⁴ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 18.

⁴⁵ BŘESKÁ, NRÁNOVÁ, 2007, s. 18

V rámci systému pomoci v hmotné nouzi jsou nastavena aktivní opatření spočívající především v práci s občanem s cílem obnovit jeho sociální suverenitu a nezávislost, v bonifikaci snahy občana a v sankcionování jeho pasivity a nesoučinnosti s cílem vytvoření vztahu dynamické interakce mezi občanem, obcí, sociálním pracovníkem a státem.⁴⁶

Základní a také hlavní skupinou osob, na které je v zákoně o pomoci v hmotné nouzi zaměřena pozornost, jsou osoby s nedostatečnými příjmy. U osob v produktivním věku jde především o jejich zapojení do výdělečné činnosti, případně o zvýšení jejich pracovní aktivity. Zákon obsahuje účinné nástroje, aby se osobě „vyplatilo“ pracovat. U všech osob, ať již mohou či nemohou pracovat a zvýšit tak svůj příjem, je zkoumána možnost využití majetku, např. pronájmem části své nemovitosti. Důsledně je dbáno na uplatnění všech zákonných nároků a pohledávek.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi pamatuje také na pomoc osobám po živelných pohromách (již zmínění dávky mimořádné okamžité pomoci), kdy se tyto osoby ocitají ve stavu hmotné nouze v důsledku náhlé události. Zákon řeší i pomoc v situaci náhlých nezbytných jednorázových výdajů, kdy např. rodina nemůže z důvodu nízkých příjmů vlastními silami uhradit náklady na pobyt dítěte ve škole v přírodě apod. V rámci jednotné právní úpravy tak zákon obsahuje rozsáhlé možnosti jak reagovat na konkrétní individuální situaci osob a dávky měsíčně se opakující je tak možné kombinovat s dávkami jednorázovými.⁴⁷

Motivační prvky zákona o pomoci v hmotné nouzi, kdy je snaha osoby – příjemce dávky pomoci v hmotné nouzi určitým způsobem **bonifikována** jsou:

- Snížený zápočet příjmu – odlišný způsob rozsahu zápočtu příjmu v systému hmotné nouze úmyslně zvýhodňuje osoby, které mají příjmy z výdělečné činnosti, popřípadě příjmy, které je nahrazují a to tak, že se započítávají jen zčásti (70 % příjmu ze závislé činnosti a z funkčních požitků a ze mzdových nároků vyplácených úřadem práce; 80 % z dávky nemocenského pojištění a z podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci).⁴⁸

⁴⁶ KREBS, 2007, s. 283.

⁴⁷ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 14-15.

⁴⁸ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 33-34.

- Snaha zvýšit si příjem vlastní prací – zákon vychází z předpokladu, že osoba v hmotné nouzi, která je uchazečem o zaměstnání vedená v evidenci úřadu práce, vyvíjí sama aktivitu při hledání zaměstnání a tuto iniciativu oceňuje vyšší dávkou. Za prokázanou vlastní snahu o zvýšení příjmu vlastní prací je považována aktivita v hledání vhodného zaměstnání nejen ve spolupráci s úřadem práce, ale zejména s využitím agentur práce, inzerce, internetových nabídek zaměstnání a korespondence se zaměstnavateli. Částka živobytí se zvyšuje osobě, která je uchazečem o zaměstnání o 30 % částky rozdílu mezi životním minimem osoby a existenčním minimem, a pokud se tato osoba prokazatelně snaží využít další možnosti ke zvýšení příjmu vlastní prací o dalších 20 % částky rozdílu mezi životním minimem osoby a existenčním minimem.⁴⁹
- **Veřejná služba** - zákonem č. 382/2008 Sb., kterým se mění zákon o zaměstnanosti a další související zákony, byl s účinností od 1. ledna 2009 zaveden nový institut veřejné služby (§ 18a zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů). Pro osoby, které dlouhodobě setrvávají v hmotné nouzi (déle jak 6 měsíců), je výkon veřejné služby možností zachování pracovních dovedností a zvýšení šancí pro uplatnění na trhu práce. Pro obce představuje veřejná služba především bezplatnou pracovní sílu. Výkon veřejné služby osobou v hmotné nouzi má vliv na výši příspěvku na živobytí. Vykonává-li osoba, které je déle jak 6 měsíců poskytován příspěvek na živobytí, veřejnou službu alespoň v rozsahu 20 hodin v kalendářním měsíci, zůstává její částka živobytí ve stejné výši, respektive nedojde k jejímu snížení na existenční minimum. Odpracuje-li však tato osoba v kalendářním měsíci 30 hodin a více, dostává „bonus“ v podobě navýšení částky živobytí.⁵⁰

Zákonem jsou vymezeny situace, při kterých dochází v případě neplnění povinností, nevyužívání dávek ke stanoveným účelům apod., k **sankcionování či omezení z důvodu pasivity a nesoučinnosti:**

- Pobírání příspěvku na živobytí déle než 6 kalendářních měsíců – tato situace má jednoznačně sankční charakter. Částka živobytí se u osob, které se prokazatelně nesnaží zlepšit podmínky pro uspokojování základních životních potřeb a

⁴⁹ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 42-65.

⁵⁰ NIEDERLE, 2009, s. 29-31.

příspěvek na živobytí je jim poskytován déle jak 6 měsíců, sníží na částku existenčního minima.⁵¹

- Dluh na výživném – u osob, které dluží na výživném pro nezletilé dítě částku vyšší než trojnásobek měsíční splátky stanovené rozhodnutím soudu, činí částka živobytí částku existenčního minima. Osoby, kterým dluh vznikl až po podání žádosti o příspěvek na živobytí, tedy v době, kdy se ocitli ve stavu hmotné nouze, a současně podali z důvodu nedostatečného příjmu návrh soudu na zrušení nebo snížení výživného, této sankci nepodléhají.
- Individuální akční plán – tento plán je zpracováván úřadem práce s osobou, která je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání nepřetržitě déle než 5 měsíců. Osoba, pobírající příspěvek na živobytí je povinna na výzvu orgánu pomoci v hmotné nouzi individuální akční plán předložit. Pokud nepředloží ve stanovené lhůtě, je v důsledku nesplnění povinnosti sankcionována i v tomto případě snížením částky živobytí na částku existenčního minima.⁵²
- Výplata dávek pomoci v hmotné nouzi – dávky se vyplácejí v peněžité i věcné formě, případně v obou těchto formách. Ve věcné formě se příspěvek na živobytí poskytne v případě, že je zjevné, že by příjemce dávku nevyužil k určenému účelu. Může být tedy vyplácen prostřednictvím poukázek. Jejich použití je pevně vymezeno – minimálně může být v poukázkách poskytnuto 35 % dávky, maximálně 65 % dávky. Doplatek na bydlení lze použít bez souhlasu příjemce k přímé úhradě nájemného nebo služeb spojených s bydlením poukázáním pronajímateli nebo poskytovateli služeb. Způsoby výplaty mohou být vnímány jako sankční, ale mohou představovat i ochranu osob, které jsou na příjemci dávek závislé. Plátcí dávek hmotné nouze je dána pravomoc určit způsob výplaty, přičemž bere v úvahu schopnosti a možnosti osoby s dávkou hospodařit.⁵³

Pro individuální rozhodování jsou v systému pomoci v hmotné nouzi stanoveny určité standardní postupy, tj. je určeno, ke kterým aspektům je třeba zejména přihlížet, jaké cíle jsou sledovány při rozhodování o pomoci. Nezbytné je zachování vyváženého poměru mezi nutností ověřit co možná nejvíce okolností, které odůvodňují potřebu poskytnutí pomoci z veřejných prostředků (kritéria možností

⁵¹ NIEDERLE, 2009, s. 31.

⁵² NIEDERLE, 2009, s. 29-31.

⁵³ Zákon č. 111/2006 Sb., § 43.

zabezpečit si příjem či své potřeby vlastním přičiněním, využitím majetku, uplatněním nároků a pohledávek) a mezi respektováním a šetřením soukromí občana. „Testování majetku je z principiálních důvodů v tomto systému na místě, neboť jde o poskytování hmotné pomoci prokazatelně chudým osobám, jejichž základní životní potřeby nejsou zajištěny vlastními příjmy.“⁵⁴

Systém pomoci v hmotné nouzi má oproti ostatním systémům sociální ochrany (nemocenské s důchodové pojištění, státní sociální podpora, podpora v nezaměstnanosti) k dispozici významný nástroj, tj. možnost individuálního posuzování. V rámci systému je zajištěna ochrana osob, kterým v ostatních systémech nevznikly nároky, případně tyto systémy nezabezpečují osoby na nich závislé, neboť existují situace, kdy objektivně shodou nepříznivých okolností osoba zůstává nezabezpečena, přestože se jinak snaží zabezpečit své potřeby vlastní prací.⁵⁵

Stav hmotné nouze

Za stav hmotné nouze je označen stav, kdy příjem osoby, případně osoby s ní společně posuzovaných nedosahují po odečtení přiměřených nákladů na bydlení částky živobytí a tato osoba ani žádná z osob společně posuzovaných si nemůže tento příjem z objektivních důvodů zvýšit vlastním přičiněním (vlastní prací, uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku). Důvody nemožnosti zvýšit si příjem mohou být různé, např. zdravotní stav, věk nebo jiné vážné důvody. „Současně musí tento stav znamenat, že zabezpečení základních životních podmínek těchto osob je uvedenou situací vážně ohroženo“.⁵⁶

Pro účely posouzení stavu hmotné nouze se vychází nejen z příjmů osoby nebo osob společně posuzovaných, ale „zkoumá se“, zda jim jejich celkové sociální a majetkové poměry umožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost.

Zákon také velmi přesně a podrobně vyjmenovává situace, ve kterých se osoba nepovažuje za osobu v hmotné nouzi. Jedná se o osobu:

- která prokazatelně neprojevuje snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním,

⁵⁴ KREBS, 2007, s. 283.

⁵⁵ KREBS, 2007, s. 284.

⁵⁶ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 35.

- která není v pracovním nebo obdobném vztahu, nevykonává samostatnou výdělečnou činnost a není vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání,
- která je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání a bez vážných důvodů odmítla vykonávat krátkodobé zaměstnání nebo účastnit se v cíleném programu k řešení zaměstnání,
- které nevznikl nárok na nemocenské nebo jí náleží ve snížené výši, a to z důvodu, že si přivodila pracovní neschopnost úmyslně,
- která je osobou samostatně výdělečně činnou a její příjem po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí proto, že se nepřihlásila k nemocenskému pojištění,
- které za neplnění povinností zákonného zástupce dítěte spojených s řádným plněním povinné školní docházky byla uložena sankce,
- která nastoupila výkon zabezpečovací detence nebo trestu odnětí svobody nebo byla vzata do vazby (tato skutečnost trvala po celý kalendářní měsíc),
- které se poskytuje ústavní péče v psychiatrické léčebně nebo v léčebně pro dlouhodobě nemocné déle než 3 měsíce.

V odůvodněných případech může orgán pomoci v hmotné nouzi též rozhodnout, že osoba není osobou v hmotné nouzi, protože její celkové sociální a majetkové poměry jsou takové, že jí mohou zaručit dostatečné zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a také že lze toto zajištění po osobě spravedlivě požadovat.⁵⁷

Celkové sociální a majetkové poměry⁵⁸

Někteří žadatelé o dávky pomoci v hmotné nouzi mohou mít na jedné straně nedostatečné finanční prostředky – tedy nízké příjmy, ale na straně druhé mohou žít v takových majetkových poměrech, že by bylo nejen nespravedlivé, ale i nelogické jim ze státní rozpočtu dávky poskytovat. Samostatně jsou vymezeny sociální poměry a zvláště poměry majetkové, což umožňuje lépe vystihnout celkové poměry osoby či osob společně posuzovaných. **Celkové sociální poměry** definuje zákon jako podíl rodiny na trvání stavu hmotné nouze, do kterého se osoba dostala. Při posuzování celkových sociálních poměrů posuzuje příslušný orgán pomoci v hmotné

⁵⁷ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 38-40.

⁵⁸ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 40-41.

nouzi také využívání jiného než vlastního majetku, které umožňují zpravidla osoby blízké. Jde tedy o komplexní posouzení nejen příjmové situace, ale i o zhodnocení majetkové situace širší rodiny, s ohledem na skutečné využívání majetku. Posouzení **majetkových poměrů** je zaměřeno výhradně na majetek posuzované osoby. Celkovými majetkovými poměry se tedy rozumí hodnota movitého i nemovitého majetku, kterého lze využít ihned, nebo později, i krátkodobě k překlenutí přechodného stavu hmotné nouze. Vyloučen je zde majetek, jehož prodej nebo jiné využití nelze po osobě vyžadovat. Lze však předpokládat, že se s žádostí o pomoc z důvodu nedostatečných příjmů budou obracet většinou lidé s běžným vybavením domácností, s nemovitostmi, které užívají k přiměřenému bydlení. Převážná většina žadatelů o dávky pomoci v hmotné nouzi tento předpoklad potvrzuje.

1.4.4 Dávky pomoci v hmotné nouzi

Dávkami, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi, jsou:

- příspěvek na živobytí,
- doplatek na bydlení,
- mimořádná okamžitá pomoc.

Příspěvek na živobytí

Příspěvek na živobytí je základní dávkou pomoci v hmotné nouzi, která pomáhá osobě či rodině při nedostatečném příjmu. Podmínkou je, že se osoba nebo společně posuzované osoby nacházejí ve stavu hmotné nouze. Pro účely příspěvku se osoba nachází ve stavu hmotné nouzi, jestliže její příjem po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí. Přitom se zkoumá, zda si osoba může zvýšit příjem vlastním přičiněním, zejména vlastní prací. Při hodnocení příjmu se při posouzení stavu hmotné nouze a nároku na příspěvek využívá jeden z motivačních prvků zákona. Jedná se o zvýhodnění osob, které pracují nebo příjmu i méně placenou práci, oproti osobám, které setrvávají pouze na dávkách. U těchto pracujících osob se výše jejich výdělku započítává pro zjištění nároku na dávku pouze 70 % tohoto příjmu. Rozhodným obdobím pro posouzení stavu hmotné nouze, jsou tři kalendářní měsíce předcházející dni podání žádosti.⁵⁹

⁵⁹ KREBS, 2007, s. 279.

Pro účely zákona o pomoci v hmotné nouzi lze živobytí osoby charakterizovat jako určitou úroveň příjmů, ať již v peněžní nebo věcné podobě, kterými člověk zabezpečí své základní životní podmínky. Při stanovení výše částky živobytí se přitom přihlíží ke snaze řešit situaci hmotné nouze. Pro stanovení výše částky živobytí jsou základními parametry existenční minimum jako hranice výchozí a životní minimum jako horní hranice pro stanovení určitých navýšení, popřípadě snížení částky živobytí. Zákon jasně vymezuje situace, či plnění povinností osoby, kdy dojde k navýšení částky živobytí, např. z důvodu dietního stravování a kdy naopak ke snížení na částku existenčního minima. Např. částka živobytí u osoby, která dluží na výživném pro nezletilé dítě částku vyšší než trojnásobek stanovené měsíční splátky, činí právě částku existenčního minima.⁶⁰

Výše příspěvku na živobytí se stanovuje jako rozdíl mezi živobytím osoby či rodiny a jejich příjmem, od kterého se odečtou přiměřené náklady na bydlení. Odpočet nákladů od příjmů je vždy maximálně do výše 30 %, v Praze 35 % příjmu osoby či rodiny.

V převážné většině je příspěvek na živobytí poskytován v peněžní formě. V případě, že je na základě sociálního šetření zjištěno, nebo je z jiných skutečností zřejmé, že by občan nevyužíval dávku ke stanovenému účelu, lze poskytovat příspěvek ve věcné formě. Zákonem je specifikována a rozšířena forma vyplácení příspěvku na živobytí, a to prostřednictvím poukázky a elektronického platebního prostředku.⁶¹

Doplatek na bydlení

Druhá dávka pomoci v hmotné nouzi řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory. Účelem doplatku na bydlení je pomoci osobám v hmotné nouzi v úhradě odůvodněných nákladů na bydlení v těch případech, kdy příjem osob po úhradě nákladů spojených s bydlením nestačí na jejich živobytí. Podmínkou nároku je nárok na příspěvek na živobytí a nárok na příspěvek na bydlení ze systému státní sociální podpory. Zákon pamatuje i na specifické situace, ve kterých lze s přihlédnutím k celkovým majetkovým a sociálním poměrům doplatek na bydlení přiznat. Zákon také umožňuje poskytnout doplatek na bydlení i ve

⁶⁰ KREBS, 2007, s. 280.

⁶¹ KREBS, 2007, s. 279-280.

výjimečných případech, protože osoba využívá jinou než nájemní formu bydlení a to i přes skutečnost, že nejsou splněny předchozí podmínky.

Výše doplatku na bydlení je stanovena tak, aby po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení (tj. nájmu, služeb s bydlením spojených a nákladů za dodávky energií) zůstala osobě či rodině částka živobytí.⁶²

Mimořádná okamžitá pomoc

Zákon vymezuje pět specifických sociálních situací, kdy lze jedince považovat za osobu v hmotné nouzi, např. osoba nemá dostatečné prostředky k úhradě nezbytných jednorázových výdajů, osobu postihla mimořádná událost (povodně, požár,...).⁶³

Mimořádná okamžitá pomoc je poskytována osobám, které se ocitnou v situacích, které je nutno bezodkladně řešit:

- Osobě, které neplní zákonné podmínky hmotné nouze a v případě neposkytnutí pomoci jí hrozí vážná újma na zdraví. Dávku lze poskytnout v částce, která doplní příjem osoby do výše existenčního minima (v případě nezaopatřeného dítěte do životního minima).
- Osobu postihla vážná mimořádná událost - živelná pohroma, větrná pohroma, ekologická havárie, požár apod. Dávku lze poskytnout až do výše 15násobku částky životního minima jednotlivce, tj. v současné době až do výše 46 890 Kč.
- Osoba nemá dostatek prostředků k úhradě jednorázového výdaje spojeného např. se zaplacením poplatku za vystavení duplikátů osobních dokladů nebo v případě ztráty peněžních prostředků. Dávku lze poskytnout až do výše tohoto jednorázového výdaje.
- Osoba nemá dostatek finančních prostředků k nákupu nebo opravě předmětů dlouhodobé potřeby nebo k uhrazení odůvodněných nákladů vznikajících v souvislosti se vzděláním nebo se zájmovou činností nezaopatřených dětí. Dávku lze poskytnout až do výše těchto výdajů, maximálně však v průběhu kalendářního roku do výše 10násobku částky životního minima jednotlivce, tj. dle současné zákonné úpravy až do částky 31 260 Kč.
- Osoba je ohrožena sociálním vyloučením, jde např. o situace osob vracejících se z vězení, z dětského domova a z pěstounské péče po dosažení zletilosti nebo po

⁶² KREBS, 2007, s. 280-281.

⁶³ KREBS, 2007, s. 281.

ukončení léčby chorobných závislostí. Dávku lze dle platných zákonných ustanovení poskytnout až do výše 1000 Kč. V průběhu roku může být poskytnuta opakovaně, součet však nesmí překročit 4násobek částky životního minima jednotlivce, tj. maximálně částku 12 504 Kč.⁶⁴

Člověk jako objekt úsilí sociální politiky může být opečováván nebo stimulován k zachování svých rolí. Je-li péče nepřiměřeně veliká, může jedince „uvěznit“ v sociální pasti, kdy veškerá jeho snaha o zachování svých rolí upadá, mizí. Aktivizující sociální politika vytváří podmínky pro setrvání nebo navrácení jedince do plnohodnotného života, podmínky pro zachování či znovunabytí lidských, občanských i profesionálních rolí.

V rámci aktivního a aktivizujícího úsilí je zásadní snaha subjektů o zapojení člověka – klienta do rozhodování o způsobu a rozsahu jemu poskytované sociální podpory. To s sebou nese kvalitativní obohacení jejich vzájemného vztahu. Klient nejen využívá sociálního úsilí, ale i se sám podílí – spolurozhoduje.⁶⁵

Předmětem sociální politiky chápeme vše, co se má změnit, zachovat, uspokojit, jako např. události v životě člověka, které neumí zvládnout vlastními silami a v nichž je subjekt připraven mu pomoci příčiny nebo následky zmírnit nebo odstranit. Rozsah sociální ochrany je dán např. úkony a událostmi v životě lidí, které jsou uznány jako sociální události, dále podmínkami, ve kterých se lidé nacházejí a za kterých se ochrana poskytuje a také úrovní této sociální ochrany, kterou subjekty poskytují při jednotlivých sociálních událostech.⁶⁶

Situace, které lidé prožívají, vyvolávají určité potřeby. V případě, že člověk neumí některé své potřeby uspokojit vlastními silami, můžeme hovořit o riziku, které vyžaduje ochranu. „Riziko může být způsobeno vlastním přičiněním (úkonem postiženého), úkonem jiné (třetí) osoby nebo nezávisle (tj. bez příčinné souvislosti) na lidském jednání, tedy událostí (nemoc, stáří apod.).“⁶⁷

⁶⁴ MPSV, 2010.

⁶⁵ MATOUŠEK a kol, 2007, s. 160-161.

⁶⁶ MATOUŠEK a kol, 2007, s. 162.

⁶⁷ MATOUŠEK a kol, 2007, s. 162.

I ten, kdo např. zchudne vlastní vinou, může požívat sociální ochrany. Pro stanovení rozsahu sociální ochrany je důležité vymezit, pro jakou sociální událost bude poskytnuta. Sociální události mohou být vyvolány změnou zdravotního stavu, ztrátou zaměstnání, mateřstvím, založením rodiny, výchovou dětí, stářím, nouzí a následnou chudobou, sociálním vyloučením či sociální dezintegrací.⁶⁸

Součástí systému sociální ochrany je sociální pojištění, státní sociální podpora a sociální pomoc, které jsou prezentovány sociálními službami, dávkami sociální péče pro zdravotně postižené občany a systémem pomoci v hmotné nouzi.⁶⁹

Právní úprava obsažená v zákoně o pomoci v hmotné nouzi klade proto důraz na sociální práci s osobami, jejichž základní životní potřeby nejsou zajištěny. Cílem pomoci v hmotné nouzi je tak nejen řešit nedostatek finančních prostředků, ale především pomoci odstranit důvody nepříznivé sociální situace aktivizací postižených osob.⁷⁰ Sociální práci, jako významné součásti systému pomoci v hmotné nouzi, bude věnována pozornost v následující části bakalářské práce.

⁶⁸ MATOUŠEK a kol, 2007, s. 163.

⁶⁹ NIEDERLE, 2009, s. 53.

⁷⁰ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 14-15.

2 Sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi

Sociální práce (social work) je společenskovední disciplína i oblast praktické činnosti, jejíž cílem je vysvětlování, odhalování, zmírnění i řešení sociálních problémů. Je hlavním přístupem pro poskytování sociální pomoci.

Sociální pracovník (social worker) je zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, definován jako pracovník, který provádí sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy, poskytuje sociální poradenství, provádí analytickou a koncepční činnost v sociální oblasti, provádí depistážní činnost, atd. Zákon také definuje předpoklady k výkonu povolání sociálního pracovníka.⁷¹

„Sociální práce je to, co dělá sociální pracovník. Zbývá už jen otázka, kdo je sociální pracovník.“⁷² Sociální práce se „opírá“ o zákony a předpisy a z toho vyplývající povinnosti a možnosti. Obecně řečeno jde o určité normy, určitá společenská pravidla, hranice ve vztazích mezi lidmi. Za další opěrný bod lze považovat klienta, jeho chování, jednání, názory, postoje. Nepochybně důležitou součástí sociální práce je i odbornost pracovníka. Odbornost může být vnímána jako prostředník mezi normami a klientem. Hledání cesty mezi sociálními normami společnosti (zákony, mravy, obyčeje, tabu) a přáním klienta, je hlavním posláním sociální práce.⁷³

Sociální práce vyžaduje velkou škálu dovedností. Především jde o porozumění pro potřeby druhých, schopnost pomáhat lidem takovým způsobem, aby neztratili schopnost pomáhat si vlastními silami. Sociální práce má k dispozici své teorie a k vysvětlení vzniku a řešení individuálních, skupinových i komunitních problémů vytváří teorie nové. Sociální práce je orientována na řešení lidských problémů a hraničí s řadou akademických i praktických disciplín, který se také zabývají životem jedinců. S celou řadou těchto disciplín sdílí společné postupy a poznatky, přesto mezi nimi zaujímá samostatné postavení. Od ostatních oborů ji odlišuje důraz na sociální fungování klienta. Podpora klientova fungování, pomoc při obnově či získání potřebných dovedností je zásadním úkolem sociálního pracovníka. Osobní předpoklady sociálního pracovníka, jeho tvořivost a talent jsou základem.⁷⁴

⁷¹ MATOUŠEK, 2008, s. 200-201.

⁷² ÚLEHLA, 2007, s. 24.

⁷³ ÚLEHLA, 2007, s. 25.

⁷⁴ MATOUŠEK a kol, 2007, s. 192.

Být profesionálem v určité oblasti s sebou nese větší zodpovědnost vůči morálce společnosti, zodpovědnost vůči klientovi, k morálnímu kodexu dané profese. Pomáhající profese kladou na pracovníka specifické nároky (psychická zdatnost, inteligence, důvěryhodnost, komunikační dovednosti a empatie). Sociální pracovníci jako profesní skupina sdílejí společné hodnoty, které obsahuje etický kodex. Tyto hodnoty určují povahu sociální práce i povahu vztahu mezi sociálním pracovníkem a klientem, kolegy i širší společností. Hodnoty určují metody práce, jsou na nich založeny i principy práce s klienty.⁷⁵

Prioritou profesionála jsou práva a zájem klientů. Důležitý je individuální vztah s klientem, kterého sociální pracovník chápe jako aktivního spolupracovníka.

V pomáhajících profesích má prvořadý význam lidský vztah pracovníka vůči klientovi. Pomáhající pracovník se velmi často setkává s lidmi v nouzi, v závislém postavení; tito lidé potřebují kromě porozumění, přijetí či spoluúčasti zejména pocit, že nejsou na obtíž, že nejsou odsuzováni.

„Požadavek mravnosti, tedy etiky, vystupuje s obzvláštní naléhavostí tím spíše, oč je zřejmější, jak křehký a nejistý je pracovní vztah klienta a pracovníka. Jak obtížné pro oba je, aby se domluvili, dojednali si společnou práci a došli ke spokojenosti s jejím výsledkem. Proto tak často zdůrazňovaný respekt k lidské důstojnosti druhého, proto opakované poukazy na to, že i pracovník potřebuje být respektován a mít pro svou práci podmínky.“⁷⁶

Sociální práce je založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti. Sociální pracovník respektuje jedinečnost každého člověka a to bez ohledu na původ, etnickou příslušnost, rasu, barvu pleti, věk, pohlaví, zdravotní stav, rodinný stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci, náboženské či politické přesvědčení a také bez ohledu na to, jak se podílí na životě celé společnosti.⁷⁷

⁷⁵ MATOUŠEK a kol, 2008, s. 33.

⁷⁶ ÚLEHLA, 2007, s. 114.

⁷⁷ MATOUŠEK a kol, 2008, s. 42.

2.1 Kompetence sociálních pracovníků

„Změny v sociálním světě vyžadují, aby sociální pracovníci byli přizpůsobiví a měnili své techniky a metody intervence, aby byli schopni přehodnocovat cíle, které sledují, doplňovat svou přípravu a znovu promýšlet svou profesionální identitu...⁷⁸

Kompetence v sociální práci můžeme označit jako schopnost naplnit požadavky povolání. Kompetence znamená zvládnutí vzdělávacích i zkušenostních požadavků, schopností realizovat pracovní závazky a dodržováním etického kodexu dosahovat cílů sociální práce. „Kompetence v sobě zahrnuje schopnost přenášet znalosti a dovednosti do nových situací v dané oblasti povolání. Zahrnuje organizaci a plánování práce, inovaci a vyrovnání se s ne-rutinními činnostmi.“⁷⁹

Kompetentní sociální pracovník je vybaven praktickými kompetencemi, které jsou souhrnem toho, co pracovník koná a jak koná při práci s klientem a jak tedy své profesionální kompetence realizuje v konkrétních situacích.⁸⁰

Kompetence představují nejen pozorovatelné a zachytitelné chování sociálního pracovníka, ale jsou v nich zakotveny i teoretické a etické předpoklady. Je vymezena soustava šesti oblastí, šesti kompetencí profesionální role, které se prolínají a doplňují. Kompetence se převážně projevují při práci s klienty a jsou uspořádány do již zmíněných šesti oblastí a blíže charakterizovány pomocí kritérií:⁸¹

Rozvíjet účinnou komunikaci

Komunikaci je třeba vždy přizpůsobit věku, individualitě klienta, podmínkám. Mnozí odborníci ji využívají zcela intuitivně. Je pro ně samozřejmostí jiný způsob komunikace s malým dítětem, jiný s agresivním klientem. Sociální pracovník naslouchá, vytváří podmínky pro otevřenou komunikaci. Je iniciátorem spolupráce, motivuje klienta ke změně. Mezi společná kritéria této kompetence patří umění navázat kontakt, vytvořit atmosféru důvěry, dbát přiměřené neverbální komunikace. Pracovník by měl rozeznávat shodná a odlišná hlediska, hodnoty a cíle a respektovat je. Povzbuzením, dotázaním zjišťuje sociální pracovník motivy a cíle klienta, identifikuje jeho obavy, nejistoty, ale i jeho silné stránky. Motivuje klienta k překonávání překážek a dosažení vlastních hodnot a cílů. S klientem a jeho okolím

⁷⁸ HAVRDOVÁ, 1999, s. 13.

⁷⁹ HAVRDOVÁ, 1999, s. 41.

⁸⁰ HAVRDOVÁ, 1999, s. 42.

⁸¹ HAVRDOVÁ, 1999, s. 45

udržuje pracovní vztah, získává a poskytuje přiměřenou zpětnou vazbu.

Při poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi se pracovníci setkávají s mnoha různými cílovými skupinami. Je velmi důležité, aby sociální pracovník volil správný způsob komunikace, správným dotazováním a pojmenováním problému posílil spolupráci klienta a udržel správný vztah s klientem a jeho okolím.⁸²

Orientovat se a plánovat postup

Tuto kompetenci lze označit také jako stanovení diagnózy. Sociální pracovník ji nemůže stanovit sám, potřebuje spolupráci klienta a jeho okolí. Bez ocenění motivace klienta ke změně nelze dosáhnout ani spolupráce ani změny. Nezbytnou součástí jsou vzájemné vztahy v rodině klienta, jejich očekávání, možnosti. Sociální pracovník společně plánuje postupy, které reagují na zjištěnou nouzi a ohrožení. Dovede stanovit rizikové faktory a meze spolupráce. Nezbytnou součástí je orientace a dobrá znalost legislativy, předpisů a pravidel. Důležité je zpracovávání a sběr informací z různých zdrojů. Sociální pracovník umí rozeznat meze svých schopností v pomoci. O klientovi vede přiměřenou dokumentaci, tak aby zpětně usnadnila posouzení zvoleného postupu. Pomáhá navrhnout řešení, objasňovat cíle, vede klienta k porozumění důsledků různých rozhodnutí. K dosažení změny pracovník stanoví a dohodne plán a rozdělení úkolů k dosažení změny v životě klienta. Ve správním řízení dávek pomoci v hmotné nouzi je vedení dokumentace dobře „hlídané“. V dokumentaci je důležité odlišit fakta od předpokladů či dojmů pracovníka.⁸³

Podporovat a pomáhat k soběstačnosti

V této kompetenci sociálního pracovníka jde o naplnění etických zásad, což vyžaduje od pracovníků tvořivost, angažovaný postoj, schopnost empatie i osobní zralost. „Řada pracovníků dává přednost klientům problém řešit – něco zařídit, poradit apod., než klienta tzv. provázet – tedy pomáhat mu nést jeho situaci, podporovat jej emočně.“⁸⁴ Při své práci sociální pracovník poskytuje příležitosti k tomu, aby lidé mohli použít své vlastní síly a schopnosti. Pomáhá jim přebírat zodpovědnost, zabezpečovat svá práva a kontrolovat ohrožující chování, pomáhá lidem rozeznávat a

⁸² HAVRDOVÁ, 1999, s. 46-59.

⁸³ HAVRDOVÁ, 1999, s. 60-68.

⁸⁴ HAVRDOVÁ, 1999, s. 70.

vyjadřovat jejich přednosti, schopnosti a silné stránky. Důležité je umět objasnit lidem jejich práva a způsoby jejich uplatnění. Pracovník by měl pomáhat účasti klientů na rozhodování, v přejímání vlastní odpovědnosti, posilovat dovednosti a schopnosti, které posilují soběstačnost klienta. Pomáhat vyvíjet větší kontrolu nad chováním. Pracovník by měl umět chápat respektovat odlišnost menšin a přispívat k odstraňování diskriminace a útlaku.⁸⁵

Zasahovat a poskytovat služby

Naplnění této kompetence znamená širší pohled na problematiku sociální práce a znalost možností poskytování sociálních služeb, metod a postupů, také praktické znalosti o dostupnosti služeb. Sociální pracovník poskytuje služby na základě dohody s klientem, důvěryhodnost a spolehlivost pracovníka jsou pro klienta významnou oporou. Na základě změněné situace umí pracovník vyhodnotit měnící se situaci, pokroky a účinnost postupu spolu s klienty a této změně přizpůsobuje poskytování služby. Významná je v této kompetenci koordinace poskytování konkrétní pomoci či služeb a zejména pak vytváření příznivé okolnosti pro přijetí služby a adaptaci na ni. Sociální pracovník pomáhá zvládat konflikt, napětí a stres uživatelům služeb a jejich okolí a zlepšovat jejich spolupráci. Připravuje vhodné podmínky pro zdařilé odpoutávání při ukončení služby.⁸⁶

Přispívat k práci organizace

Tak jako je sociální pracovník směřován a formován organizací i on sám, svoji práci, ji zpětně utváří, přispívá k hodnocení a zlepšování její práce a účinnosti služeb pro klienty. Jak při spolupráci s kolegy, tak i ve styku s klienty dodržuje pravidla organizace a etiku sociální práce a přispívá k dobré pověsti pracoviště. Sladit pravidla organizace a etiku práce s klienty předpokládá sledování legislativy, získávání nových poznatků, apod. Ke kvalitě práce, nejen sociálního pracovníka, přispívají dobré vztahy na pracovišti, účinná komunikace s kolegy.⁸⁷

⁸⁵ HAVRDOVÁ, 1999, s. 71-78.

⁸⁶ HAVRDOVÁ, 1999, s. 79-86.

⁸⁷ HAVRDOVÁ, 1999, s. 87-96.

Odborně růst

Sociální pracovník musí být schopen konzultovat, „pracovat“ na svém odborném i osobním růstu, kvalifikovaně se rozhodovat, spolupracovat, dosahovat vytčených pracovních cílů a přispívat k pozitivním změnám ve svém oboru. Samozřejmostí je sledování vývoje zákonodárství v sociální oblasti a doplňování znalostí a dovedností v sociální práci. Pro výměnu zkušeností využít vzdělávacích akcí či seminářů k získání a prohloubení informací ke svému oboru. Velmi důležité je umět reflektovat osobní stresy, jejich příčiny a projevy a emočně se vyladovat. Identifikovat u sebe i u druhých předsudky a stereotypy, které negativně působí na práci s klienty a pomáhat je překonávat. Důležité je také sdílet s kolegy profesionální nejistoty, rozeznávat teoretické souvislosti včetně mnohostrannosti možných řešení a vyvažovat práva, potřeby a možnosti, identifikovat rizika spojená s alternativami a přijímat zodpovědnost za vlastní rozhodnutí, využívat příležitosti k dosažení pozitivních změn a hledat nová řešení.⁸⁸

V systému pomoci v hmotné nouzi zabezpečují výkon sociální práce sociální pracovníci. O předpokladech pro výkon jejich funkce, které jsou stanoveny v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, již bylo hovořeno. V systému pomoci v hmotné nouzi je většinou činnost sociálního pracovníka spojena také s funkcí dávkového specialisty. Sociální pracovník tak v hmotné nouzi i coby dávkový specialista rozhoduje ve správním řízení o dávkách pomoci v hmotné nouzi.⁸⁹

V důsledku celosvětové hospodářské krize se velké skupiny občanů ocitají mimo pracovní proces. Velmi často se tak, s ohledem na chybějící příjmy či nedostatek příjmů z výdělečné činnosti, stávají závislími na sociálních dávkách. , ať již jde o dávky státní sociální podpory, o odporu v nezaměstnanosti nebo o dávky pomoci v hmotné nouzi. Do popředí se dostává nutnost hledání odpovídajícího řešení nepříznivé sociální situace těchto osob. To je nemyslitelné bez využití metod a postupů sociální práce. Přestože samotný zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, neobsahuje přímo pojem sociální práce, z dikce některých ustanovení lze vysledovat nezbytnost jejího využití. Současná, ale i budoucí situace ve společnosti vyžaduje stále více individuální přístup k řešení

⁸⁸ HAVRDOVÁ, 1999, s. 97-110.

⁸⁹ NIEDERLE, 2010, s. 22-23.

obtížných sociálních situací osob ohrožených hmotnou nouzí.

Důležité je, aby sociální práce v rámci systému hmotné nouze nebyla zúžena pouze na provádění sociálního šetření a na posuzování stavu hmotné nouze osoby.⁹⁰

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, v § 64 výslovně stanoví povinnosti zaměstnanců orgánů pomoci v hmotné nouzi; v souvislosti s poskytováním dávek jsou povinni:

- Chránit práva a zájmy osob v hmotné nouzi, respektovat jejich důstojnost, soukromí a důvěrnost sdělení, zachovávat mlčenlivost.
- Informovat každou osobu o možnostech řešení hmotné nouze, zapojovat osoby v hmotné nouzi do řešení jejich situace a vést je k vlastní odpovědnosti.
- Respektovat jedinečnost každé osoby bez ohledu na její původ, etnickou příslušnost, rasu či barvu pleti, mateřský jazyk, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení, věk, zdravotní stav, sexuální orientaci, a to bez ohledu na skutečnost, jak se tato osoba podílí na životě společnosti.
- Vyhledávat aktivně osoby, které jsou ohroženy hmotnou nouzí, nebo se již ve stavu hmotné nouze nacházejí.
- Spolupracovat s obcí, v jejíž působnosti se bydliště osoby v hmotné nouzi nachází.⁹¹

2.2 Etapy sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi

„Efektivita sociální práce úzce souvisí s analýzami dané i očekávatelní situace a plánováním kroků, podporujících zabezpečení, stabilizaci a rozvoj sociální práce v konkrétních podmínkách a s ohledem na specifika klientely.“⁹²

Pro sociální práci s jednotlivými skupinami rizikových či ohrožených a znevýhodněných občanů je důležitá volba metod a přístupů, aplikace jednotlivých komplexů sociálních služeb i jejich kombinace. Metodologicky má sociální práce tyto obecně platné fáze:

- mapování situace a depistáž rizikových nebo ohrožených obyvatel, tj. vyhledávání potencionálních klientů s cílem předcházet rozvinutí problému

⁹⁰ NIEDERLE, 2009, s. 53.

⁹¹ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s.52.

⁹² NOVOSAD, 2004, s. 39.

- šetření situace klienta a jejích kořenů a to včetně akceptace klientova pohledu na problém,
- vyjednávání a návrh možných opatření s přihlédnutím k možnostem klienta
- volba a realizace opatření a propojení s následnými kroky
- stabilizace dosaženého a prevence zvratu situace klienta
- „provázení“ klienta a podpora co možná největší samostatnosti

Jednotlivé fáze jsou v praxi uplatňovány i výběrově, reagují tak na klientův příběh. Uplatněny jsou ty kroky, které odpovídají momentální situaci a z ní vyplývající potřebě klienta.⁹³

2.2.1 Etapa sociální evidence

Ze strany orgánů pomoci v hmotné nouzi je v této etapě osobám poskytováno základní sociální poradenství. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, vymezuje v § 1, že „každý má nárok na základní sociální poradenství vedoucí k řešení hmotné nouze nebo jejímu předcházení“.⁹⁴

V rámci poradenství jde o první kontakt pracovníka s klientem. První dojem je velmi důležitý pro vytvoření vztahu této osoby nejen k úřadu ale i k samotnému pracovníkovi.

„V případě, že zájem osoby směřuje jednoznačně k žádosti o poskytnutí některé z dávek pomoci v hmotné nouzi, je součástí základního sociálního poradenství vysvětlení postupu při uplatnění žádosti, včetně náležitostí souvisejících s vyplněním příslušných tiskopisů a dodáním potřebných dokladů k uplatnění nároku na dávku pomoci v hmotné nouzi.“⁹⁵ V průběhu získávání prvních informací se mnohdy ukazuje i potřeba jiné než materiální pomoci. Pracovník, který poskytuje základní sociální poradenství v rámci pomoci v hmotné nouzi, musí být tedy rámcově obeznámen i s možnostmi další pomoci, např. prostřednictvím sociálních služeb, odborných pracovišť, apod.

⁹³ NOVOSAD, 2004, s. 41.

⁹⁴ Zákon č. 111/2006 Sb., § 1, odst. 2.

⁹⁵ NIEDERLE, 2009, s. 54.

Zpracování sociální anamnézy

Po prvním kontaktu s osobou, která žádá o pomoc při řešení své obtížné situace prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi, je zpracována sociální anamnéza. Jednotné tiskopisy a také další osobní kontakt s žadatelem o dávku pomáhají shromáždit potřebné informace a údaje.⁹⁶

Anamnéza slouží, jako jedna ze základních metod, ke sběru informací, údajů o klientovi a jeho rodině. Pozornost je věnována kritickým momentům, složitým životním situacím klienta či jeho rodiny, včetně zkoumání podmínek a okolností, které k situacím vedly. Sociální anamnéza je zaměřena na vztahovou stránku života klienta. Zkoumají se vztahy v rodině, vztah klienta s jeho sociálním prostředím, jeho životní styl, aktivita a schopnost kooperace, kvalita sociální interakce, také úroveň komunikačních schopností klienta a v neposlední řadě sociální vztahy k autoritám, vrstevníkům, k blízkým osobám. Anamnestická metoda tedy umožňuje postihnout nebo analyzovat podstatné aspekty dosavadního vývoje klienta a umožňuje stanovit prognózu dalšího vývoje situace klienta, která ho ohrožuje.⁹⁷

Pomocí anamnézy problému klienta zjišťuje sociální pracovník historii problému, kolísání intenzity, akutnost stavu, etiologii problému. Důležité jsou informace o všem, co klient již pro vyřešení své situace podnikl, s kým o svém problému hovořil, jaké postupy vyzkoušel a s jakým úspěchem.⁹⁸

Sociální šetření

Návštěva sociálního pracovníka v bytě žadatele je nezbytnou součástí a samostatnou kapitolou praxe sociální práce. Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, upravuje v § 63 postup při provádění sociálního šetření.

Návštěva sociálního pracovníka v bytě je vždy uskutečňována se souhlasem osoby i osob společně posuzovaných a má svá pravidla. Jde zejména o navázání pozitivního kontaktu s klientem či členy jeho rodiny tak, aby bylo možné co nejlépe analyzovat jejich obtížnou sociální situaci a následnou pomoc směřovat k vyvedení, případně ke zmírnění situace hmotné nouze. Bez vzájemného porozumění a respektování nelze

⁹⁶ NIEDERLE, 2009, s. 54 -55.

⁹⁷ NOVOSAD, 2004, s. 33.

⁹⁸ GABURA, PRUŽINSKÁ, 1995, s. 52.

očekávat, že doporučení k řešení situace navržená pracovníkem, budou mít odpovídající odezvu. Cílem je naplnění vzájemné důvěry mezi osobou nacházející se v hmotné nouzi a sociálním pracovníkem. Jde o respektování Ústavy České republiky a také Listiny základních práv a svobod, které zaručují nedotknutelnost obydlí. Sociální šetření není jednorázovou záležitostí. Při dlouhodobém vedení osoby slouží jeho opakování k posouzení účinnosti doporučených opatření a postupů k řešení hmotné nouze osoby. Sociální šetření je pracovník povinen vždy poznamenat do spisu.⁹⁹

Vstup do obydlí si zaměstnanci nemohou vynutit, „avšak skutečnost, že byl tento vstup posuzovanou osobou odmítnut, je spojena s negativními důsledky, neboť není možné ověřit potřebné skutečnosti“.¹⁰⁰ V případě, že žadatel o dávku, nebo příjemce dávky či osoba společně posuzovaná nedají souhlas se vstupem do obydlí a znemožní provedení sociálního šetření k ověření skutečností rozhodných pro nárok na dávku, může být žádost zamítnuta, dávka odejmuta, popřípadě snížena její výše.

Sociální šetření pomáhá analyzovat situaci klienta, je zdrojem údajů pro dokumentaci a patří k metodám používaným v případové sociální práci. Pomocí této metody zjišťujeme sociální zázemí, sociální vztahy a soběstačnost klienta. „Při zpracování sociálního šetření využíváme, resp. kombinujeme metodu analýzy odborné dokumentace, popisu, pozorování a rozhovoru k vyváženému zpracování údajů získaných od klienta, jeho blízkých, z klientova sociálního prostředí i od dalších pracovníků, kteří s klientem pracovali či pracují.“¹⁰¹ Poznatky ze sociálního šetření jsou posléze podkladem, který např. vede k poskytnutí určité sociální dávky.

Zaměstnanci orgánu pomoci v hmotné nouzi vykonávají sociální šetření na základě zvláštního oprávnění. Náležitosti průkazu jsou stanoveny vyhláškou MPSV č. 504/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů.¹⁰²

⁹⁹ NIEDERLE, 2009, s. 55.

¹⁰⁰ BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 52.

¹⁰¹ NOVOSAD, 2004, s. 34-35.

¹⁰² Vyhláška MPSV č. 504/2006 Sb., § 4.

2.2.2 Etapa sociální diagnostiky

Pro potřeby stanovení rozsahu a intenzity sociální práce s osobou, jejíž nepříznivá sociální situace je charakterizována nedostatkem finančních prostředků, je nezbytné zjistit příčiny vzniku této situace, tj. stanovit sociální diagnózu. Nezbytným předpokladem je zde spolupráce sociálního pracovníka a osoby v hmotné nouzi. Sociální diagnóza je stanovena na základě údajů, které sociální pracovník získal v rámci etapy sociální evidence. Nutné je rozlišit, zda se jedná o krátkodobou nebo dlouhodobou situaci hmotné nouze osoby. Toto rozlišení je možné pouze na základě identifikace sociálního problému a ne vždy se daří úspěšně stanovit. „I osoby, u nichž jsou důvodné předpoklady, že stav jejich hmotné nouze je pouze krátkodobý, se mohou stát dlouhodobými klienty systému a poživateli dávek pomoci v hmotné nouzi. Také osoba, která se dostala do hmotné nouze náhle, neočekávaně, může potřebovat relativně intenzivní sociální práci, například když tento stav vnímá jako životní prohru.“¹⁰³

V případě zjištění, že počátek problému sahá do vzdálené minulosti, neobejde se sociální pracovník bez dalšího doplnění anamnestických údajů. K jejich zjištění je využívána zejména metoda řízeného rozhovoru.

V této etapě je kladen důraz na vlastní zodpovědnost osoby za průběh svého života i za přístup k momentálnímu řešení její situace. Identifikace silných stránek osoby je v této fázi velmi důležitá pro stanovení optimálních kroků, které by vedly ke změně nepříznivé situace osoby. „Sociální situace, které jsou ovlivněny negativními vlivy z předchozího života, závažnými poruchami chování osoby i působením sociálního prostředí, odlišujícího se od běžných společenských norem, vyžadují podrobnou analýzu a následnou intenzivní sociální práci.“¹⁰⁴

Pro praxi je potřeba zdůraznit, že přechod z etapy sociální evidence do této etapy sociální diagnostiky je pozvolný. Společným rysem obou etap je snaha identifikovat sociální problém, ve kterém se osoba v hmotné nouzi nachází. Úloha sociálního pracovníka spočívá v analýze získaných informací a výsledků pozorování, které byly získány v průběhu těchto dvou etap a syntézou podstatných informací formulovat sociální problém a sociální diagnózu, na základě které pak budou stanoveny další postupy.

¹⁰³ NIEDERLE, 2009, s. 34.

¹⁰⁴ NIEDERLE, 2009, s. 35.

2.2.3 Etapa navrhování řešení a plán sociální terapie

Postup řešení nepříznivé sociální situace lze v této etapě navrhnout na základě analýzy údajů, které byly získány v rámci sociální anamnézy a zjištěním příčin vzniku stavu hmotné nouze. Veškeré návrhy řešení musí být přijatelné pro osobu v hmotné nouzi. Pro naplnění požadavku tzv. „přijatelnosti pro klienta“ je potřeba osobu aktivně zapojit do vytváření plánu, postupů, jednotlivých kroků a činností. Bez vlastního podílu osoby na tvorbě strategie změny nelze očekávat její motivaci; je nezbytné vytvořit prostor pro samostatné rozhodování.¹⁰⁵

„Klienta přivádí k vzájemnému setkání touha, žádost nebo přání nalézt pomoc. I u klienta, který přichází takzvaně nedobrovolně, je nakonec tím, co jej povede ke spolupráci s pracovníkem, naděje, že by mu přeci jen mohl pomoci. Klient sám sebe chápe, sám sebe definuje jako toho, kdo si žádá pomoc. Má tedy již předem vytvořenou představu o tom, co pro něho může být pomocí a co pro něho pomocí není, byť možná zformulovanou jen v hrubých rysech.“¹⁰⁶ Zda je pomoc opravdu pomocí, může posoudit pouze její příjemce.

V počáteční fázi, či naopak v případech, kdy se nedaří nepříznivý stav změnit, je nezbytné přesvědčit klienta o potřebě aktivity z jeho strany. Sociální pracovník nabízí osobě pomoc prostřednictvím doprovázení, učení či ovlivňování jejího chování. Přílišné požadavky kladené na osobu v hmotné nouzi mohou vést k frustraci na obou stranách.¹⁰⁷

Podle předpokládané délky setrvávání osoby ve stavu hmotné nouze se budou lišit navrhovaná opatření, či plány sociální terapie. Jedná-li se o přechodný stav hmotné nouze a řešení nevyžaduje intenzivní sociální práci, jsou zpravidla dostačující ústní doporučení či krátkodobé písemně formulované úkoly.

V praxi je důležité uvědomit si odlišnosti problémů jednotlivých sociálních skupin obyvatel, které se stávají klienty hmotné nouze (staří občané, nezaměstnaní, mladé rodiny s dětmi, invalidní osoby) a odlišit přístup a jednání s nimi. „U mnohých, zejména dlouhodobých klientů systému pomoci v hmotné nouzi, se ukazuje potřeba

¹⁰⁵ NIEDERLE, 2009, s. 35.

¹⁰⁶ ÚLEHLA, 2007, s. 18-19.

¹⁰⁷ NIEDERLE, 2009, s. 35.

jejich „ukotvení“, „zavedení řádu“, neboť v důsledku dlouhodobého vyloučení dochází u některých osob k posunutí vnímání času, neschopnosti, popřípadě omezené schopnosti plánovat, rozvrhovat činnosti v denním, týdenním i měsíčním režimu.“¹⁰⁸

Významnou část sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi tvoří hledání možností řešení zadluženosti osob v hmotné nouzi. Zde se osvědčuje metoda zpracování a vedení deníku příjmů a výdajů, vedení osobních financí. Standardní součástí sociální práce u řady osob se stává dluhové poradenství a práce se zadluženými jednotlivci nebo rodinami.

Pro sociální práci v systému pomoci v hmotné nouzi a pro systém pomoci v hmotné nouzi samotný je významný i koncept tzv. posilování či zplnomocňování. Účelem je poskytnout osobám materiální (např. věcnou pomoc, dávku) a nemateriální (např. doprovázení, radu) nástroje, které jim pomohou ovlivnit, změnit svoji situaci. Osoby v hmotné nouzi, zejména při delším setrvávání v této situaci, mohou relativně snadno „spadnout“ do situace závislosti. Úkolem sociální práce je účinně tomuto stavu zabránit. Řešení mohou být zaměřena jednak na minimalizaci rizika, tj. na zachování alespoň stávajícího stavu, stávajícího způsobu života (např. plnění podmínek pro nárok na dávky pomoci v hmotné nouzi), nebo na činnosti orientované na nastavení změny, na zlepšení kvality života.¹⁰⁹

2.2.4 Etapa sociální terapie a výchovného působení

Tato etapa je etapou praktického naplnění plánu sociální terapie, tedy realizace postupů řešení nepříznivé sociální situace, které byly dohodnuty sociálním pracovníkem a klientem, v rámci pomoci v hmotné nouzi mezi pracovníkem a osobou, která se v hmotné nouzi ocitla nebo v ní dlouhodobě setrvává. Tuto etapu lze považovat za nejnáročnější. Cílem je zmírnění důsledků dopadu situace hmotné nouze na člověka, zejména na jeho psychiku, snaha je zaměřena na vyvedení osoby z této situace, na zabezpečení jeho potřeb na obvyklé úrovni. Stále více zdůrazňovaný pozitivní vztah mezi pracovníkem a osobou v hmotné nouzi je v této etapě obzvláště důležitý. Má sám o sobě terapeutický účinek.¹¹⁰

¹⁰⁸ NIEDERLE, 2009, s. 36.

¹⁰⁹ NIEDERLE, 2009, s. 36.

¹¹⁰ NIEDERLE, 2009, s. 27.

Není třeba pochybovat, že vztah ke klientovi je v pomáhajících profesích, a tou je i sociální práce, podstatnou složkou. „Pomáhající pracovník se však velmi často setkává s lidmi v nouzi, v závislém postavení, kteří zpravidla potřebují víc než pouhou slušnost: přijetí, spoluúčast, porozumění, pocit, že pomáhajícímu pracovníkovi nejsou na obtíž, že pracovník je neodsuzuje. Pátrají po signálech, které by jim pomohly vytušit kvalitu prožitků pracovníka při vzájemném kontaktu. Nacházejí je při každém setkání v drobných neverbálních projevech pracovníka. Nemusí je ani vědomě vnímat. Stačí, že tyto projevy vytváří vytvářejí určitou atmosféru, která klienty posiluje či naopak sráží. Klient potřebuje důvěřovat, cítit se bezpečný a přijímaný. Bez tohoto vztahového rámce se práce pomáhajícího stává jen výkonem svěřených pravomocí.“¹¹¹

V etapě sociální diagnostiky zaznělo, že je na pracovníkovi, aby odhadl, zda se klient ocitl v situaci krátkodobě či bude její trvání dlouhodobějšího rázu a bude vyžadovat intenzivní sociální práci. Podle toho pak byly v plánu sociální terapie voleny příslušné metody. Praktickým krokem řešení situace osoby může být písemná dohoda mezi pracovníkem a osobou v hmotné nouzi. „Přestože je sociální pracovník ústřední pomáhající osobou, využívá v této etapě také služeb dalších odborníků (např. zdravotníků, psychologů, ekonomů). Úloha sociálního pracovníka je však nezastupitelná. U klientů dlouhodobě setrvávajících ve stavu hmotné nouze, kteří mají problémy s komunikací s okolním prostředím, plní sociální pracovník také roli zprostředkovatele či doprovázejícího při vyřizování běžných záležitostí.“¹¹²

Většinou se sociální terapie a výchovné působení provádí v domácím prostředí klienta. Podle závažnosti situace se stanovuje intenzita terapie, četnost návštěv i četnost výchovného působení. Metody, které ovlivňují chování osoby, jsou využívány zejména u osob, které jsou v situaci hmotné nouze dlouhodobě. Nejde o zásadní změny v chování osoby, ale o takové změny, které ovlivní vztah jedince k nalezení vhodného zaměstnání, posílí pozitivní reakce na okolí apod. Často je využíván terapeutický rozhovor. V jeho průběhu je nezbytné dát osobě prostor k vyjádření myšlenek, názorů, postojů k postupu řešení nepříznivé situace. Důležité je povzbuzení, ujištění jedince v jeho schopnosti situaci řešit.¹¹³

¹¹¹ KOPŘIVA, 2006, s. 15.

¹¹² NIEDERLE, 2009, s. 27-28.

¹¹³ NIEDERLE, 2009, s. 28.

2.2.5 Etapa ověřování výsledků

Rozlišení jednotlivých etap sociální práce není žádným dogmatem. V praxi probíhají některé etapy současně. Tak ani etapa ověřování výsledků nemusí být vždy konečnou etapou. Ukončení spolupráce pracovníka s klientem by nemělo být náhlé, neočekávané. Způsob ukončení je dobré dohodnout již v plánu sociální terapie. Zejména u osob dlouhodobě setrvávajících v hmotné nouzi se doporučuje zhodnotit po určitém časovém úseku dosažené výsledky. Součástí těchto dílčích hodnocení může docházet ke korigování zamýšlených postupů, pokud nejsou dostatečně účinné nebo pokud se třeba změnila situace osoby v hmotné nouzi. V takovém případě je nutné zvolit jinou metodu, která bude vhodnější pro ovlivnění situace. Hodnocení probíhá vždy ve spolupráci s klientem.¹¹⁴

Má-li práce s klientem přinést změnu, je nutné dobře formulovat cíl. Formulace cíle je užitečná i v těch případech, kdy pracovník jedná s klientem o úředních informacích. „V obou případech dovoluje uvážit, kdy a za jakých okolností klient i pracovník poznají, že jejich spolupráce na tomto cíli, tématu či problému je u konce. Bez stanoveného cíle je těžké, ne-li nemožné posoudit, zda nastává pokrok, a zda bylo dosaženo smyslu společné práce. Věřím, že víc pomáhá přijmout klientův cíl, než aby pracovník stanovoval, který cíl by byl pro klienta nejvhodnější.“¹¹⁵

Sociální pracovník si v průběhu celého působení na klienta zaznamenává průběžně plnění úkolů, jejich dopadů či důsledků na změnu či setrvání v sociální situaci. Tyto záznamy mohou pomoci v nalezení odpovídajících postupů pro další osoby, případně v navázání na postupy řešení u stejného klienta. Ne všechny situace se podaří vyřešit. „Vždy zůstane určitá část klientů, u nichž se podaří jejich situaci vyřešit pouze částečně, a konečně jednotlivé případy, kdy se sociální práce s osobou v hmotné nouzi mine účinkem.“¹¹⁶

Sociální práce a její uskutečňování v praxi, není možné bez stanovení určitých základních principů, které mají vliv na chování sociálního pracovníka v kontaktu s klientem. V systému pomoci v hmotné nouzi je tímto klientem osoba v hmotné nouzi, nebo osoba, která je touto situací objektivně ohrožena.¹¹⁷

¹¹⁴ NIEDERLE, 2009, s. 28.

¹¹⁵ ÚLEHLA, 2007, s. 80.

¹¹⁶ NIEDERLE, 2009, s. 28.

¹¹⁷ NIEDERLE, 2009, s. 28.

2.3 Metody sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi

Sociální práce, jako svébytný obor, si vytvořila vlastní teorie a postupy, sdílí však i teoretické předpoklady jiných pomáhajících profesí a praktické zásahy modifikuje podle svých cílů. „Měřítka, ve kterém sociální pracovníci působí, sahá od případové práce až k pokusům ovlivnit celý národní (či dokonce nadnárodní) systém sociálních služeb.“¹¹⁸

Sociální pracovník pracuje s klientem, s jeho rodinou, s přirozenými nebo s uměle vytvořenými skupinami, spolupracuje s organizacemi, s místními komunitami, jako expert se podílí i na přípravě zákonů, vyhlášek, nebo se jako oponent k nim vyjadřuje. Ke své práci využívá metody sociální práce. Pod pojmem metody sociální práce rozumí většina odborníků u nás i v zahraničí postupy, které jsou vázané na cílový subjekt, tzn. na práci s jednotlivcem, s rodinou, se skupinou, s komunitou.¹¹⁹

„Reflexe životní situace klienta (nebo kategorie klientů) je prvním a nezbytným krokem k volbě takových cílů a metod intervence, které mohou přispět ke změně životní situace klienta, posílit jeho schopnost zvládat požadavky prostředí, a přispět tak k obnovení nebo udržení jeho sociálního fungování.“¹²⁰

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, obsahuje v některých ustanoveních, o nichž již bylo hovořeno, základní principy sociální práce. Nelze však očekávat taxativní vymezení metod či postupů, které sociální pracovník orgánu hmotné nouze při řešení konkrétní situace osoby použije. Použití konkrétní metody je vázáno na odlišnosti jednotlivých složitých sociálních situací, do kterých se osoby v hmotné nouzi dostávají v průběhu svého života.¹²¹

Efektivita sociální práce úzce souvisí s analýzou současné i očekávané situace klientů, s plánováním kroků, to vše s ohledem na specifika klientely. Práce s jednotlivými specifickými skupinami klientů je založena na aplikování jednotlivých druhů sociálních služeb, na jejich kombinaci. Metody sociální práce, jednotlivé etapy, vždy „reagují na klientův příběh a jsou přímo uplatněny ty kroky, které

¹¹⁸ MATOUŠEK a kol, 2008, s. 12.

¹¹⁹ MATOUŠEK a kol, 2008, s. 13.

¹²⁰ MATOUŠEK a kol, 2007, s. 186.

¹²¹ NIEDERLE, 2010, s. 21.

odpovídají momentálnímu stavu a z něho vyplývajícím potřebám i možností řešení“.¹²² Sociální pracovník při své práci s klienty spolupracuje s psychology, pedagogy, rodinnými poradci, lékaři, personalisty, pracovníky na úřadech a s mnoha dalšími, vždy ve prospěch práv, zájmů a ochrany klienta. Ve své práci využívá kombinaci metod sociální práce, např. depistáže a sociálního šetření, případové sociální práce, podpůrného vedení a „doprovázení“ klienta, techniky práce s komunitou, krizovou intervenci, práci v terénu.¹²³

2.3.1 Případová sociální práce

Často uplatňovaným přístupem v sociální práci je zaměření na případ, na jedince. Přístup je náročný na profesionální vybavenost i osobnostní předpoklady sociálního pracovníka. Na druhou stranu umožňuje operativní rozhodování, pružnost, tvořivost. „Základem případové práce je pochopení jedince, ale také porozumění rodině, komunitě, společnosti, kultuře a znalost sociálně-zdravotnických služeb, které nabízejí možnost zbavit se nedůstojných životních podmínek.“¹²⁴ Případová práce má teoretický základ ve vědě o člověku. K jejímu rozvoji přispěly např. dynamická a sociální psychologie, sociologie, psychiatrie.

Sociální případová práce se opírá o teorii rolí. Role jsou kulturně předepsány, každý jedinec se v rámci kultury, skupiny, do které patří, identifikuje s rolí, která mu náleží. Sociální role determinují chování jedince a ovlivňují řadu situací, které člověka potkávají. Lidé jsou přesvědčeni, že ve své roli selhali. Případový pracovník by měl znát možnosti a nabídku různých institucí, měl by s nimi umět komunikovat. Úkolem případového pracovníka je zabývat se problémy klienta v celé šíři. Je nutné vyřešit odpovídající příjem, pomoci zajistit dostupné bydlení, zdravotní péči, pomoci v hledání zaměstnání.¹²⁵

Z uvedeného je patrné, že právě tato metoda bude nejčastěji využívána v sociální práci s osobou v hmotné nouzi. U řady klientů pramení sociální problém z narušených vnitřních i vnějších vztahů a postojů k nejbližšímu okolí. Rozsah pomoci je u jednotlivých osob odlišný, závisí na stupni a době narušení vztahů ať již v rodině, v zaměstnání nebo jiné sociální skupině. V praxi se stále více využívají

¹²² NOVOSAD, 2004, s. 39-41.

¹²³ NOVOSAD, 2004, s. 41.

¹²⁴ MATOUŠEK a kol, 2008, s. 67.

¹²⁵ MATOUŠEK a kol, 2008, s. 67-68.

metody, které působí na změnu chování osob. Jde o tzv. behaviorální techniky. Náviku chování lze právě v pomoci v hmotné nouzi velmi dobře využít. S osobou v hmotné nouzi lze nacvičit řešení situací, na které není dostatečně připraven, např. může jít o nácvik jednání se zaměstnavateli, či správné hospodaření s finančními prostředky, které má osoba v hmotné nouzi k dispozici. Nezbytné je stále klienta motivovat ke spolupráci, pochvalou a povzbuzením motivaci ke změně posilovat.¹²⁶

2.3.2 Sociální práce se skupinou

V průběhu svého života člověk prochází různými skupinami. Život ve skupině představuje pro každého jedince základní lidskou potřebu sdílet, dávat a brát, spoluvytvářet, uskutečňovat se ve vztazích. Lidé se potřebují dorozumívat, touží přijímat a být přijímáni, potřebují vzájemnost, aby vynikla jejich jedinečnost. „Když zkoumáme lidské chování, zjišťujeme nejen obecnou platnost toho, že lidé žijí vždy v sociálních systémech, které je drží při sobě, ale navíc i to, že všeobecně jednají takovým způsobem, aby byli svými blízkými přijati a potvrzeni.“¹²⁷

Skupinová praxe má nezastupitelnou roli v sociální práci. Skupinová dynamika aktivuje tvořivost a odvalu ke změně, ke zlepšení podmínek klienta. Sdílení skupinové zkušenosti s ostatními se ukázalo jako velmi užitečné. Člověk, který si připadal sám se svým problémem, zjišťuje, že také někdo jiný se potýká s podobným problémem. Skupina poskytuje prostor pro výměnu názorů, lidé získávají nové zkušenosti. Vůle ke vzájemné pomoci, ohleduplnost ve skupině, stejně jako podněty, které jedni druhým poskytují, posilují motivaci k aktivitě, vytvářejí klima tolik potřebné ke zplnomocnění a seberealizaci.¹²⁸

V sociální práci s osobami v hmotné nouzi nelze využití práce se skupinou, především s rodinou pominout. Rodina se jako celek dostává do situace hmotné nouze. Je třeba vycházet z předpokladu, že i v rámci rodiny budou osoby, se kterými je třeba pracovat individuálně v rámci případové sociální práce. Na druhé straně je ale potřeba se zabývat sociálním prostředím, ve kterém osoba nebo osoby žijí. Zákon o pomoci v hmotné nouzi hovoří o celkových majetkových a sociálních poměrech a v § 15 uvádí, že „pro účely zákona se celkovými sociálními poměry rozumí podíl

¹²⁶ NIEDERLE, 2010, s. 21.

¹²⁷ MATOUŠEK a kol, 2008, s. 153-154.

¹²⁸ MATOUŠEK a kol, 2008, s. 154-155.

rodiny na trvání stavu hmotné nouze, do kterého se osoba dostala“.¹²⁹ Z uvedeného je zřejmé možnost prosazování sociální práce s celou rodinou, která má možnost chování a postoje svých členů vzájemně ovlivnit. Skupinová práce se zakládá na poznání společných zájmů jednotlivých členů, na formování skupiny. Důležité je stanovení cílů, které povedou ke zmírnění nebo k odstranění situace hmotné nouze.

2.3.3 Sociální práce s komunitou

Komunitní práce je u nás poměrně novou formou sociální práce. Abychom mohli definovat pojem komunitní práce, je potřeba formulovat definici pojmu komunita. Jednou z možných definic je tato stručná a jasná formulace: „Komunita je místo, kde člověk může získat emocionální podporu, ocenění a praktickou pomoc v každodenním životě“.¹³⁰

Komunitní práce je metoda, která směřuje k podpoře změny, k vyvolání změny v rámci místního společenství. Jde o metodu velmi univerzální, pomocí které lze řešit problémy v oblasti sociálních služeb, vzdělávání, zdravotní péče, etnického napětí, ale také při řešení sousedských vztahů apod. Komunitní práce je velmi variabilní, řešení jedné situace je většinou nepřenosné do jiných situací. To samozřejmě klade nároky na kreativitu pracovníka, týmu i obyvatel komunity¹³¹

Pro systém pomoci v hmotné nouzi se stala sociální práce s komunitou aktuální v důsledku počínající ekonomické krize v druhé polovině roku 2008. Do situace hmotné nouze se dostávaly velké skupiny obyvatel. V rámci sociální práce se pracovníci zabývali skupinami lidí, pro jejichž situaci byly charakteristické stejné problémy. Pro práci s komunitou je důležité, že její členové chtějí společně vzniklý problém řešit. Současně se předpokládá, že jsou známy sociální potřeby a problémy v té určité komunitě, případně v územním celku, kde se komunita nachází. Při práci s komunitou lze zapojit obyvatele územního celku.¹³²

Obdobně jako v práci s jednotlivcem a se skupinou se i při práci s komunitou využívají jednotlivé etapy sociální práce, kde jde o shromáždění informací o komunitě, o zjištění potřeb s sociálních problémů dané komunity, o vymezení

¹²⁹ NIEDERLE, 2010, s. 22.

¹³⁰ MATOUŠEK a kol, 2008, s. 253.

¹³¹ MATOUŠEK a kol, 2008, s. 254-262.

¹³² NIEDERLE, 2010, s. 22.

hlavního sociálního problému z hlediska občanů a následně navržení projektů a sociálně nápravných postupů a jejich vlastní realizace. V etapě realizace projektů a nápravných postupů často dochází k potřebě koordinace činností sociálních, školských, zdravotních i jiných institucí, které působí na území.¹³³

2.3.4 Sociální práce s nezaměstnanými

V rámci poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi se sociální pracovníci setkávají s různými cílovými skupinami občanů. Mezi nejpočetnější skupinu klientů pomoci v hmotné nouzi patří především nezaměstnané osoby. Další skupinu tvoří rodiče nezaopatřených dětí, lidé bez přístřeší (bezdomovci), osamocení rodiče. Mezi skupinu klientů systému pomoci v hmotné nouzi patří i lidé užívající drogy, lidé vracející se z výkonu trestu svobody, po ukončení ústavní výchovy.

Podle mezinárodního ústavu práce v Ženevě se za nezaměstnaného považuje pouze občan, který je uchazečem o zaměstnání, nepracuje, nevykonává samostatnou výdělečnou činnost, nepřipravuje se studiem na své budoucí povolání a zejména skutečnost, že je veden v seznamu uchazečů o zaměstnání u úřadu práce, tj. požádal o zprostředkování vhodného zaměstnání. „Být nezaměstnaný neznamena nemít práci, ale nemít placené zaměstnání.“¹³⁴

Vysoká míra nezaměstnanosti nepříznivě ovlivňuje celkové společenské klima, zhoršuje nejen hospodářskou situaci státu, ale i spokojenost a zdraví lidí. „Ztráta práce však především ponižuje člověka, který umí a chce pracovat, narušuje jeho obvyklou psychickou pohodu, poškozují život jeho rodiny.“¹³⁵ Poznatky získané v zahraničí i u nás ukazují, že ztráta práce znamená nejen pokles životní úrovně, často hraničící s chudobou, ale i řadu negativních osobnostních změn.

Cílovou skupinou sociální práce nejsou jen osoby schopné pracovat, které pracovat chtějí, ale v daný okamžik práci i přes přiměřenou snahu nemají, ale i osoby, u kterých je zaměstnání součástí jejich začlenění do společnosti nebo smysluplným vyplněním jejich volného času. Nezaměstnaností nejsou stejným způsobem ohroženy všechny skupiny lidí. Mezi rizikové skupiny u nás patří zejména jedinci se

¹³³ NIEDERLE, 2010, s. 22.

¹³⁴ MATOUŠEK a kol, 2005, s. 299.

¹³⁵ BUCHTOVÁ a kolektiv, 2002, s. 7-8.

zdravotním postižením, mladí lidé, zejména absolventi škol, kteří nemají žádnou praxi, dále lidé s nízkým vzděláním, lidé s malou kvalifikací, lidé v předdůchodovém věku, ženy a příslušníci romského etnika.¹³⁶

Nezaměstnanost sebou přináší frustraci mnoha psychických potřeb. Již samotné riziko ztráty zaměstnání představuje pro jedince stresující situaci, která negativně působí na jeho psychiku. Cílem sociální práce se především snížení rizika sociálního vyloučení osoby, ke kterému dochází v ekonomické, psychologické i sociální rovině. Sociální práce s touto cílovou skupinou je nezbytná na jedné straně pro zvládnutí bezprostředních důsledků nezaměstnanosti – neboť nezaměstnanost narušuje sebedůvěru, vztahy k partnerovi, dětem, rodině, k sociálnímu okolí, ovlivňuje negativně schopnost zvládat další složité životní situace, a na straně druhé jako pomoc při návratu nezaměstnaného na trh práce.¹³⁷

Specifické přístupy v sociální práci jsou ovlivněny jednak oblastmi působení, jednak rozsahem sociální práce s jednotlivcem, skupinou apod. Sociální pracovník stojí před situacemi, ve kterých musí hodnotit eticky, vybírat možnosti a rozhodovat dle etiky. „Eticky uvažuje při sociálním šetření, sběru informací, jednáních a při své profesionální činnosti, kdy volí použití metod sociální práce, rozhoduje o sociálně technických opatřeních a o administrativně správných postupech z hlediska účelu, účinnosti a důsledků na klientův život.“¹³⁸ Uplatnění principů etického kodexu je v každodenní práci sociálních pracovníků nezbytné. V systému pomoci v hmotné nouzi se pracovníci setkávají nejen s problémovými osobami, ale i s lidmi, kteří mají zájem o opětovné nabytí nezávislosti na podpoře.

¹³⁶ MATOUŠEK a kol, 2005, s. 301-302.

¹³⁷ MATOUŠEK a kol, 2005, s. 303-310.

¹³⁸ NIEDERLE, 2009, s. 29.

PRAKTICKÁ ČÁST

3 Cíl praktické části a účel průzkumu

Praktická část bakalářské práce je věnována zjištění problémů klientů systému pomoci v hmotné nouzi a faktorů vedoucích k jejich zapojení se do systému a setrvávání v něm. Cílem této části bakalářské práce je také poukázat na význam sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi.

Při praktické aplikaci systému pomoci v hmotné nouzi zaznamenáváme množství obtížných sociálních situací, ve kterých se jedinci nacházejí, nebo do kterých se v průběhu svého života dostávají. Průzkum zaměřený na zjištění celého spektra obtíží a problémů, přístupu klientů k jejich řešení může poukázat na účinnost systému pomoci. Tedy jak prospívá systém pomoci v hmotné nouzi jedinci (např. hledisko finanční pomoci, psychické podpory) i státu (např. zatížení ekonomiky, směřování sociální politiky na aktuální problémy).

Průzkum může přispět k posílení významu sociální práce v kontextu „dávkového systému“.. Může přimět k zamyšlení nad otázkou „Co vše se díky sociální práci děje?“ – jak vlastně podpora a pomoc ze strany sociálních pracovníků mění situaci člověka ve chvíli, kdy se např. podaří zajistit klientovi bydlení, pomocí systému hmotné nouze umožnit zájmovou činnost dítěte klienta, apod.

Specifikací množství rozličných problémů, věkové struktury klientů systému pomoci v hmotné nouzi, jejich dosaženého vzdělání i vyhodnocením dalších údajů, lze poukázat na nároky, které sociální práce v celé šíři problémů klade na sociální pracovníky.

4 Metody průzkumu a stanovení předpokladů

K získání potřebných údajů pro ověření stanovených předpokladů a pro dosažení cíle praktické části bakalářské práce byly použity metody analýza spisové dokumentace a dotazník.

Ze spisové dokumentace lze získat objektivní informace. Při využití této metody je vhodné doplnit i vlastní stanoviska „zpracovatele“ a informace získané pomocí

jiných metod. Tato metoda proto bývá nedílnou součástí jiných výzkumných metod.¹³⁹

Pro zvýšení objektivitu dat získaných analýzou spisové dokumentace a také pro možnost získání většího množství informací, které nelze vyčíst ze spisové dokumentace, byla současně použita metoda dotazníku. Dotazník je písemná forma zjišťování potřebných informací od respondentů, např. sociálních vztazích, o sociálním klimatu, o postojích jednotlivců, zjištění hodnotových orientací. Při koncipování dotazníku je důležité dbát na přesnost, jasnou formulaci i srozumitelnost otázek, aby nedocházelo k chybné interpretaci.¹⁴⁰

Použit byl nestandardizovaný dotazník s kombinací otázek uzavřených i otevřených. Většina otázek byla strukturována tak, aby respondenti měli možnost volby odpovědi. Pokud by nebyla nabídka odpovědí pro respondenta dostatečná, byl ponechán prostor pro možné doplnění odpovědi.

Lze konstatovat, že některé z otázek dotazníku by mohly být podrobeny samostatnému průzkumu. Např. otázky směřované na sociální situaci klientů, na jejich očekávání a možnosti změny, by mohly přispět ke zjištění, jak přímo sociální práce pomohla klientovi, jak přímo klientovi hmotné nouze pomohlo poskytnutí finančních prostředků, jakým způsobem to ovlivnilo jeho život. Zjištění dopadu sociální práce na život člověka a následného prospěchu celé společnosti z této sociální práce by byl zcela jistě nezanedbatelný.

Pro naplnění cíle praktické části bakalářské práce byly formulovány předpoklady, které budou ověřeny za pomoci použitých metod zkoumání a následně vyhodnoceny.

- Lze předpokládat, že více než 60 % respondentů pobírá dávky pomoci v hmotné nouzi déle než jeden rok.
- Lze předpokládat, že více než 65 % respondentů se dostalo do tíživé sociální situace (do závislosti na systému pomoci v hmotné nouzi) z důvodu ztráty zaměstnání.
- Lze předpokládat, že více než 60 % respondentů očekává od sociálních pracovníků hmotné nouze zejména poskytování finanční pomoci.

¹³⁹ ŠVINGALOVÁ, 2004, s. 21.

¹⁴⁰ HADJ MOUSSOVÁ, 2002, s. 28.

- Lze předpokládat, že u více než 40 % respondentů tvoří rodinný rozpočet pouze sociální dávky.
- Lze předpokládat, že méně než 25 % respondentů se aktivně podílí (s pomocí a podporou sociálních pracovníků dávek hmotné nouze) na řešení i jiných než finančních problémů

5 Popis zkoumaného vzorku a průběh průzkumu

Výzkumným vzorkem pro potřeby analýzy spisové dokumentace bylo 75 spisů příjemců dávek pomoci v hmotné nouzi v evidenci sociálního a školského odboru Městského úřadu Doksy. V rámci dotazníkového šetření bylo osloveno 50 respondentů pobírajících dávky pomoci v hmotné nouzi také v evidenci sociálního a školského odboru Městského úřadu Doksy.

Městský úřad v Doksech je pověřeným obecním úřadem ve výkonu státní správy v přenesené působnosti pro obce Bezděz, Blatce (Beškov, Blatce, Blatečky, Houska, Konrádov, Tubož), Doksy (Břehyně, Doksy, Kruh, Obora, Staré Splavy, Vojetín, Zbiny, Žďár), Dubá (Bukovec, Deštná, Dražejov, Dřevčice, Dubá, Heřmánky, Horky, Korce, Křenov, Lhota, Nedamov, Nedvězí, Nový Bernštejn, Panská Ves, Plešivec, Sušice, Zakšín), Chlum (Drchlava, Hradiště, Chlum, Maršovice), Luka (Luka, Týn), Okna, Skalka u Doks, Tachov, Tuhaň (Dolní Dubová Hora, Domašice, Obrok, Pavlíčky, Tuhanec, Tuhaň), Vrchoviny a Ždírec (Bořejov, Ždírec, Ždírecký důl). Počet obyvatel územního obvodu pověřeného obecního úřadu je cca 8530 a výměra činí 24631 ha.¹⁴¹

Spisová dokumentace

Výzkumný vzorek 75 spisů, použitý pro analýzu spisové dokumentace, byl vybrán náhodně. Ve všech případech jde o spisy příjemců dávek pomoci v hmotné nouzi, které byly založeny od účinnosti zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, tj. od 1.ledna 2007 a byly evidovány do prosince roku 2010.

Osoba, která podává žádost o jednotlivé dávky pomoci v hmotné nouzi je označována jako „žadatel“. V případě přiznání dávky se stává tato osoba i osoby

¹⁴¹ MESTO-DOKSY.CZ, 2011.

společně posuzované příjemcem dávky pomoci v hmotné nouzi.

V prezentaci výsledků průzkumu bude osoba, z jejíž spisové dokumentace byla data získána, označována jako žadatel.

Dotazník

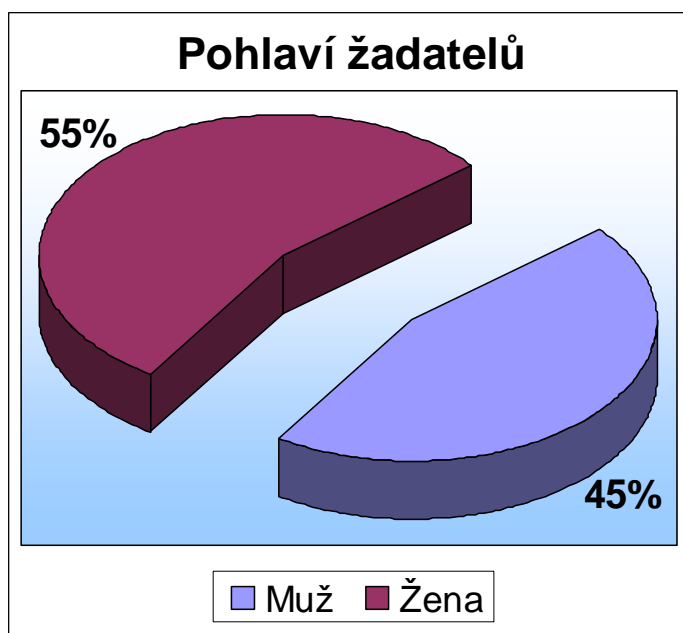
V rámci dotazníkového šetření bylo osloveno 50 klientů hmotné nouze. Dotazník tak vyplnili nejen příjemci dávek, ale také osoby společně posuzované. Respondenti byli zvoleni náhodným výběrem tak, jak přicházeli na sociální a školský odbor vyřizovat své záležitosti, v období únor - březen 2011. Převážná část klientů vyplnila dotazník přímo na odboru, někteří ve svých domácnostech. Rozdáno bylo 50 dotazníků a všechny byly odevzdány zpět vyplněné. Po celou dobu dotazování byla klientům k dispozici pracovnice odboru, zodpovídala případné dotazy, vysvětlila nejasnosti.

Nejvíce „problémů“ dělaly dotazovaným osobám otevřené otázky číslo 10-13. Otázky je přiměly k zamyšlení nad situací, ve které se nacházejí, nad svými možnostmi ji změnit a také nad pomocí a podporou, kterou jim poskytují pracovnice sociálního odboru. U převážné většiny uzavřených otázek měli respondenti možnost označení 3 odpovědí, u některých, např. otázky týkající se složení příjmů domácnosti nebyl počet odpovědí omezen. V otevřených otázkách respondenti sami odpovědi formulovali. Dotazníkem byli vždy dotazovány dospělé osoby

V prezentaci výsledků bude osoba, která byla oslovena a zodpověděla otázky v dotazníku, označena jako respondent.

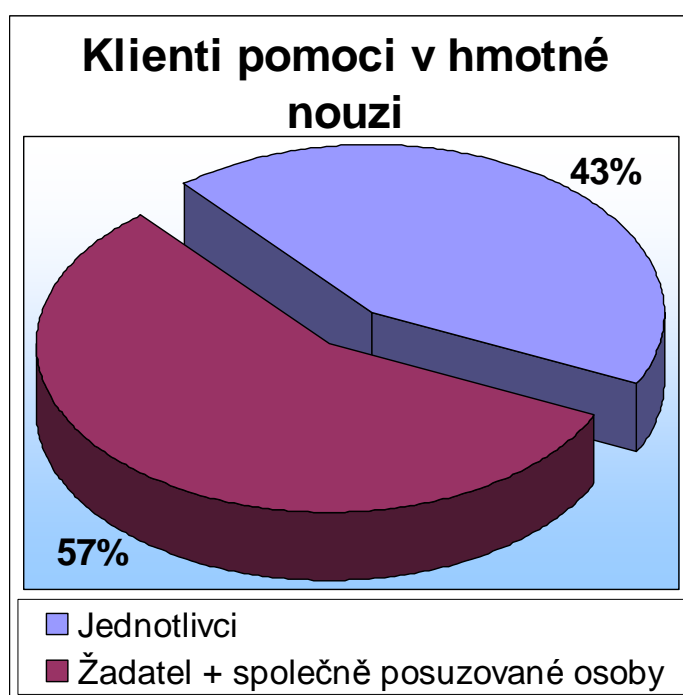
6 Prezentace výsledků průzkumu

Data získaná analýzou spisové dokumentace

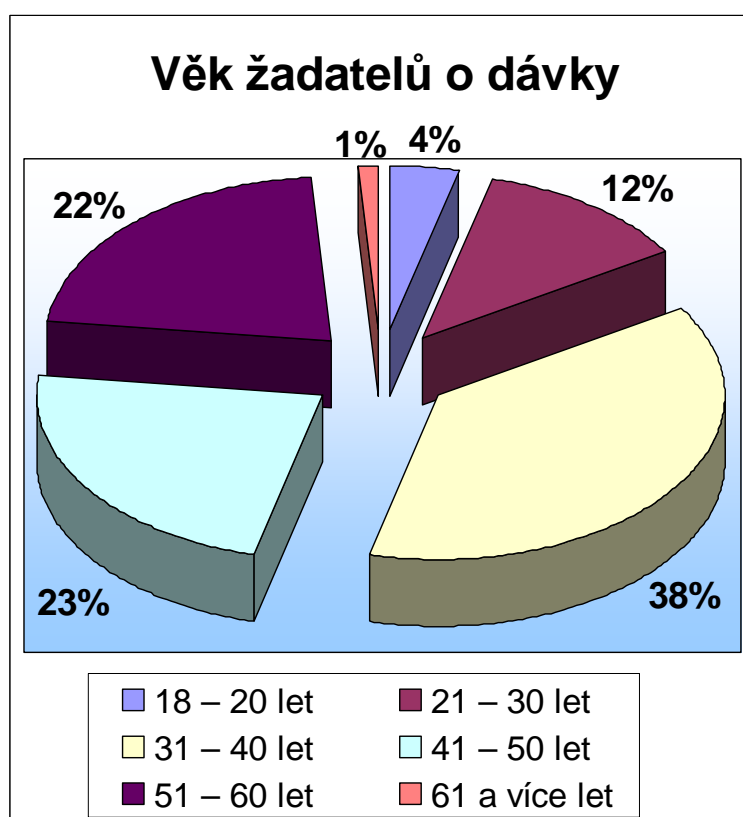
Graf č. 1 - Pohlaví žadatelů

Graf č. 1 znázorňuje složení žadatelů dávek pomoci v hmotné nouzi podle pohlaví. Z celkového počtu 75 spisů byla v 55 % žadatelem o dávku žena (41) a ve 45 % byl žadatelem muž (34).

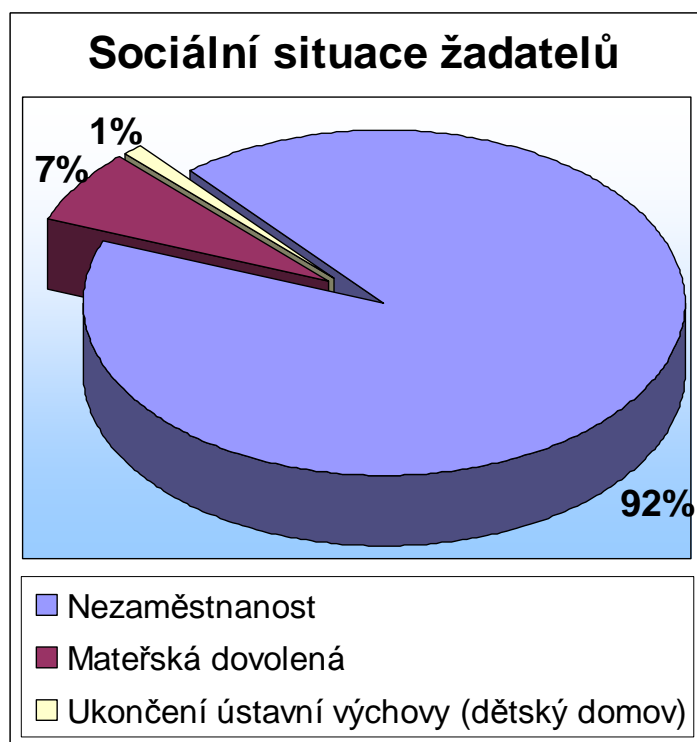
Graf č. 2 - Skladba žadatelů

Graf č. 2 z předcházející strany ukazuje, že z počtu 75 žadatelů o dávky je 32 žadatelů - jednotlivců (43 %) a 43 žadatelů (57 %) je pro potřeby nároku na dávku posuzováno společně s dalšími osobami. Při dalším zkoumání skladby žadatelů se ukázala zajímavá skutečnost, že z 32 jednotlivců je 26 mužů a 6 žen. Obrácený poměr je u žadatelů, kteří jsou posuzováni s dalšími osobami. Zde je ze 43 žadatelů 35 žen, s nimiž je společně posuzováno 84 osob. Pouze 8 mužů je posuzováno ještě s další osobou či osobami (s 19 osobami). Z celkového počtu 103 společně posuzovaných osob je 67 nezaopatřených dětí. Z grafu je patrné, že systémem pomoci v hmotné nouzi jsou zabezpečovány i děti.

Graf č. 3 - Věkové složení žadatelů o dávky

Graf č. 3 znázorňuje věkovou strukturu žadatelů – příjemců dávek pomoci v hmotné nouzi. Největší počet žadatelů o dávky pomoci v hmotné nouzi ze zkoumaného vzorku 75 žadatelů je ve věku 31-40 let v počtu 29 žadatelů (38 %), dalších 17 žadatelů (23 %) tvoří osoby ve věku 41-50 let a věková skupina 51-60 let zahrnuje 16 žadatelů (22 %). Z celkového počtu 75 žadatelů je tedy celkem 62 osob (83 %) ve věku 31-60 let, tj. v produktivním věku. Při interpretaci výsledků zkoumání bude věková struktura žadatelů využita při vyhodnocení současné sociální situace osob.

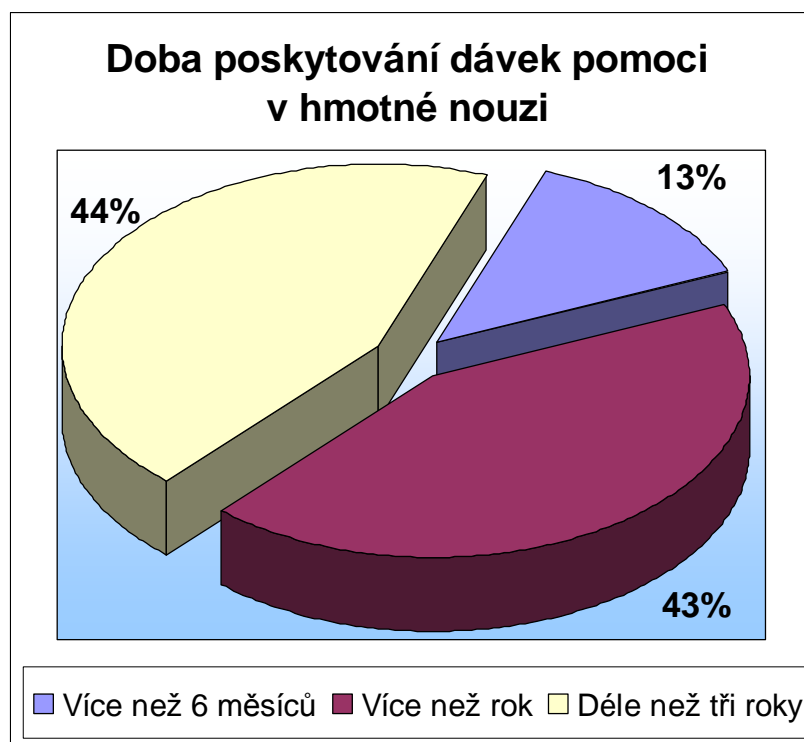
Graf č. 4 - Sociální situace žadatelů

Grafu č. 4 ukazuje, že zásadní sociální situací, ve které se žadatelé o dávky hmotné nouze nacházejí, je nezaměstnanost. Z celkového počtu 75 spisů žadatelů se 69 osob (92 %) stalo příjemcem dávek pomoci v hmotné nouzi z důvodu nezaměstnanosti, případně ztráty zaměstnání. Pouhých 5 žadatelů (7 %) je v současné době na mateřské dovolené, 1 žadatel (1 %) požádal o dávky z důvodu ukončení pobytu v dětském domově.

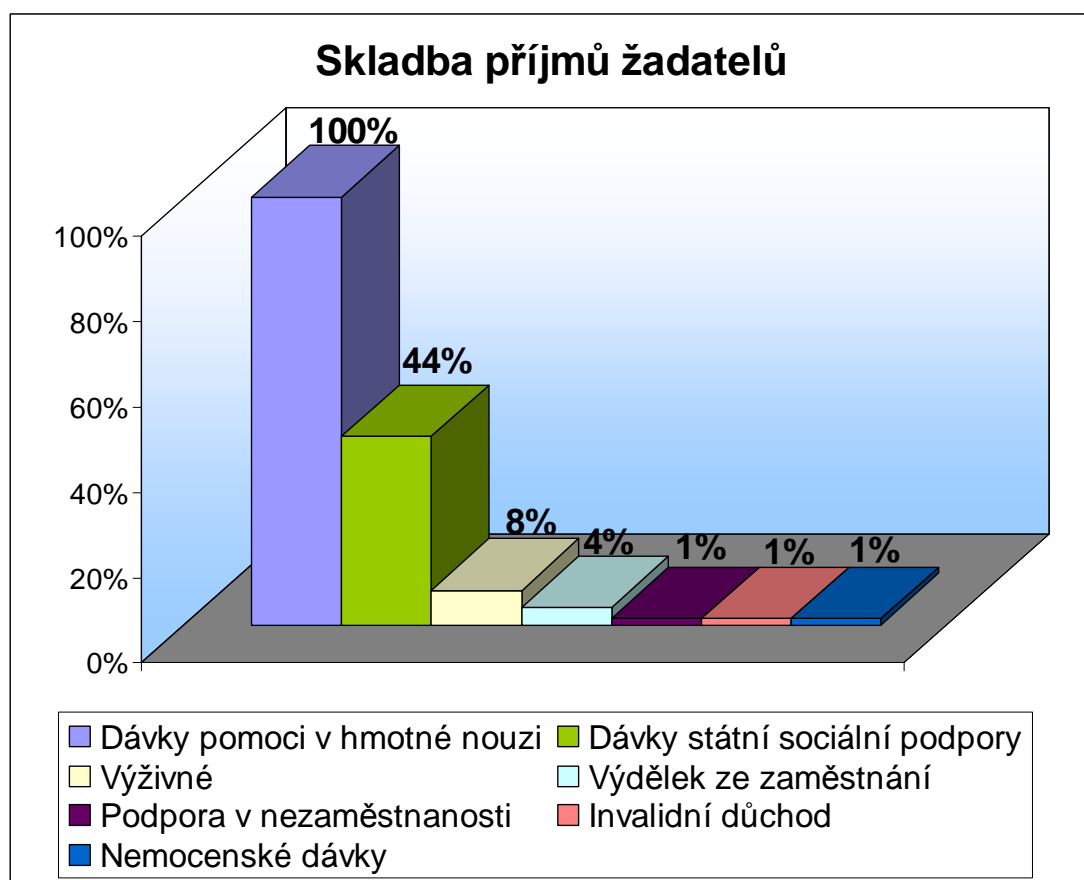
Doba poskytování dávek – viz Graf č. 5 na další straně

Na základě grafu č. 5 lze konstatovat, že 10 osob – žadatelů (13 %) pobírá dávky déle než 6 měsíců, 32 osob (43 %) déle než jeden rok a 33 osob (44 %) pobírá dávky pomoci v hmotné nouzi déle jak tři roky. Je zřejmé, že ze 75 spisů žadatelů jsou dávky poskytovány 65 osobám (87 %) po dobu delší než jeden rok.

S využitím dat z předchozího grafu č. 4 lze usuzovat, že pokud je 69 osob (92 %) zapojených do systému pomoci v hmotné nouzi z důvodu nezaměstnanosti a dle tohoto grafu jsou 65 osobám (87 %) poskytovány dávky HN déle jak jeden rok i déle jak tři roky, jsou tyto osoby nezaměstnané déle než jeden rok.

Graf č. 5 - Doba poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi

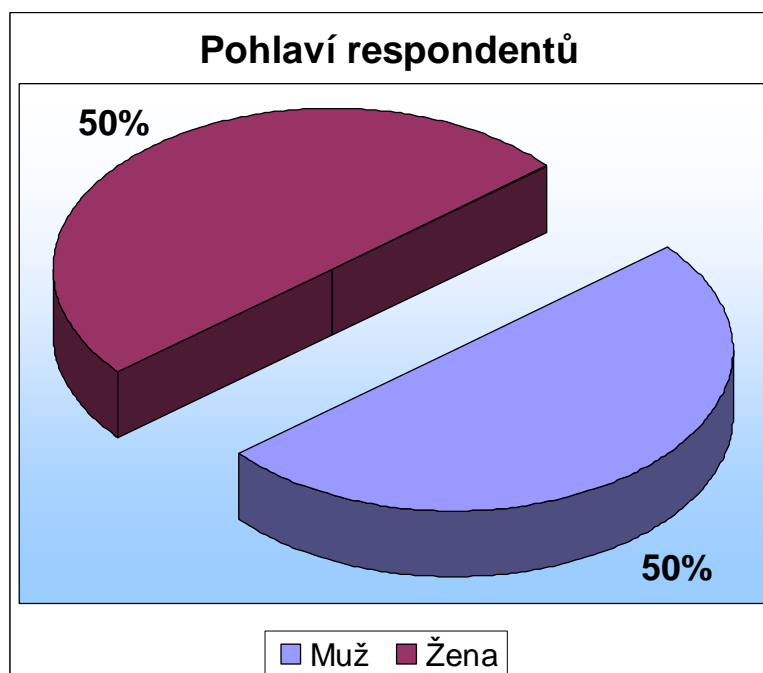

Graf č. 6 - Skladba příjmů žadatelů

Je pochopitelné, a z grafu č. 6 na přecházející stránce i viditelné, že příjmem všech žadatelů ze 75 zkoumaných spisů jsou dávky pomoci v hmotné nouzi (100 %). Dalším a významným příjmem jsou dávky státní sociální podpory (přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek). Jak graf ukazuje, tyto dávky dostává 44 % tj. 33 žadatelů zkoumaného vzorku. 8 % žadatelů (6 osob – pouze ženy) má vedle dávek hmotné nouze a dávek SSP výživné na dítě či děti. Pouze 3 osoby (4 %) mají příjem z výdělečné činnosti. Ostatní příjmy jsou vždy zastoupené 1 %, tedy 1 žadatelem.

Vyhodnocení dat zjištěných na základě dotazníkového šetření

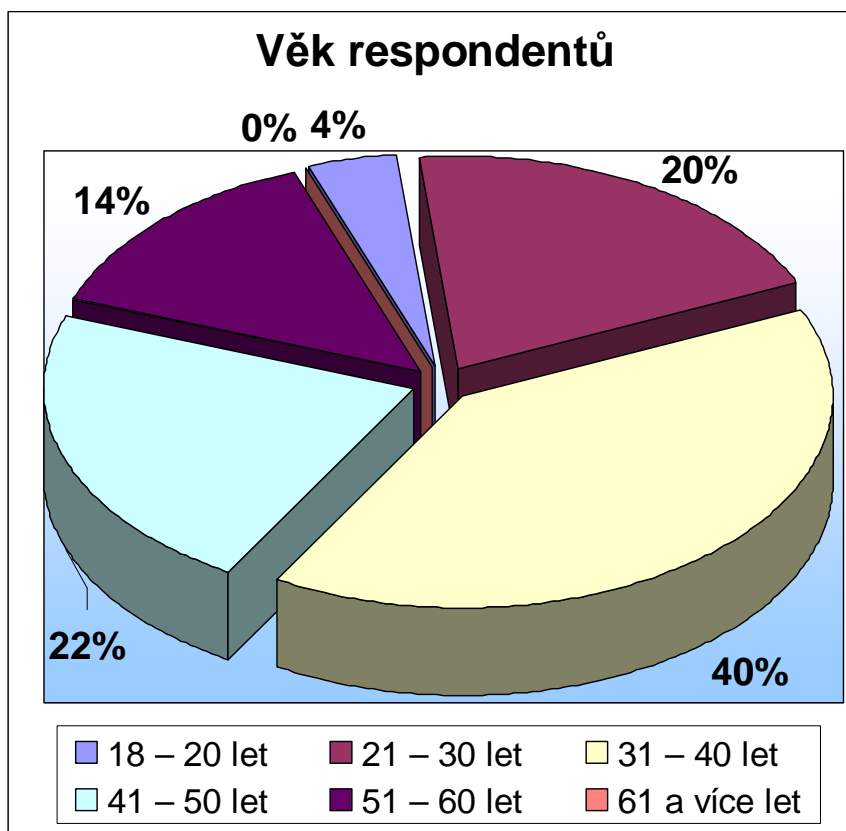
Otázka č. 1 Jste muž nebo žena?

Graf č. 7 - Pohlaví respondentů

Vyhodnocením složení respondentů, jak ukazuje graf č. 7, podle pohlaví bylo zjištěno, že na dotazník odpovídal shodný počet žen i mužů. Z celkového počtu 50 oslovených klientů vyplnilo dotazník 25 žen (50 %) a 25 mužů (25 %).

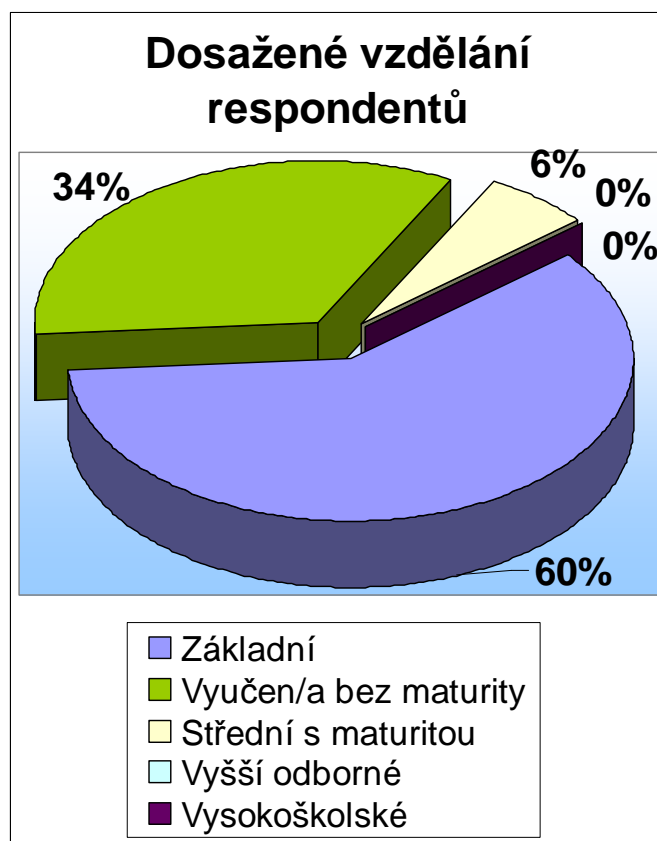
Otázka č. 2 Jaký je Váš věk?

Graf č. 8 - Věk respondentů

Z výsledků grafu č. 8 je patrné, že nejvíce (40 % - 20 osob) je věkově zastoupena populace ve věku 31-40 let. Zhruba ve stejném zastoupení 22 % (11) a 20 % (10) jsou osoby ve věku 41-50 let a 21-30 let. Nezanedbatelných je i 14 % (7 osob) ve věku 51-60 let. I zde, podobně jako ve výsledcích znázorněných grafem č. 3, se potvrzuje věkové složení příjemců dávek pomoci v hmotné nouzi. 76 % (dle spisové dokumentace 83 %) je ve věku 31-60 let. Potvrzuje se tedy, že největší počet příjemců dávek hmotné nouze je v produktivním věku. V dotazníkovém šetření je 14 % zastoupena i populace ve věku 21-30 let.

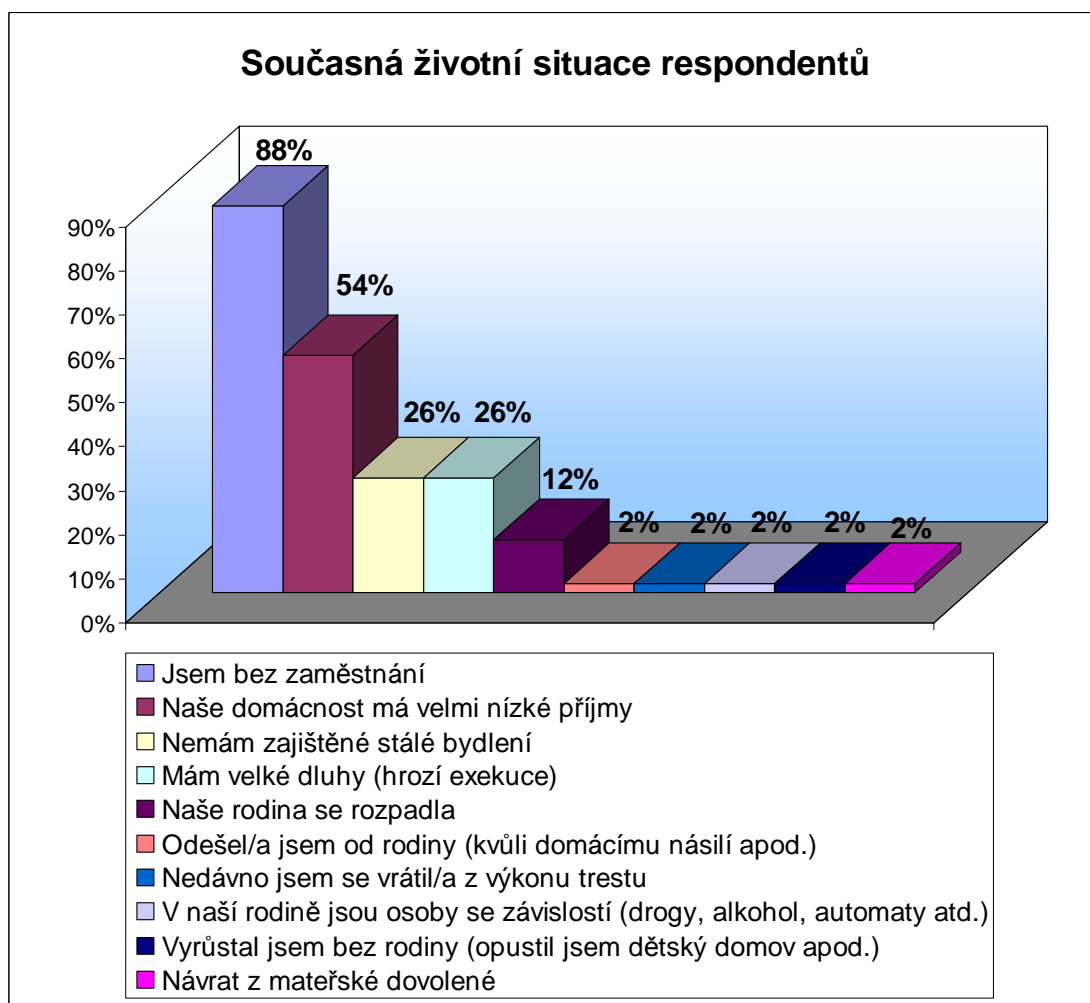
Otázka č. 3 Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání ?

Graf č. 9 - Vzdělání respondentů

Převážná část respondentů (60 % - 30 osob), jak je patrné z grafu č. 9, dosáhla základního vzdělání, 34 % (17 osob) je vyučeno bez maturitní zkoušky. Pouze 3 osoby (6 %) dosáhli středního vzdělání s maturitou.

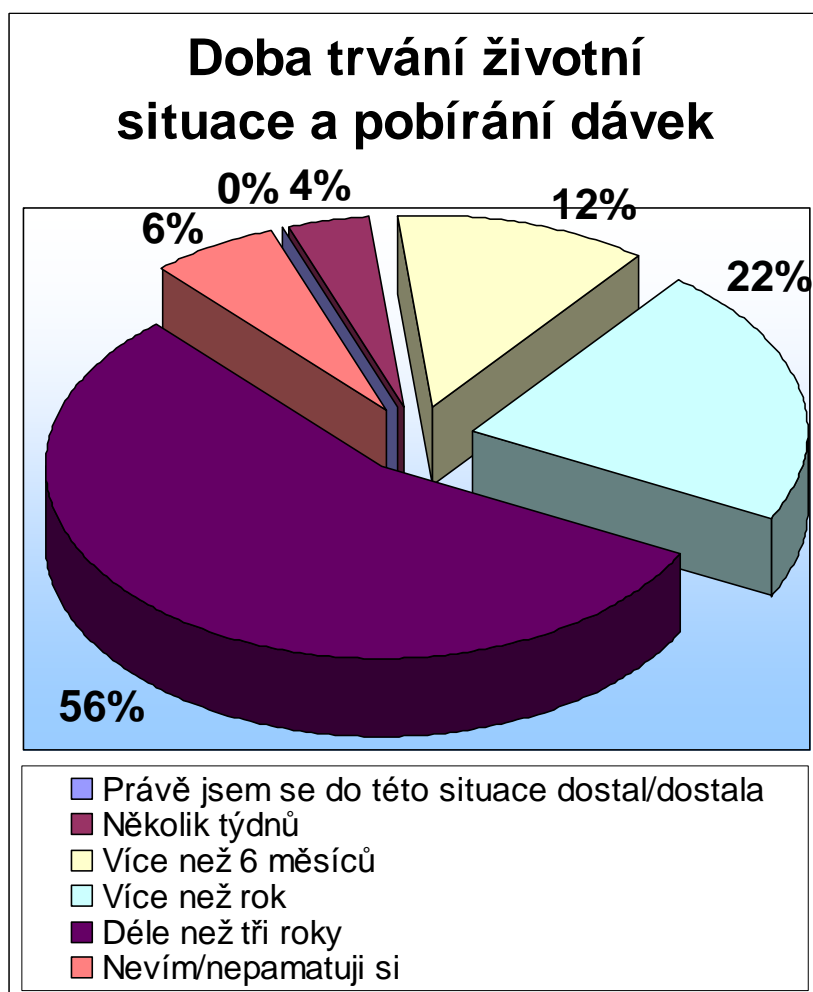
Otázka č. 4 Jak byste popsal/a Vaši současnou životní situaci?

Graf č. 10 - Současná životní situace respondentů

V této otázce měli respondenti – klienti hmotné nouze možnost označit 3 odpovědi, tedy možnosti, které nejlépe vystihují jejich současnou situaci. Jak z grafu č. 10 na následující straně vyplývá, je 88 % (44 respondentů z 50 oslovených) v současné době bez zaměstnání. 54 % (27) respondentů dále uvedlo, že jejich rodina má velmi nízké příjmy, 26 % (13) vymezuje svoji situaci zadlužeností s hrozbou exekuce a stejné procento, tedy 26 % (13) uvádí, že nemají zajištěné bydlení. Rozpad rodiny je situace 12 % (6) respondentů. Z údajů, které jsou znázorněny grafem č. 10, vyplývají čtyři zásadní sociální situace klientů – nezaměstnanost, nízké příjmy, zadluženost a problémy se zajištěním bydlení.

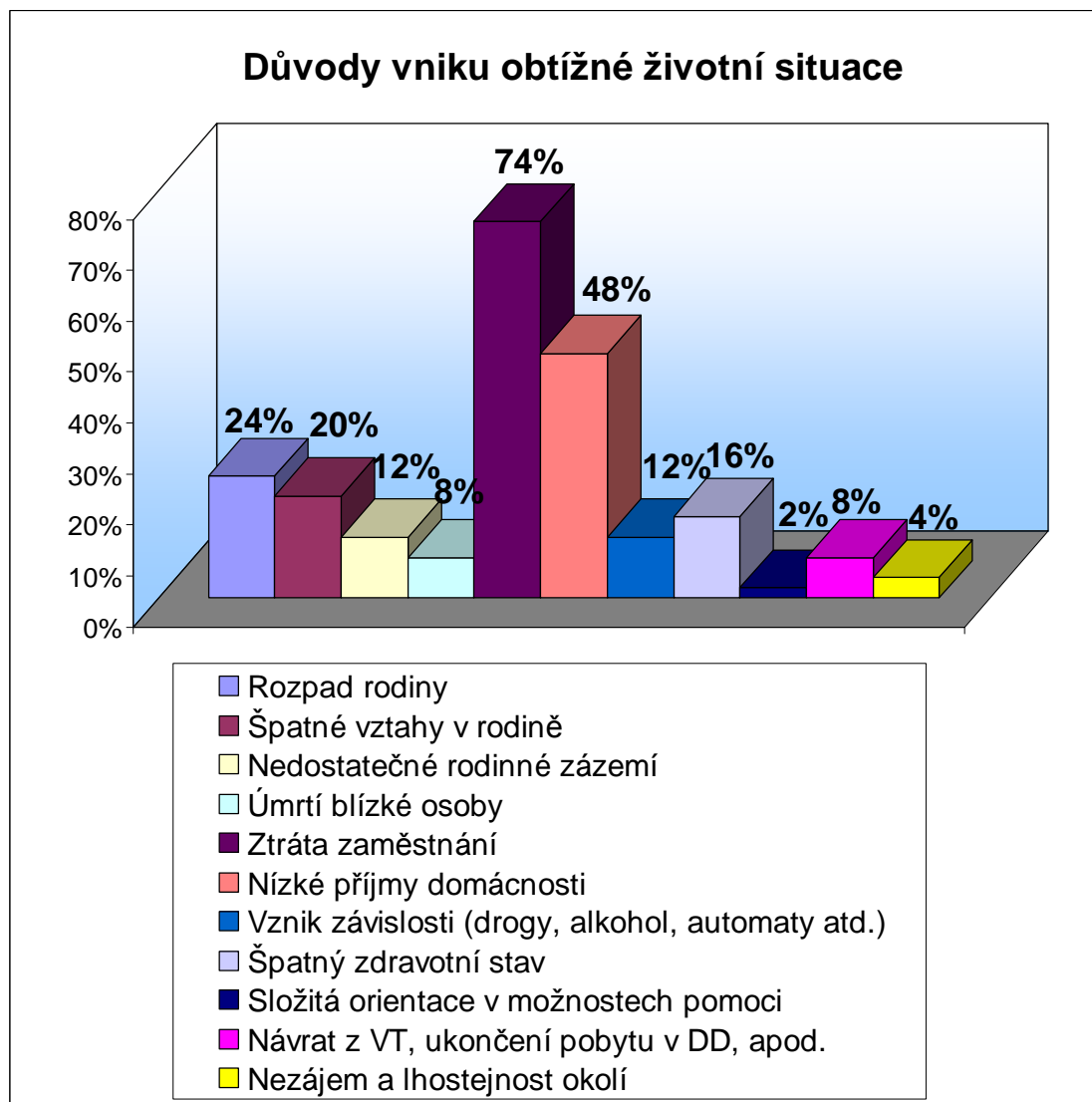
Otázka č. 5 Pokuste se odhadnout, jak dlouho se v této životní situaci nacházíte a současně i pobíráte dávky pomoci v hmotné nouzi?

Graf č. 11 - Doba trvání situace a pobírání dávek

Graf č. 11 ukazuje dobu trvání sociální situace, kterou respondenti označili v předchozí otázce č. 4. Současně tato doba koresponduje i s dobou pobírání dávky pomoci v hmotné nouzi. Plných 56 % (28 klientů) se v situaci nachází déle než tři roky, 22 % (11 osob) déle než jeden rok a 12 % (6 osob) více než 6 měsíců. Lze říci, že 78 % respondentů (39 osob z 50 oslovených) se v jimi uvedené situaci nachází déle jak jeden rok. Dávky pomoci v hmotné nouzi jsou těmto 78 % respondentů vypláceny déle jak jeden rok. Přičemž z grafu č. 10 vyplynulo, že 88 % respondentů je bez zaměstnání – lze tedy usuzovat, že tito klienti jsou déle jak rok bez zaměstnání. Dle spisové dokumentace a výsledků prezentovaných v grafu č. 5 jsou 87 % klientů poskytovány dávky pomoci v hmotné nouzi déle než jeden rok.

Otázka č. 6 Co má všeobecně podle Vašeho názoru největší vliv na to, že se člověk dostane do obtížné životní situace?

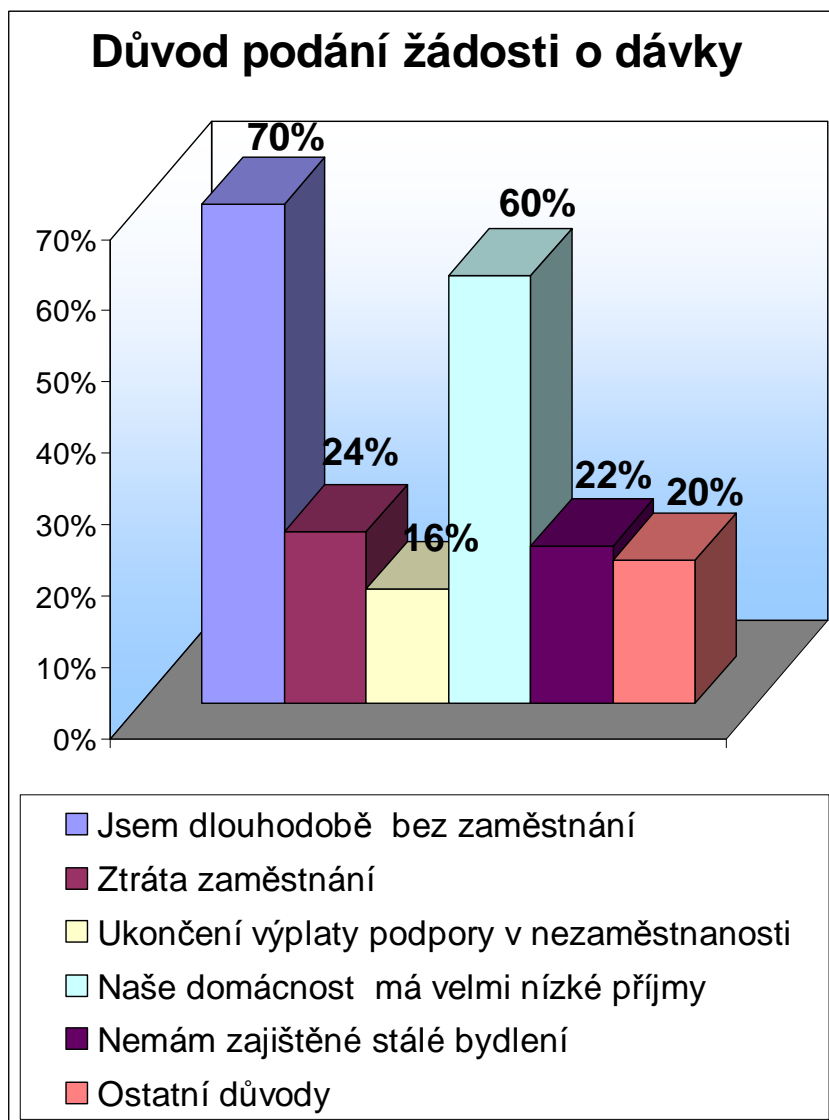

Graf č. 12 – Důvody vzniku obtížné životní situace

V této otázce se respondenti zamýšleli na situacemi, které mohou mít vliv na vznik obtížné sociální situace. Respondenti mohli označit maximálně 3 odpovědi, situace z 11 „nabídnutých“ s možností uvedení jiné možné sociální situace.

Za grafu č. 12 je patrné, že respondenti – plných 74 % (37), považují za zásadní důvod vzniku obtížné sociální situace ztrátu zaměstnání, 48 % (24) se obává vzniku situace z důvodu nízkých příjmů, 24 % (12) považuje za možnou příčinu rozpad rodiny a 20 % (10) špatné vztahy v rodině. Nezanedbatelný je i názor 16 % (8) respondentů, kteří uvedli jako jeden z důvodů vzniku obtížné sociální situace špatný zdravotní stav.

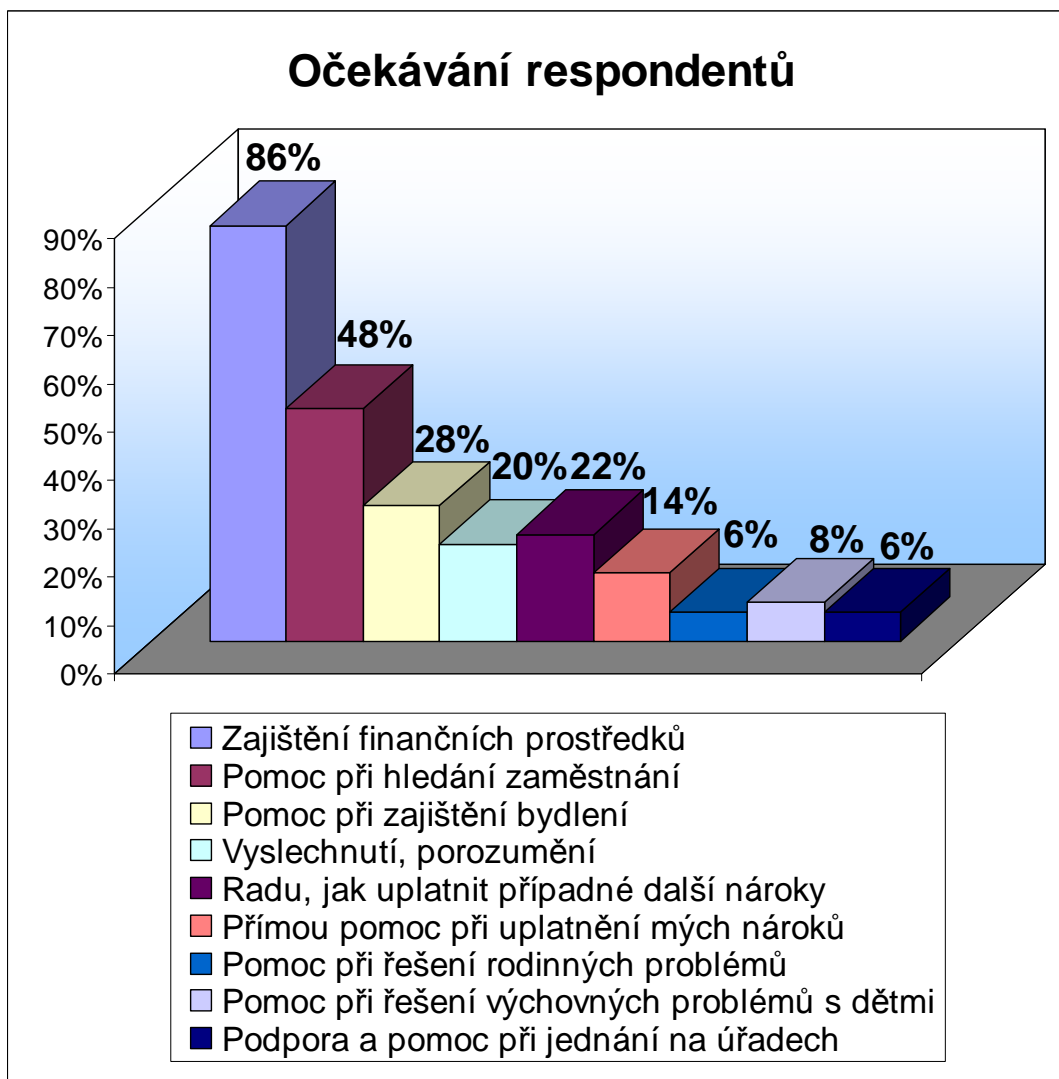
Otázka č. 7 Jaké důvody vedly k tomu, že jste požádal/a o dávky pomoci v hmotné nouzi?

Graf č. 13 - Důvody podání žádosti

V otázce č. 7 respondenti označovali maximálně tři odpovědi, pomocí nichž vymezili své důvody, případně situaci, které vedla k jejich zapojení do systému pomoci v hmotné nouzi. I v tomto grafu č. 13 je patrné, že zásadní situací je dlouhodobá nezaměstnanost (70 % - 35 osob) a nízké příjmy v domácnosti (60 % - 30 osob)

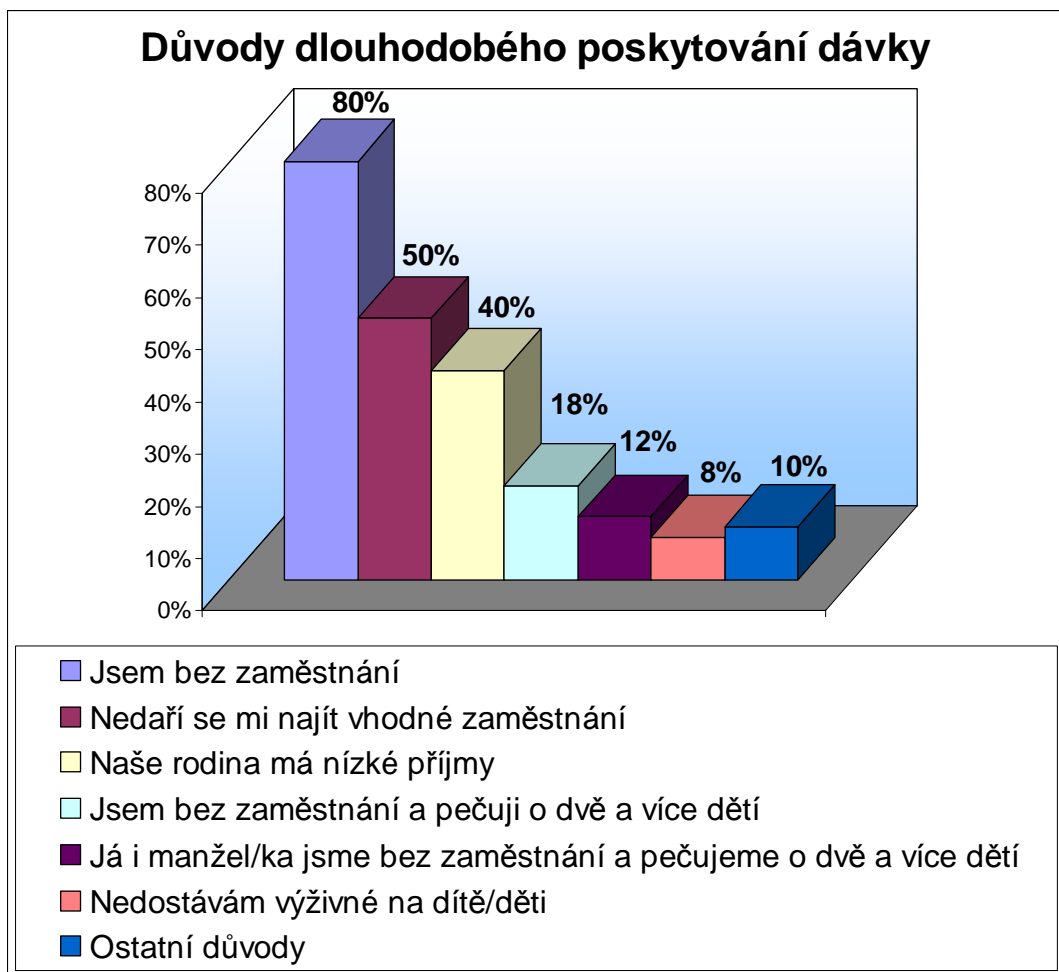
Otázka č. 8 Co jste Vy osobně očekával/a od pracovníků v době, kdy jste žádal/a o dávky pomoci v hmotné nouzi?

Graf č. 14 - Očekávání respondentů

Graf č. 14 znázorňuje druhy pomoci, které respondenti očekávali, či potřebovali v době, kdy se ocitli v obtížné sociální situaci a podáním žádosti se zapojili do systému pomoci v hmotné nouzi. Jak z výsledků průzkumu vyplynulo, 86 % (43 osob) očekávalo zejména zajištění finančních prostředků. Poměrně velké procento, tedy 48 % (24) očekávalo vedle finančního zajištění také pomoc při hledání zaměstnání, 28 % (14) potřebuje pomoc při zajištění bydlení, 22 % (11) očekávala radu při uplatnění dalších nároků na dávky z jiných systémů. 20 % (10) očekávalo vedle finančního zajištění také vyslechnutí, porozumění. Zde je třeba podotknout, že tuto odpověď volily pouze ženy.

Otázka č. 9 V případě, že pobíráte dávky pomoci v hmotné nouzi déle než 6 měsíců, označte situaci, která nejlépe vystihuje důvody poskytování dávky

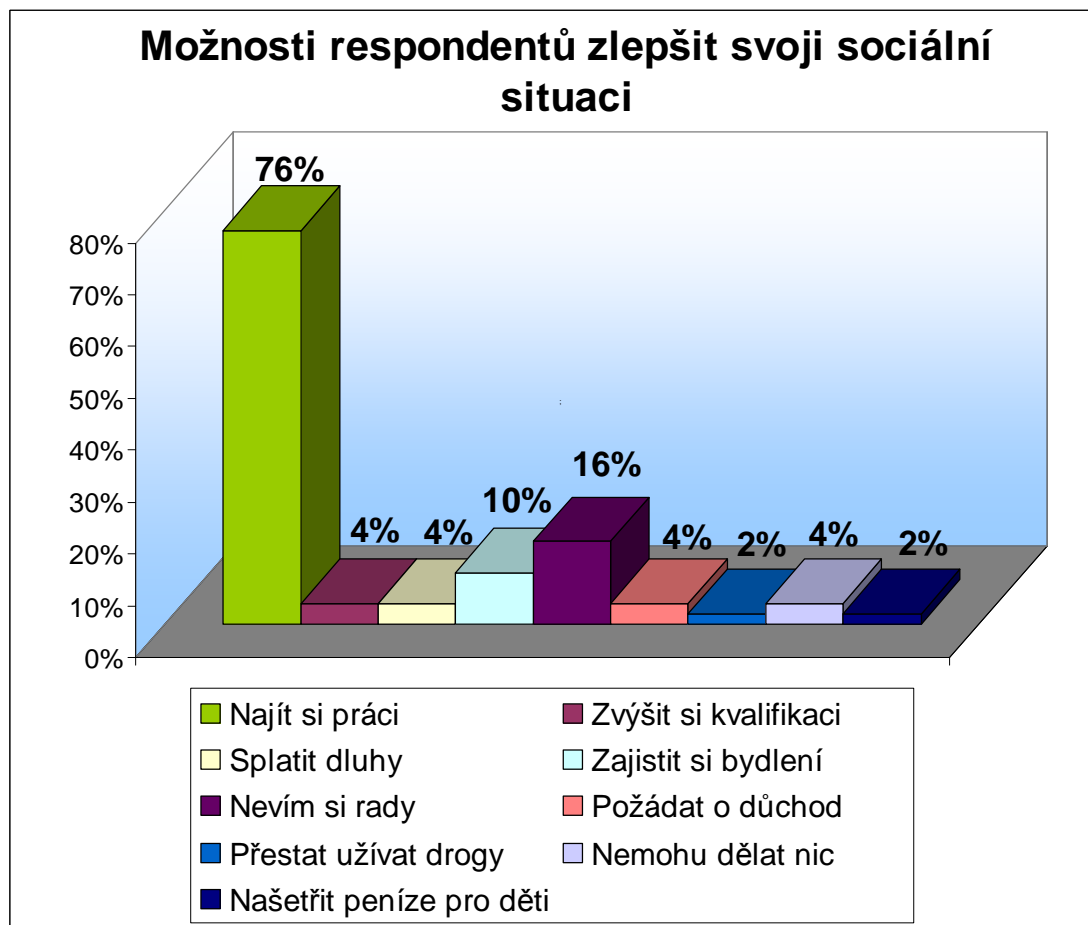

Graf č. 15 - Důvody dlouhodobého poskytování dávky

Jako hlavní důvod pobírání dávek pomoci v hmotné nouzi po dobu delší než 6 měsíců, uvedlo 80 % respondentů (40), jak ukazuje graf č. 15, že jsou bez zaměstnání. 50 % respondentů (25) uvedlo jako další důvod pobírání dávky, že se jim nedaří najít vhodné zaměstnání, 40 % (20) poukazuje na nízké příjmy své domácnosti.

I v tomto grafu je jako hlavní situace uváděna nezaměstnanost. Stejně tak tomu bylo u grafu č. 13 – 70 % uvedlo nezaměstnanost jako důvod podání žádosti; graf č. 12 všeobecná situace, která vede k zapojení do systému hmotné nouze 74 %; v grafu č. 9 uvedlo 88 % jako svoji současnou situaci, že jsou bez zaměstnání a ze spisové dokumentace v grafu č. 4 vyplynulo, že 92 % příjemců dávek je nezaměstnaných.

Otázka č. 10 Co myslíte, že Vy osobně můžete udělat pro zlepšení Vaší současné situace?

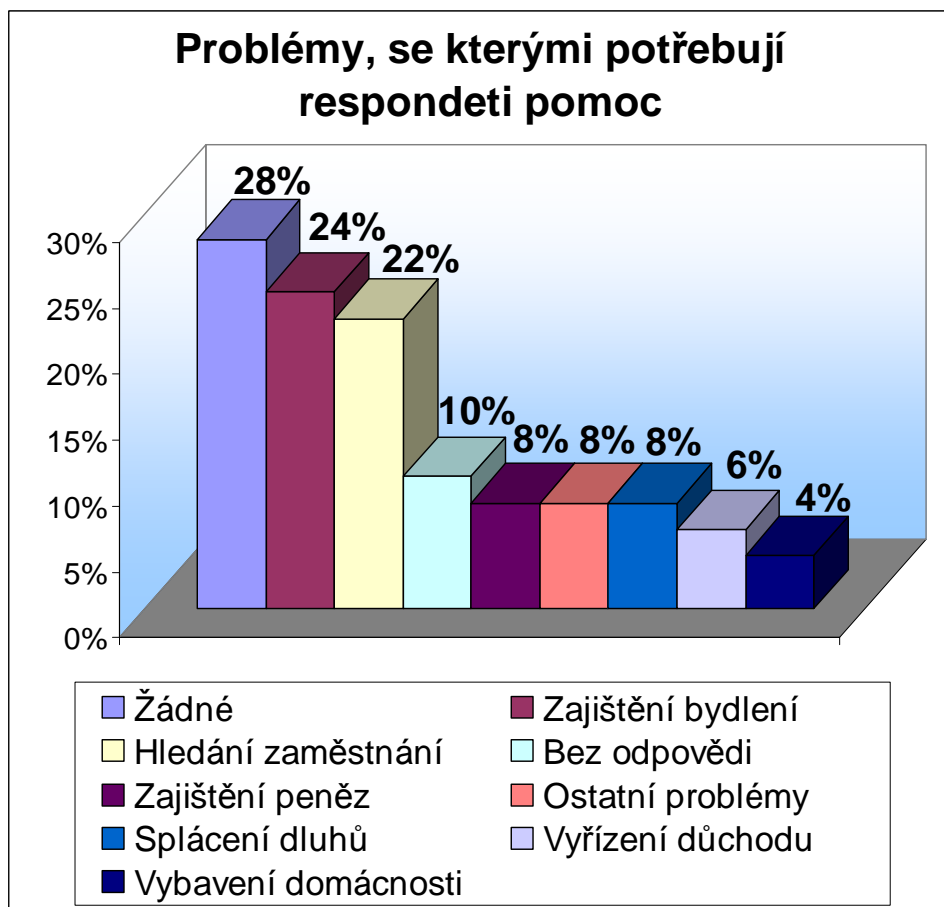

Graf č. 16 - Možnosti respondentů zlepšit svoji sociální situaci

V odpovědích respondentů, jak je patrné z grafu č. 16, se opět objevuje problematika zaměstnání. Plných 76 % klientů (38) vidí řešení své obtížné sociální situace v nalezení zaměstnání. 16 % (8) respondentů, si neví se svojí situací rady, 10 % (4) se domnívá, že ke zlepšení jejich situace přispěje zajištění bydlení.

V této otevřené otázce se klienti zamýšleli nad svojí situací, odpovědi formulovali sami. Opět se ukazuje, že nezaměstnanost je velkým problémem klientů systému pomoci v hmotné nouzi. Nezanedbatelná je problematika bydlení. Nemalé procento si neví rady, neznají možnosti, jak řešit svoji situaci.

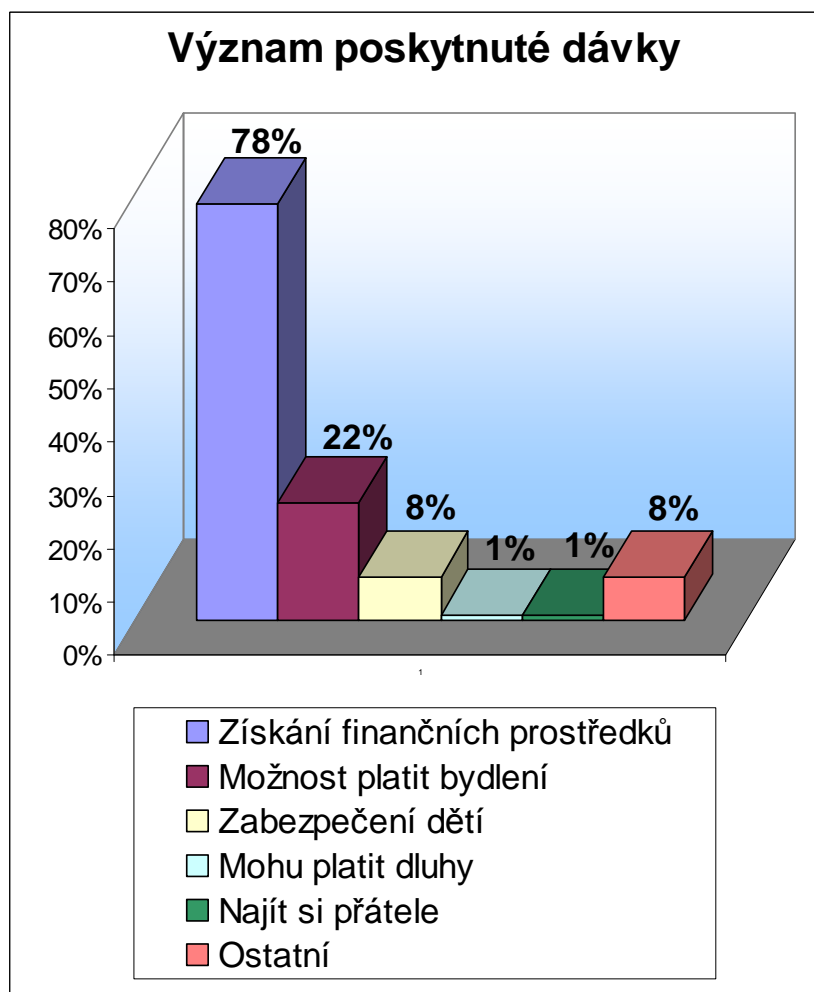
Otázka č. 11 Jaký problém či situaci potřebujete v současné době Vy osobně za pomoci pracovníků řešit?

Graf č. 17 - Problémy, se kterými potřebují respondenti pomoc

Graf č. 17 vyjadřuje problémy respondentů, tak jak je sami vepsali do této otevřené otázky. Překvapivě 28 % (14) nemá žádné problémy a 10 % (5) ponechalo otázku bez odpovědi. Graf dále ukazuje, že 24 % respondentů (12) potřebuje pomoc sociálních pracovníků hmotné nouze v zajištění svého bydlení, 22 % (11) respondentů by rádo, za pomoci a podpory sociálních pracovníků, našlo zaměstnání. I v tomto grafu je zastoupena zadluženost klientů hmotné nouze, kdy 8 % (4) přivítá radu a pomoc při splácení dluhů a stejné procento (8 % - 4 osoby) vyjádřilo potřebu pomoci v řešení jejich finanční situace, v zajištění peněz (v této odpovědi respondentů se může „skrývat“ např. potřeba nalezení zaměstnání, řešení dluhů).

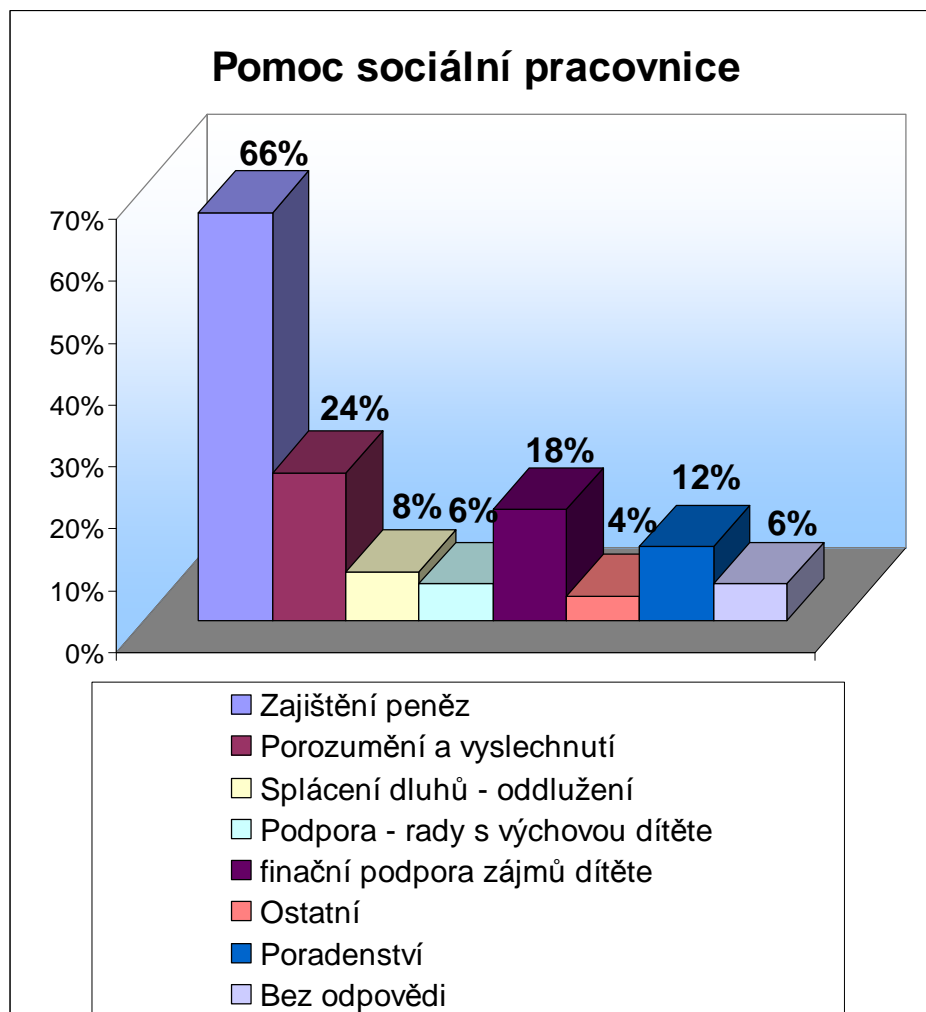
Otázka č. 12 V čem, případně jak, Vám pomohlo poskytnutí dávky hmotné nouze?

Graf č. 18 - Význam poskytnuté dávky

Také tato otázka byla otevřená. Jak graf č. 18 ukazuje, klientům poskytnutí dávky pomohlo zejména v zajištění finančních prostředků. Tuto skutečnost uvedlo 78 % respondentů (39 klientů). Z mnoha předchozích vyhodnocení je patrné, že se lidé do systému hmotné nouze zapojují zejména z důvodu ztráty zaměstnání, tedy ztráty příjmu. Odpověď lze vnímat jako pochopitelnou. 22 % (11) uvedlo, že jim dávka poskytla možnost platit bydlení – tedy také v zajištění finančních prostředků. Tito respondenti úhradu bydlení považují pravděpodobně za velmi důležitou. Respondenti, 8 % (4), také uvedli, že jim poskytnutá dávky pomohlo zabezpečit potřeby dětí. V 8 % ostatních odpovědí (4) uváděli klienti, že mohou platit léky, které potřebují, někteří odpověděli, že jim poskytnutí dávky pomohlo úplně ve všem.

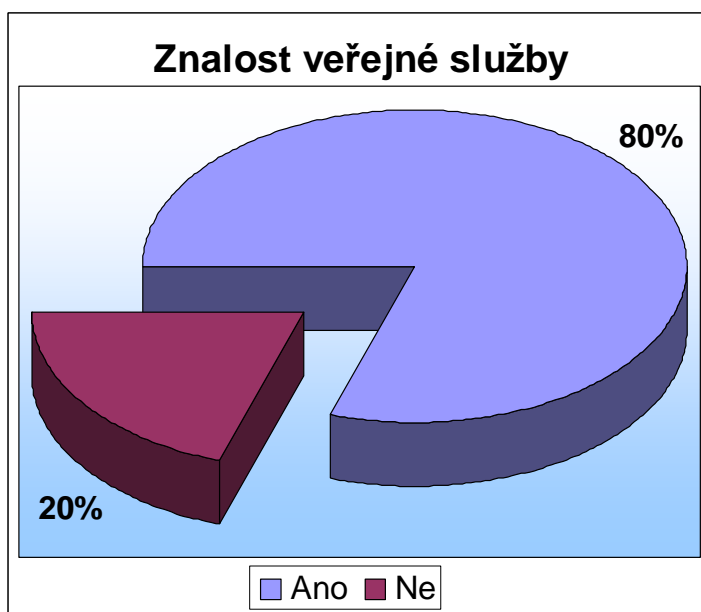
Otázka č. 13 Uved'te situaci, záležitost, ve které Vám osobně pracovnice hmotné nouze nejvíce pomohly.

Graf č. 19 - Pomoc sociální pracovnice

Výsledky zkoumání v grafu č. 19 názorně ukazují, jak, případně v čem, klientům systém pomoci v hmotné nouzi pomáhají sociální pracovnice. Současně lze vyčíst i jakou váhu – důležitost klienti pomoci v určité oblasti přikládají. Pouze 6 % respondentů (3) nenapsalo do této otevřené otázky žádnou odpověď. 48 % (24) uvedlo jako největší pomoc zajištění finančních prostředků. K těmto procentům je možné uvést 18 % respondentů (9), kteří uvádějí finanční podporu na úhradu zájmové činnosti svých dětí. Za pozornost jistě stojí, že 24 % (12) uvedlo, že jim pracovnice poskytly psychickou podporu v jejich situaci - vyslechnutím a porozuměním. 14 % (7) klientů ocenilo pomoc při zajištění bydlení, 8 % (4) pomoc se splácením dluhů. Podporu při výchově dětí uvedlo 6 % (3) a pomoc ve formě poradenství v různých problémech a situacích uvedlo 12 % (6) klientů hmotné nouze.

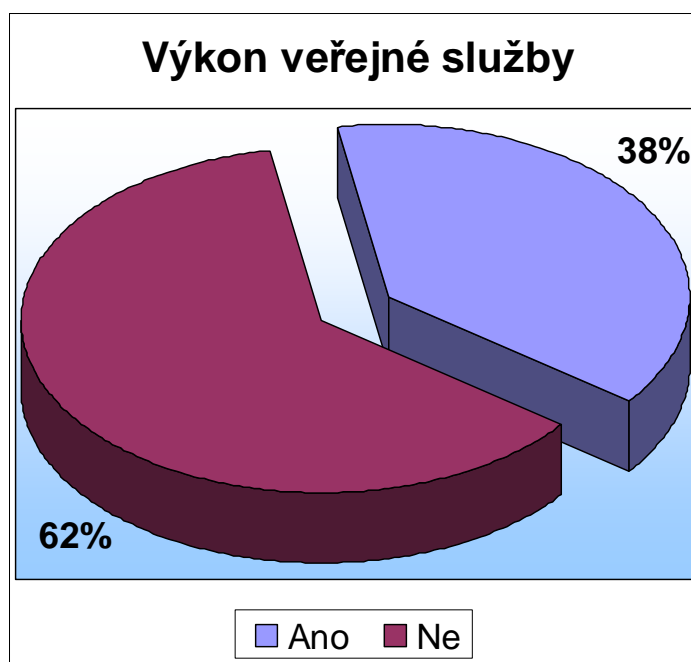
Otázka č. 14 Víte, co je veřejná služba?

Graf č. 20 - Znalost veřejné služby

Jak přehledně znázorňuje graf č. 20, ví 80 % respondentů (40 osob), co je institut veřejné služby v systému pomoci v hmotné nouzi. Pouhých 20 % (10) odpovědělo, že neví, co je veřejná služba.

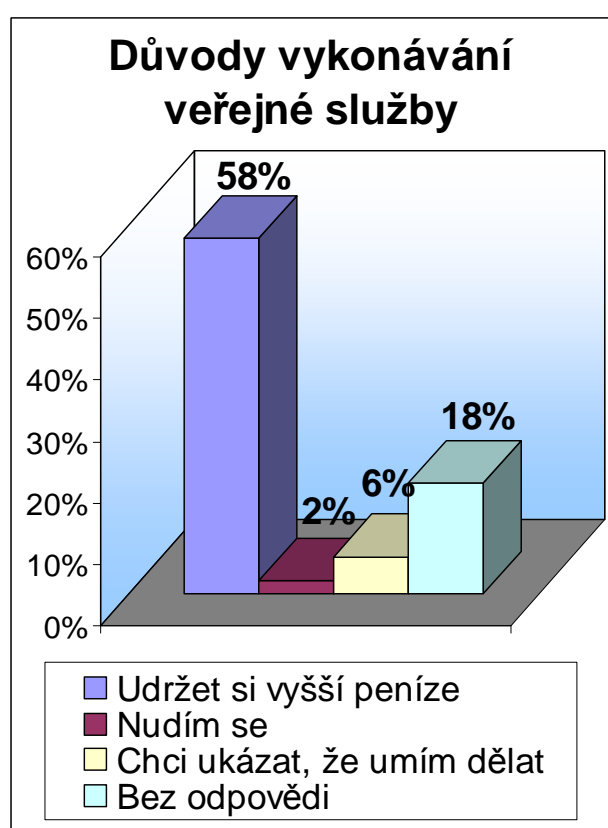
Otázka č. 15 Vykonáváte Vy sám/sama osobně veřejnou službu?

Graf č. 21 - Výkon veřejné služby

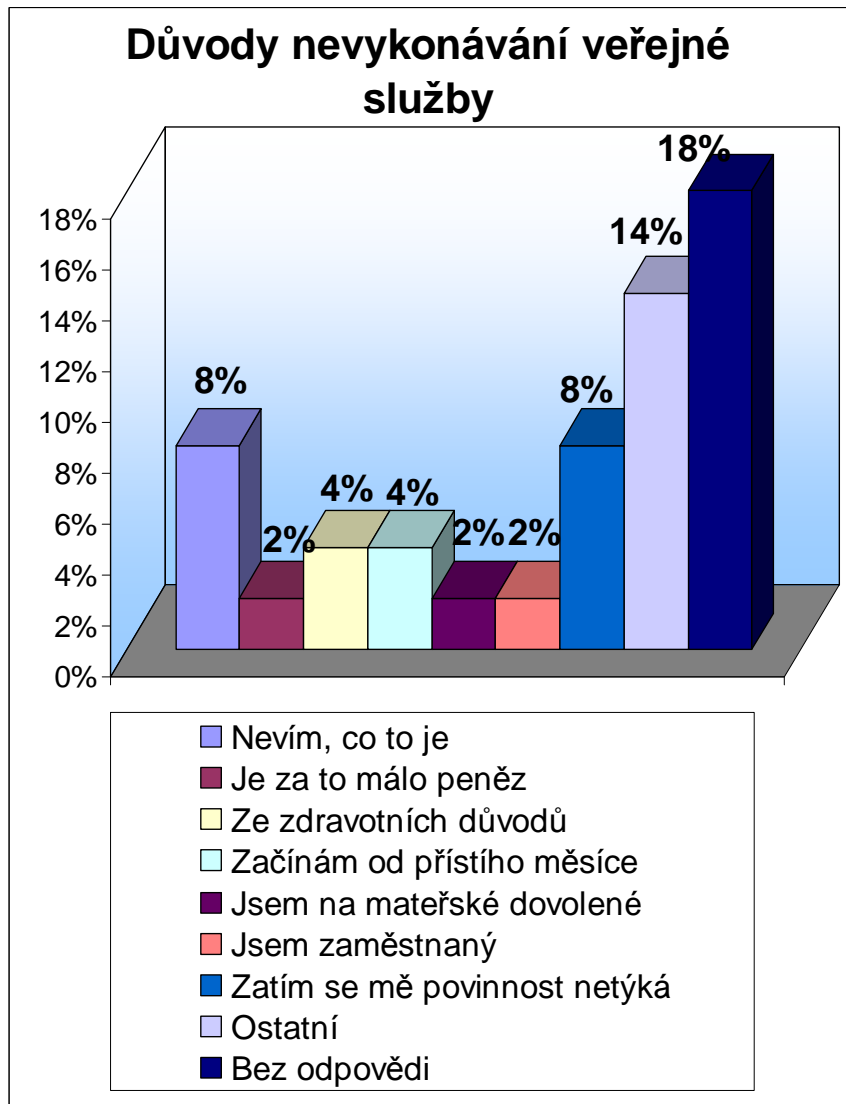
Graf č. 21 (viz předchozí strana) ukazuje, že 62 % respondentů (31 osob) nevykonává veřejnou službu a 38 % (19) se do výkonu veřejné služba zapojilo. Nabízí se zajímavé porovnání. 80 % klientů ví, že mají možnost si vykonáváním veřejné služby zvýšit částku živobytí, tedy zvýšit svůj příjem nebo příjem rodiny, ale pouze 38 % klientů, je skutečně zapojeno.

K otázce č. 15 patří i následující dva grafy. Respondenti vyjadřovali důvody vykonávání veřejné služby a důvody, proč se do veřejné služby nezapojili. Tyto „podotázky“ byly otevřené.

Graf č. 22 - Důvody vykonávání veřejné služby

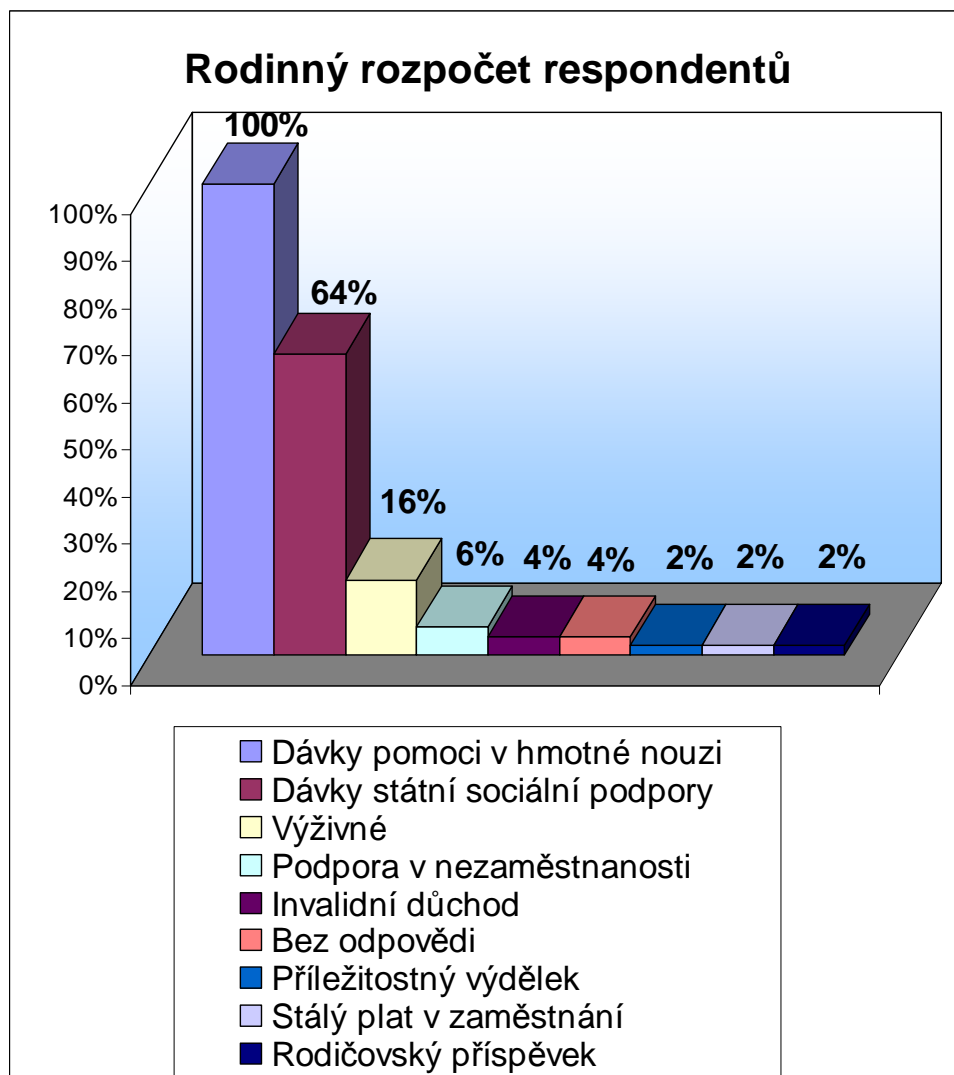
Graf. č. 22 znázorňuje odpovědi – důvody klientů, kteří se do veřejné služby zapojili. Z počtu zapojených respondentů uvedlo 58 % , že si chtějí zachovat vyšší dávku pomoci v hmotné nouzi příspěvek na živobytí. 18 % nevedlo žádný důvod, 6 % by rádo ukázalo, že mají zájem pracovat.

Graf č. 23 - Důvody nevykonávání veřejné služby

Z grafu č. 23 je patrné, že 18 % klientů hmotné nouze se nevyjádřilo, nesdělili své důvody, proč se do výkonu veřejné služby nezapojili a tedy s největší pravděpodobností je jim dávka vyplácena ve výši existenčního minima (sankce za neaktivitu). 8 % uvedlo, že povinnost vykonávat veřejnou službu zatím nemají, dalších 8 % uvedlo, že nevědí, co veřejná služba je a 2 % se domnívají, že se nevyplatí pracovat za „navýšení“ dávky (u jednotlivce jde o navýšení částky živobytí a tedy příspěvku na živobytí na celkovou výši dávky 3679 Kč – pokud veřejnou službu osoba nevykonává, pobírá částku existenčního minima 2020 Kč).

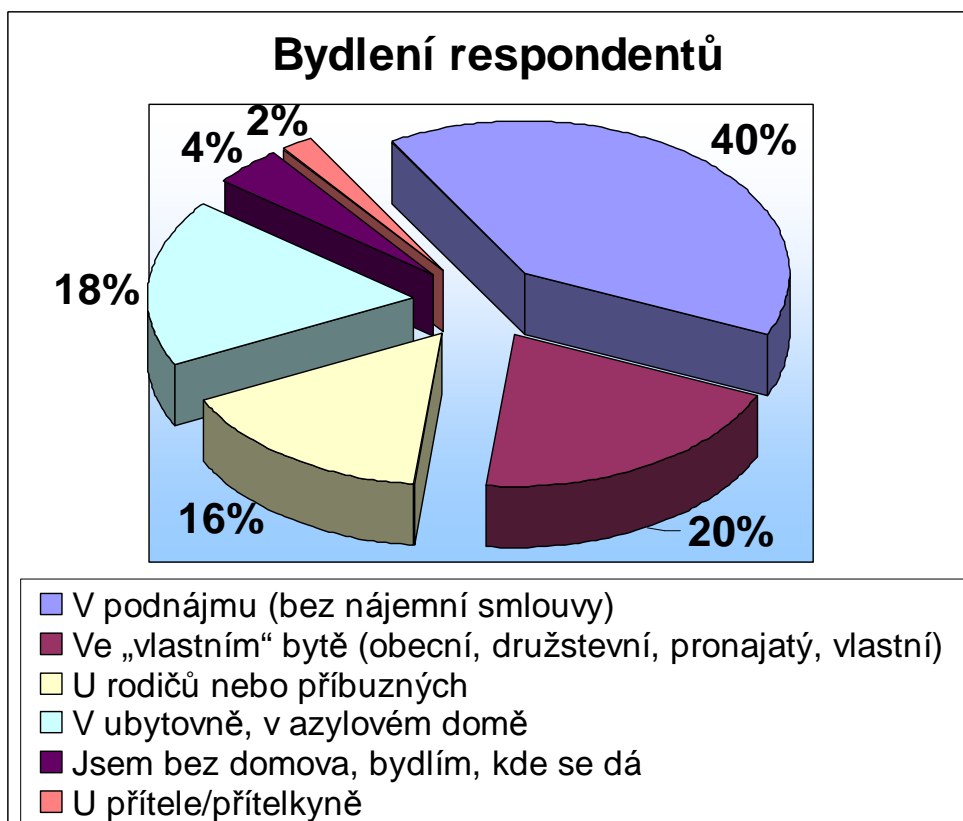
Otázka č. 16 Označte všechny příjmy, ze kterých se skládá rozpočet Vaší rodiny. V případě, že žijete sám/sama, označte všechny Vaše příjmy, které máte.

Graf č. 24 - Rodinný rozpočet respondentů

Složení příjmů klientů hmotné nouze bylo kromě dotazníku zkoumáno i analýzou spisové dokumentace. Graf č. 6 ukázal, že kromě dávek hmotné nouze jsou příjmem klientů dávky státní sociální podpory, výživné, invalidní důchod, nemocenské dávky. Tento graf č. 24 jen potvrzuje složení příjmů vyzkoumaných ze spisové dokumentace. I zde je samozřejmé, že 100 % (50) pobírá dávky pomoci v hmotné nouzi. U 64 % respondentů (32) tvoří důležitou součást jejich příjmu dávky státní sociální podpory, 16 % (8) uvádí za svůj příjem výživné na dítě. Další příjmy jako např. u 6 % (3) podpora v nezaměstnanosti, 4 % (2) invalidní důchod a 2 % (1) rodičovský příspěvek, jsou opět dávky ze státního rozpočtu. Pouze 2 % (1) uvedli příležitostný výdělek a 2 % (1) stálý příjem ze zaměstnání.

Otázka č. 17 Řekněte, prosím, jak bydlíte.

Graf č. 25 - Bydlení respondentů

Vyzkoumaná data, znázorněná grafem č. 25 ukazují, že 40 % respondentů (20), klientů hmotné nouze, bydlí bez nájemní smlouvy. Nemají jistotu stálého bydlení. Dalších 20 % (10) respondentů uvedlo, že bydlí v obecním, družstevním, vlastním či pronajatém bytě. Mají nájemní smlouvu a „jistotu“ možnosti stálého bydlení. Na ubytovně nebo v azylovém domě bydlí 18 % (9) klientů, 16 % (8) žije u rodičů, nebo příbuzných. Bez domova jsou 4 % (2) respondentů. Tito lidé nebydlí ani na ubytovně, nemají příbuzné, nejsou s nimi v kontaktu, apod.

Nutno podotknout, že např. bydlení v podnájmu bez nájemní smlouvy a tedy s možností vystěhování kdykoli, se týká nejen samotného respondenta, ale mnohdy i další členů jeho rodiny, včetně nezaopatřených dětí.

7 Ověření stanovených předpokladů

Předpoklad č. 1

Lze předpokládat, že více než 60 % respondentů pobírá dávky pomoci v hmotné nouzi déle než jeden rok.

Z výsledků analýzy spisové dokumentace (graf č. 5) je patrné, že více jak **87 %** klientů hmotné nouze **pobírá dávky pomoci v hmotné nouzi déle jak jeden rok**. Z tohoto celkového počtu 44 % pobírá dávky déle než tři roky. Dotazníkem byl tento předpoklad ověřován otázkou č. 5. Výsledek zkoumání (graf č.11) potvrdil údaje ze spisové dokumentace. Celkem **78 % respondentů označilo dobu delší než jeden rok** za dobu **pobírání dávky pomoci v hmotné nouzi** (22 % více než rok, 56 % déle než tři roky).

Předpoklad byl potvrzen.

Předpoklad č. 2

Lze předpokládat, že více než 65 % respondentů se dostalo do tíživé sociální situace (do závislosti na systému pomoci v hmotné nouzi) z důvodu ztráty zaměstnání.

Zkoumáním spisové dokumentace klientů systému pomoci v hmotné nouzi bylo zjištěno, že **92 % z nich je bez zaměstnání**. V rámci dotazníkového šetření byl předpoklad ověřován několika otázkami. V otázce č. 4 volili respondenti z možných odpovědí tu konkrétní situaci, ve které se nacházejí. Plných **88 %** (graf č. 10) osob je v současné době **bez zaměstnání**. Jako důvod podání žádosti o dávku pomoci v hmotné nouzi (otázka č. 7) uvedlo **70 % respondentů dlouhodobou nezaměstnanost, 24 % označilo za důvod ztrátu zaměstnání**. Výsledky zkoumání v otázce č. 9 (graf č. 15) ukazují, že **nezaměstnanost (80 %), nemožnost najít vhodné zaměstnání (50 %) a také nezaměstnanost a péče o nezletilé děti (18 %)** je nejčastějším důvodem pobírání dávek pomoci v hmotné nouzi. Z uvedených výsledků zkoumání vyplývá, že ztráta zaměstnání má zásadní vliv na skutečnost, že se jedinec, či rodina dostanou do tíživé sociální situace, tedy do závislosti na systému pomoci v hmotné nouzi.

Předpoklad byl potvrzen.

Předpoklad č. 3

Lze předpokládat, že více než 60 % respondentů očekává od sociálních pracovníků hmotné nouze zejména poskytování finanční pomoci.

Předpoklad byl ověřován metodou dotazníku zejména otázkou č. 8. Převážná většina tj. **86 %** respondentů (graf č. 14) volilo jako nejčastější druh pomoci, kterou očekávali od sociálních pracovníků, **zajištění finančních prostředků**. Otázkou č. 12 vyjadřovali respondenti své názory, zkušenosti, v čem, nebo jak jim poskytnutí dávky pomohlo. U **78 %** byla nejčastější odpověď (graf č. 18) **získání finančních prostředků**, 22 % uvedlo, že nyní mohou platit bydlení a 8 % vnímá poskytnutí dávky jako pomoc v zabezpečení dětí. V odpovědích nejsou vyslovena konkrétní očekávání, lze je však „nepřímo“ pro ověření předpokladu také využít. V otázce č. 13 respondenti v odpovědích uváděli situaci, případně záležitost, se kterou jim sociální pracovníci nejvíce pomohly. Vyhodnocené výsledky otázky č. 13 (graf č. 19) ukazují, že **66 %** respondentů považuje za **nejpodstatnější pomoc poskytnutí finančních prostředků**. **18 %** dále ocenilo poskytnutí **finanční podpory pro zájmovou činnost dítěte**. I přes poměrně vysoké procento respondentů, kteří očekávají zejména poskytování finančních prostředků, uvedlo např. 48 % (v otázce č. 8 – graf č. 14) jako své očekávání od pracovníků pomoc při hledání zaměstnání a 28 % potřebovalo pomoc se zajištěním bydlení. V odpovědích na otázku č. 13 (graf č. 19) uvedlo 24 % respondentů, že jim pracovníci pomohly vyslechnutím, porozuměním, psychickou podporou, 14 % ocenilo pomoc při zajištění bydlení, 12 % přivítalo poskytnutí poradenství, 6 % pomoc při výchově dítěte, 8 % rady a podporu při oddlužování.

Získané údaje zřetelně ukazují očekávání respondentů směrem k získání finančních prostředků. Přesto však nelze opomenout i ostatní „přání“ a potřeby pomoci či podpory, např. pomoc při hledání zaměstnání, zajištění bydlení, poradenství, zadlužení.

Lze konstatovat, že také tento předpoklad byl potvrzen.

Předpoklad č. 4

Lze předpokládat, že u více než 40 % respondentů tvoří rodinný rozpočet pouze sociální dávky.

Ověření tohoto předpokladu bylo provedeno pomocí údajů získaných ze spisové dokumentace klientů hmotné nouze a dotazníkem. Graf č. 6 spisové dokumentace i graf č. 24 k otázce č. 16 znázorňují vedle ostatních příjmů žadatelů i respondentů, že všem jsou vypláceny **dávky pomoci v hmotné nouzi (100 %)**. Tuto situaci lze považovat za „samozřejmou“. V § 1 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, je upraveno poskytování pomoci fyzickým osobám v hmotné nouzi prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi.¹⁴² Výzkumným vzorkem bylo 75 spisů klientů hmotné nouze a oslovených bylo 50 respondentů, také klientů hmotné nouze.

Grafem č. 6 je znázorněno, že pro **44 % žadatelů** jsou vedle dávek pomoci v hmotné nouze jejich příjmem **dávky státní sociální podpory**. **1 % klientů dostává podporu v nezaměstnanosti, 1 % invalidní důchod.** U všech těchto uvedených druhů příjmů se jedná o dávky hrazené ze státního rozpočtu. U pouhých 8 % klientů nejsou součástí jejich příjmu nebo příjmu rodiny pouze státní dávky, ale dostávají výživné na děti; pouhá 4 % mají příjem z výdělečné činnosti a 1 % nemocenské dávky (zde nelze odlišit, kdo je plátcem nemocenské).

Podobné složení příjmů je patrné i z dotazníkového šetření (otázka č. 16 – graf č. 24). I zde je možné konstatovat velké procento klientů (**64 %**), **kteří pobírají dávky státní sociální podpory** (přídavek na dítě, příspěvek na bydlení). Dalších **6 %** z důvodu ztráty zaměstnání dostává **podporu v nezaměstnanosti** od úřadu práce, **4 %** respondentů pobírají **invalidní důchod, 2 % rodičovský příspěvek** (dávka státní sociální podpory). Příjem z jiného „zdroje“ než ze státního rozpočtu označilo 16 % respondentů, kteří dostávají výživné na děti, pouhá 2 % respondentů mají stálý plat v zaměstnání a 2 % příležitostný výdělek.

Z obou výsledků zkoumání pro ověření předpokladu složení rodinného rozpočtu je jak z dat zjištěných ze spisové dokumentace žadatelů tak i z odpovědí respondentů více než zřejmé, že rodinný rozpočet většiny klientů systému pomoci v hmotné nouzi tvoří pouze sociální dávky. Předpoklad byl potvrzen.

¹⁴² BŘESKÁ, VRÁNOVÁ, 2007, s. 164

Předpoklad č. 5

Lze předpokládat, že méně než 25 % respondentů se aktivně podílí (s pomocí a podporou sociálních pracovníků dávek hmotné nouze) na řešení i jiných než finančních problémů.

Ověření tohoto předpokladu vyžadovalo posouzení situace klientů, délku jejího trvání, dobu a důvody poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi, očekávání klientů i jejich zhodnocení vlastních možností, také veřejná služba, zapojení klientů do tohoto institutu pomoci v hmotné nouzi a důvody vykonávání veřejné služby.

Pro ověření tohoto předpokladu byla použita převážná většina výsledků zkoumání ze spisové dokumentace i dotazníkového šetření. Na základě výsledků znázorněných grafem č. 3 již bylo konstatováno, že **92 % žadatelů je bez zaměstnání** a graf č. 5 ukázal, že doba poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi je u 87 % delší než jeden rok (44 % déle jak tři roky), u 13 % delší než 6 měsíců. Lze konstatovat, že **87 % klientů je více jak jeden rok bez zaměstnání a jsou jim poskytovány dávky pomoci v hmotné nouzi**. Na základě zjištění ze spisové dokumentace je zřejmé, že klienti aktivně nehledají zaměstnání, řeší pouze „udržení se“ v systému pomoci v hmotné nouzi, tedy využití záchranné sociální sítě.

Dle výsledků z **dotazníků je 88 % klientů** (otázka č. 4 -graf č. 10) v současné době **bez zaměstnání**. Doba **trvání nezaměstnanosti** a současně i **doba pobírání dávek pomoci v hmotné nouzi je u 78 % více než jeden rok**. Z dalšího grafu č. 13 (otázka č. 7) je zřejmé, že u 70 % respondentů byla důvodem podání žádosti o dávku dlouhodobá nezaměstnanost, u dalších 24 % ztráta zaměstnání, 60 % dále uvedlo nízké příjmy. Při podání žádosti o dávky pomoci v hmotné nouzi (otázka č. 8 – graf č. 14) očekávalo **86 % respondentů zejména zajištění finančních prostředků, 48 % očekávalo pomoc při hledání zaměstnání, 28 % při zajištění bydlení**, další v uplatnění dalších nároků, řešení rodinných problémů,...Z dalších výsledků zkoumání je z odpovědí na otázku č. 9 (graf č. 15) patrné, že většina klientů – **80 % pobírá dávku pomoci v hmotné nouzi déle jak 6 měsíců z důvodu nezaměstnanosti**, 50 % uvádí, že důvodem pobírání dávky je nemožnost nalézt vhodné zaměstnání, 40 % uvedlo nízké příjmy rodiny. Nejvíce respondentů - **76 %** (otázka č. 10 – graf č. 16) spatřuje možnost ve **zlepšení své situace nalezením zaměstnání**. Další respondenti se domnívají, že pro zlepšení nemohou udělat nic (4 %), 16 % si neví se svojí situací rady, 10 % vidí možnosti ve zlepšení své situace

v zajištění bydlení. V odpovědích na otázku č. 11 (graf č. 17), s jakými problémy klienti potřebují pomoc od sociálních pracovníků, uvedlo **28 %**, že **nemají žádné problémy**, pomoc při **zajištění bydlení potřebuje 24 %**, **22 %** považuje za svůj problém a přivítá **pomoc při hledání zaměstnání**. Menší procento respondentů potřebuje pomoc sociálních pracovníků při **vyřízení důchodu** (6 %), při **splácení dluhů** (8 %). Pouhých 20 % respondentů má jistotu bydlení na základě nájemní smlouvy nebo vlastnictví. Ostatní respondenti (80 %) nemá zajištěné stabilní bydlení, ale jen 24 % uvádí, že potřebují bydlení řešit.

Výkon veřejné služby znamená pro klienty možnost zvýšení příjmu a je současně považováno za aktivní přístup klienta. Výsledky zkoumání v otázkách č. 14 (graf č. 20) a č. 15 (graf č. 21, 22 a 23) ukázaly, že 80 % respondentů ví o možnosti veřejné služby, pouhých 38 % klientů ji vykonává a u 58 % je motivací k jejímu výkonu zejména možnost zvýšení dávky příspěvek na živobytí. Pouhých 6 % vidí ve veřejné službě příležitost k získání zaměstnání.

Na základě uvedených výsledků zkoumání lze konstatovat, že 87 % žadatelů (osoby, jejichž data byla získána analýzou spisové dokumentace) a 78 % respondentů (osoby, které odpovídali v rámci dotazníkového šetření) je více než jeden rok bez zaměstnání a stejně dlouho jsou jim poskytovány dávky pomoci v hmotné nouzi a je více než zřejmé, že neřeší aktivně svůj problém nezaměstnanosti. Pouhých 22 % očekává pomoc sociálních pracovníků při hledání zaměstnání, avšak motivací pro výkon veřejné služby je zajištění vyšší dávky hmotné nouze, tedy finanční prospěch. Problémy s „jistotou“, bydlení má 80 % respondentů, 24 % očekává pomoc a 10 % vnímá zajištění bydlení jako zlepšení své situace. Jen nízké procento klientů řeší aktivně i jiné problémy – oddlužení, zvýšení kvalifikace, vyřízení důchodu.

Předpoklad byl potvrzen.

8 Shrnutí výsledků praktické části

Na základě analýzy spisové dokumentace a výsledků získaných v dotazníkovém šetření bylo konstatováno, že převážná část klientů pobírá dávky pomoci v hmotné nouzi déle než jeden rok, velká část déle než tři roky. Do závislosti na systému pomoci v hmotné nouzi se klienti nejčastěji dostávají z důvodu dlouhodobé nezaměstnanosti nebo ztráty zaměstnání. Věkové složení klientů systému pomoci v hmotné nouzi bylo zjištěno nejčastěji v rozmezí 31-40 let, další početná skupina klientů je ve věku 41-50 let. Zajímavé bylo zjištění vzdělání klientů hmotné nouze. Plných 60 % dosáhlo pouze základního vzdělání, 6 % má střední vzdělání s maturitou.

Výsledky zkoumání také potvrdily, že klienti očekávají od sociálních pracovníků zejména poskytnutí finanční pomoci. Z podstaty systému pomoci v hmotné nouzi vyplývá finanční pomoc a tedy poskytování finanční pomoci, očekávání lze vnímat jako pochopitelné. Systém hmotné nouze však úzce souvisí se sociální prací a výsledky zkoumání ukázaly na široké spektrum problémů, se kterými se klienti potýkají. Očekávání klientů, tedy problémy, se kterými potřebují pomoci i již poskytnutá pomoc se týkají bydlení klientů, pomoci při vyřizování dalších nároků (např. důchod), problematiky zadluženosti, také užívání návykových látek, podpory při výchově dětí, rodinných problémech, potřebná je i psychická podpora klientů, rada či podpora při jednáních na úřadech.

9 ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo analyzovat systém pomoci v hmotné nouzi a popsat sociální práci v rámci tohoto systému.

Na základě studia odborných zdrojů byl v prvních kapitolách teoretické části bakalářské práce popsán systém sociální pomoci jako součásti sociální politiky a podrobně analyzován byl systém pomoci v hmotné nouzi. Pozornost byla zaměřena na praktickou aplikaci sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi.

Cílem bakalářské práce bylo pokud možno srozumitelným způsobem přiblížit jednotlivé oblasti systému pomoci v hmotné nouzi, jednotlivé dávky pomoci i náročnost sociální práce s cílovou skupinou tohoto systému.

Praktická část bakalářské práce byla zaměřena na verifikaci stanovených předpokladů. Data získaná analýzou spisové dokumentace a z odpovědí klientů hmotné nouze v dotazníku, byla zpracována pomocí grafů a byla vyhodnocena i jejich vzájemné souvislost. Zkoumána byla doba, po kterou jsou klientům poskytovány dávky pomoci v hmotné nouzi. Cílem zkoumání bylo také vymezení těch sociálních situací, které vedou k závislosti na systému pomoci v hmotné nouzi. V praktické části bylo zjišťováno očekávání klientů od sociálních pracovníků hmotné nouze, tedy zda klienti „požadují“ zejména poskytování finanční pomoci, zda se klienti aktivně podílejí s pomocí a podporou sociálních pracovníků hmotné nouze na řešení své situace. Pro hlubší pochopení celé rozsáhlé problematiky pomoci a „pomáhání“ v systému hmotné nouze byla právě praktická část bakalářské práce velmi důležitá.

Výzkumem bylo prokázáno, že 92 % klientů (dle spisové dokumentace) systému pomoci v hmotné nouzi se do závislosti na systému dostala z důvodu dlouhodobé nezaměstnanosti nebo ztráty zaměstnání. V souvislosti s nezaměstnaností je poměrně závažné zjištění, že 83 % žadatelů o dávky je v produktivním věku 31-60 let. Zjištěno také bylo, že 87 % klientů pobírá dávky déle jak jeden rok.

Výzkum také potvrdil důležitou roli sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi. Vymezeno bylo široké spektrum sociálních problémů, se kterými se klienti hmotné nouze potýkají, potřebují a někdy i očekávají pomoc.

Bakalářská práce by měla přispět ke zvýšení povědomosti o systému pomoci v hmotné nouzi. Do systému jsou zapojeny všechny skupiny obyvatelstva, včetně nezletilých dětí. Zásadním přínosem by mělo být zdůraznění nezbytnosti, potřeby a velkého významu sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi. Záměrem bylo také upozornit na široké spektrum sociálních problémů, se kterými se klienti potýkají a přispět tak k zacílení sociální práce potřebným směrem ve prospěch klientů hmotné nouze.

Přínos výsledků zkoumání lze spatřit také pro komunální politiku ve městech a obcích pro směřování místní sociální politiky na oblast zaměstnanosti, bytové problematiky, vzdělávání. V době probíhajících sociálních reforem i v oblasti pomoci v hmotné nouzi by měla bakalářská práce přispět k podpoře sociální práce ve městech i obcích jak ze strany státních orgánů tak i na úrovni komunální politiky.

Sociální práce jako profesionální pomoc se ke slovu dostává tehdy, kdy ostatní způsoby, které jsou lidmi běžně využívané k řešení problémů, nejsou dosažitelné, selhávají nebo nejsou dostatečně účinné.¹⁴³

„Zdá se, že peněžitá výpomoc není tím, co postaví člověka v obtížné životní situaci zpět na nohy. Peníze jsou prostředkem k tomu, aby si člověk mohl koupit boty, ale na nohy se musí postavit buď svou silou vůle, nebo jej musí podepřít jiný člověk.“¹⁴⁴

¹⁴³ ÚLEHLA, 2007, s. 9-11.

¹⁴⁴ SÝKOROVÁ, 2008, s. 60.

10 NÁVRH OPATŘENÍ

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, nabyl účinnosti od 1.1.2007. Od té doby prošel systém mnoha změnami, zákon byl novelizován, měnily se metodické pokyny k uplatnění zákona v praxi. Lze však konstatovat, že se celý systém pomoci v hmotné nouzi za více jak čtyři roky svého praktického využívání osvědčil. Systém pomoci v hmotné nouzi znamenal po předchozím systému „sociální potřeby“ výrazné i významné změny. Mezi zásadní patří přímé provázání poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi se sociální prací. Součástí zákona byly od samého začátku tzv. aktivizační plány. Sociální pracovníci systému hmotné nouze je zpracovávaly společně s klienty. Plány obsahovaly krátkodobé i dlouhodobé cíle pro nastavení i uskutečnění změn v situaci klienty. Novelou byly zrušeny. V praxi se ukázalo, že aktivizační plány byly účinným nástrojem motivace klientů ke změně, k jejich směřování ke změně své složité sociální situace.

Chystaná reforma v oblasti nepojistných sociálních dávek se týká i systému pomoci v hmotné nouzi. Tento systém je záchrannou sítí pro mnoho osob. Občany je mnohdy vnímána jako poslední možnost. Někteří lidé se dlouho snaží zvládnout svoji tíživou situaci vlastními silami. V době, kdy se „odhodlají“ přijít požádat o dávku pomoci v hmotné nouzi, mají již mnohem více problémů k řešení, než jen finanční. Provázanost výplaty dávek a sociální práce, která je v rámci systému „garantována“, je klienty vnímána velmi pozitivně a jsou na ni zvyklí. Přechodem výplaty dávek na úřad práce, se z obcí, které nyní agendu dávek zajišťují, téměř vytratí sociální práce.

Výsledky zkoumání v praktické části bakalářské práce nelze generalizovat. Je z nich patrné, že jedinci „požadují“ od systému pomoci v hmotné nouzi zejména finanční pomoc. Ze samé podstaty systému je to snad i pochopitelné. Výsledky však také ukázaly na množství dalších problémů klientů systému. Možnost poskytnutí dávky, finanční pomoci, však přivede jedince, který by jindy se svým problémem nepřišel, na obecní úřad k orgánu pomoci v hmotné nouzi. ke slovu může přijít sociální práce a poradit, podpořit.

Navrhovanými změnami mohou přijít obce o svoji pozici v sociální oblasti. Systém pomoci v hmotné nouzi – poskytování finanční pomoci, je ruku v ruce se sociální prací významným nástrojem spolupráce a motivace klienta ke změně.

Každá reforma s sebou přináší změny. Záměrem této sociální reformy je sjednocení procesu výplaty nepojistných dávek sociální ochrany. Sociální dávky se dnes vyplácejí na různých úrovních státní správy a samosprávy. Nově má o dávkách rozhodovat jediný orgán, a to Úřad práce ČR. Úřady práce by také měly být jediným kontaktním místem pro podání žádosti o sociální dávky. Cílem úprav v oblasti systému pomoci v hmotné nouzi, je podpořit odpovědnost osob v rámci rodiny a motivovat k aktivnímu řešení nepříznivé situace. Navrhovaná úprava rovněž předpokládá převedení organizace veřejné služby na Úřad práce ČR. Důsledkem bude zjednodušení přístupu osob v hmotné nouzi k veřejné službě. Dále je úprava zaměřena mj. na zpřísnění podmínek pro osoby, které se vědomě vyhýbají práci.

Na základě praktických zkušeností lze navrhnout, aby se sociální práce neoddělovala ze systému pomoci v hmotné nouzi. Podání žádosti o dávku, její přiznání a pravidelné měsíční vyplácení, není, jak se v praxi ukazuje, jen pouhé poskytnutí finančních prostředků. Systém pomoci v hmotné nouzi je vztah mezi klientem a sociálním pracovníkem, jejich „pravidelné“ setkávání, vyslechnutí, podpora, sdílení starostí i radostí.

Navrhované změny by měly vstoupit v platnost k 1.1.2012.

Ještě je stále čas na diskuzi, na vyladění jednotlivých navrhovaných kroků i cílů sociální reformy, na přípravu lidí – klientů i pracovníků. Sjednocení výplatního místa má jistě svoji logiku i opodstatnění. Věci však spolu vždy souvisejí, jejich oddělení nemusí být vždy přínosem.

Dávky jsou vypláceny lidem – tito lidé potřebují i jinou formu pomoci - potřebují sociální práci – ze sociální práce mají užitek klienti i celá společnost.

11 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BUCHTOVÁ, Božena a kol. *Nezaměstnanost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-9006-8.

BŘESKÁ, Naděžda; VRÁNOVÁ, Lucie. *Dávky pomoci v hmotné nouzi*. 1. vyd. Ostrava: ANAG, 2007. ISBN 978-80-7263-378-4.

GABURA, Ján; PRUŽINSKÁ, Jana. *Poradenský proces*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-10-9.

HADJ MOUSSOVÁ, Zuzana. *Kapitoly ze sociální psychologie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2002. ISBN 80-7083-562-1.

HAVRDOVÁ, Zuzana. *Kompetence v praxi sociální práce*. 1. vyd. Praha: Osmium, 1999. ISBN 80-902081-8-5.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. 5. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-181-6.

KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 4. přeprac. a aktual. vyd. Praha: Aspi, 2007. ISBN 978-80-7357-276-1.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Základy sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-331-4.

MESTO-DOKSY.CZ. *Oficiální informace* [online]. 2011 [cit. 2011-06-20]. Oficiální informace. Dostupné na Internetu: <<http://mesto-doksy.cz/oficialni-informace/>>.

MPSV. *Pomoc v hmotné nouzi* [online]. 2010 [cit. 2011-06-20]. Dostupné na Internetu: <<http://www.mpsv.cz/cs/5>>.

- NIEDERLE, Petr. Nové úpravy zákona o pomoci v hmotné nouzi. *Národní pojištění*. 2009, roč. 40, č. 1, s. 29-31. ISSN 0323-2395.
- NIEDERLE, Petr. Snížení částky živobytí v pomoci v hmotné nouzi. *Národní pojištění*. 2009, roč. 40, č. 7, s. 31. ISSN 0323-2395.
- NIEDERLE, Petr. Sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi - 1. část. *Národní pojištění*. 2009, roč. 40, č. 8-9, s. 53-56. ISSN 0323-2395.
- NIEDERLE, Petr. Sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi - 5. část. *Národní pojištění*. 2010, roč. 41, č. 1, s. 21-23. ISSN 0323-2395.
- NIEDERLE, Petr. Sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi - 2. část. *Národní pojištění*. 2009, roč. 40, č. 10, s. 34-36. ISSN 0323-2395.
- NIEDERLE, Petr. Sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi - 3. část. *Národní pojištění*. 2009, roč. 40, č. 11, s. 27-28. ISSN 0323-2395.
- NIEDERLE, Petr. Sociální práce v systému pomoci v hmotné nouzi - 4. část. *Národní pojištění*. 2009, roč. 40, č. 12, s. 28-30. ISSN 0323-2395.
- NOVOSAD, Libor. *Základy teorie a metod sociální práce – II. díl*. Liberec: Technická univerzita, 2004. ISBN 80-7083-890-6.
- POTŮČEK, Martin. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-01-X.
- SÝKOROVÁ, Kateřina. *Základy sociologie, filosofie a etiky pro pomáhající profese*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2008. ISBN 978-80-7372-323-1.
- ŠVINGALOVÁ, Dana. *Teorie a praxe případové práce ve speciální pedagogice*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2004. ISBN 80-7083-819-1.
- TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.
- ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat*. 2. vyd. Praha: SLON, 2007. ISBN 978-80-86429-36-6.
- ÚZ. *Sociální zabezpečení*. č. 811. Ostrava: Sagit, 2011. ISBN 978-80-7208-830-0.

12 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Seznam tabulek

Příloha č. 2 - Seznam grafů

Příloha č. 3 - Vzor dotazníku

Příloha č. 1 - Seznam tabulek

Tabulka č. 1 - Částky životního minima dle zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu potřebné k zajištění výživy a ostatních základních potřeb občana

Tabulka č. 2 - Částky životního minima dle zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu potřebné k zajištění nezbytných nákladů na domácnost

Tabulka č. 3 - Částky životního minima a existenčního minima dle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Tabulka č. 4 - Příklad praktického výpočtu životního minima

Příloha č. 2 - Seznam grafů

Graf č. 1 - Pohlaví žadatelů

Graf č. 26 - Skladba žadatelů

Graf č. 3 - Věkové složení žadatelů o dávky

Graf č. 4 - Sociální situace žadatelů

Graf č. 5 - Doba poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi

Graf č. 6 - Skladba příjmů žadatelů

Graf č. 7 - Pohlaví respondentů

Graf č. 8 - Věk respondentů

Graf č. 9 - Vzdělání respondentů

Graf č. 10 - Současná životní situace respondentů

Graf č. 11 - Doba trvání situace a pobírání dávek

Graf č. 12 - Důvody vzniku obtížné životní situace

Graf č. 13- Důvody podání žádosti

Graf č. 14- Očekávání respondentů

Graf č. 15- Důvody dlouhodobého poskytování dávky

Graf č. 16- Možnosti respondentů zlepšit

Graf č. 17- Problémy, se kterými potřebují respondenti pomoc svoji sociální situaci

Graf č. 18- Význam poskytnuté dávky

Graf č. 19- Pomoc sociální pracovnice

Graf č. 20- Znalost veřejné služby

Graf č. 21- Výkon veřejné služby

Graf č. 22- Důvody vykonávání veřejné služby

Graf č. 23- Důvody nevykonávání veřejné služby

Graf č. 24- Rodinný rozpočet respondentů

Graf č. 25- Bydlení respondentů

Příloha č. 3 - Vzor dotazníku

Vážená paní, vážený pane,

studuji v bakalářském studijním programu sociální práce na Technické univerzitě v Liberci. Pro svoji závěrečnou práci jsem si zvolila téma „Systém pomoci v hmotné nouzi“. S Vaší pomocí bych se chtěla pokusit o analýzu systému, zjistit jeho účinnost i možnosti sociální práce v rámci pomoci v hmotné nouzi.

Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění následujícího dotazníku. Získané údaje budou použity výhradně pro zpracování mé bakalářské práce a výstupy budou použity k připomínkování zákona o pomoci v hmotné nouzi.

Instrukce k vyplnění

Dotazník je anonymní a jeho vyplnění je dobrovolné. Pokud jsou pro Vás některé otázky příliš osobní, nemusíte na ně odpovídat. U každé otázky odpověď zaškrtněte v malém rámečku, popřípadě vypište do volných řádků. Pokud se zmýlíte, zakroužkujte chybně označenou odpověď a novou opět zaškrtněte.

Velice Vám děkuji za Vaše názory a čas věnovaný odpovědím na mé otázky.

Jitka Dočkalová

1. Jste muž nebo žena?	
☐	muž
☐	žena

2. Jaký je váš věk?	
☐	18 – 20 let
☐	21 – 30 let
☐	31 – 40 let
☐	41 – 50 let
☐	51 – 60 let
☐	61 a více let

3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?	
	základní
	vyučen/a bez maturity
	střední s maturitou
	vyšší odborné
	vysokoškolské

4. Jak byste popsal/a Vaši současnou životní situaci? (označte maximálně 3 odpovědi)	
	jsem bez zaměstnání
	naše domácnost má velmi nízké příjmy
	nemám zajištěné stálé bydlení
	v naší rodině jsou osoby se závislostí (drogy, alkohol, automaty atd.)
	naše rodina se rozpadla
	odešel/a jsem od rodiny (kvůli domácímu násilí apod.)
	mám velké dluhy (hrozí exekuce)
	nedávno jsem se vrátil/a z výkonu trestu
	nedávno jsem se vrátil/a z léčení
	vyrůstal jsem bez rodiny (opustil jsem dětský domov apod.)
	řeším soudní spor
	jiné (vypište):.....
	nevím/nedokážu říci

5. Pokuste se odhadnout, jak dlouho se v této životní situaci nacházíte?	
	právě jsem se do této situace dostal/dostala
	několik týdnů
	více než 6 měsíců
	více než rok
	déle než tři roky
	nevím/nepamatuji si

6. Co má všeobecně podle Vašeho názoru největší vliv na to, že se člověk dostane do obtížné životní situace? (označte maximálně 3 odpovědi)	
	rozpad rodiny
	špatné vztahy v rodině
	nedostatečné rodinné zázemí
	úmrtí blízké osoby
	ztráta zaměstnání
	nízké příjmy domácnosti (např. málo placená práce)
	vznik závislosti (drogy, alkohol, automaty atd.)
	špatný zdravotní stav
	složitá orientace v možnostech pomoci ze strany úřadů
	návrat z výkonu trestu, léčení, ústavu, ukončení pobytu v Dětském domově apod.
	nezájem a lhostejnost okolí
	jiné (vypíšte):

7. Jaké důvody vedly k tomu, že jste požádal/a o dávky pomoci v hmotné nouzi? (označte maximálně 3 odpovědi)	
	jsem dlouhodobě bez zaměstnání
	ztráta zaměstnání
	ukončení výplaty podpory v nezaměstnanosti
	naše domácnost má velmi nízké příjmy
	nemám zajištěné stálé bydlení
	v naší rodině jsou osoby se závislostí (drogy, alkohol, automaty atd.)
	rozvod manželství
	rozchod s partnerem - partnerkou
	odešel/a jsem od rodiny (kvůli domácímu násilí apod.)
	návrat z výkonu trestu
	návrat z léčení
	ukončení ústavní výchovy – v dětském domově apod.)
	řeším soudní spor
	jiné (vypíšte):.....

8. Co jste Vy osobně očekával/a od pracovníků v době, když jste žádal/a o dávky pomoci v hmotné nouzi? (označte ty druhy pomoci, ve kterých jste potřeboval/a pomoci, případně vypište další)	
	zajištění finančních prostředků
	pomoc při hledání zaměstnání
	pomoc při zajištění bydlení
	vyslechnutí, porozumění
	radu, jak uplatnit případné další nároky
	přímou pomoc při uplatnění mých nároků
	pomoc při řešení rodinných problémů
	pomoc při řešení výchovných problémů s dětmi
	podpora a pomoc při jednání na úřadech
	jiné (vypište):

9. V případě, že pobíráte dávky pomoci v hmotné nouzi déle než 6 měsíců, označte situaci, která nejlépe vystihuje důvody poskytování dávky: (označte maximálně 3 odpovědi)	
	jsem bez zaměstnání
	nedaří se mi najít vhodné zaměstnání
	jsem invalidní osoba
	nemám nárok na invalidní důchod
	nemám nárok na starobní důchod
	bydlím v azylovém domě
	jsem na mateřské (rodičovské) dovolené
	naše rodina má nízké příjmy
	pracuji, ale mám nízké příjmy
	nedostávám výživné na dítě/děti
	jsem bez zaměstnání a pečuji o dvě a více dětí
	já i manžel/ka (partner/ka) jsme bez zaměstnání
	já i manžel/ka (partner/ka) jsme bez zaměstnání a pečujeme o dvě a více dětí
	jiné (vypište):.....

10. Co myslíte, že Vy osobně můžete udělat pro zlepšení Vaší současné situace? (uved'te co nejkonkrétněji možnosti, způsoby)	
	I.
	II.
	III.....

11. Jaký problém či situaci potřebujete v současné době Vy osobně za pomoci pracovníků vyřešit? (uved'te co nejkonkrétněji druhy pomoci)	
	I.
	II.
	III.....

12. V čem, případně jak, Vám pomohlo poskytnutí dávky hmotné nouze ? (uved'te co nejkonkrétněji možnosti, způsoby)	
	I.
	II.
	III.....

13. Uved'te situaci, záležitost, ve které Vám osobně pracovníci hmotné nouze nejvíce pomohly. (uved'te co nejkonkrétněji situace - záležitosti)	
	I.
	II.
	III.....

14. Víte co je veřejná služba?	
	ANO
	NE

15. Vykonáváte Vy sám/sama osobně veřejnou službu?	
	ANO - uveďte důvod
	Co Vás přimělo k výkonu veřejné služby? Uveďte
	Pokud pokračujete ve vykonávání veřejné služby, uveďte proč.....
	NE - uveďte důvod
	I.....
	II.....
	III.....

16. Označte <u>všechny</u> příjmy, ze kterých se skládá rozpočet Vaší rodiny. (Vaše příjmy + příjmy manželky či přítelkyně+ příjmy dítěte-děti, apod) V případě, že žijete sám/sama označte <u>všechny</u> Vaše příjmy, které máte.	
	stálý plat v zaměstnání
	dávky hmotné nouze – příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení
	dávky státní sociální podpory – přídavek na dítě/ na děti, příspěvek na bydlení
	rodičovský příspěvek
	pěstounské dávky
	podpora v nezaměstnanosti
	podpora při rekvalifikaci
	Invalidní důchod
	výživné (alimenty)
	důchod - starobní, vdovský, vdovecký, sirotčí
	nemocenské dávky
	příležitostný výdělek
	finanční pomoc v rámci rodiny, od blízkých přátel
	Jiný (vypište)
	bez odpovědi

17. Řekněte, prosím, jak bydlíte:	
	ve „vlastním“ bytě (státní, družstevní, pronajatý, vlastní)
	v podnájmu (bez nájemní smlouvy)
	u rodičů nebo příbuzných
	u přátel
	v ubytovně
	v azylovém domě, vypište:
	jsem bez domova, bydlím, kde se dá
	jinak, vypište

Prostor pro Vaše názory a připomínky:

Děkuji za vyplnění dotazníku!